

IV. TÁRSADALMI BERENDEZKEDÉS, SZOKÁSJOG, TISZTSÉGVISELÉS

A középkori székelység sajátos társadalmi berendezkedése és jogszokásai hamar felkeltették a krónikások, útleírók figyelmét. Kezdetben ez az érdeklődés, miként Anonymus, Kézai Simon vagy a XIV. századi krónikakompozíció is bizonyítja, elsősorban az eredet felé fordult. A későbbiekben azután egyre nagyobb teret kapott a különösnek ható szokások, a megszokottól eltérő társadalmi viszonyok leírása is. A XIV. század elején keletkezett, Kelet-Európáról szóló útleírás ismeretlen szerzője még csak annyit közöl a székelyekről, hogy ők alkotják Magyarország egyik „tartományát” (54). Thuróczy János is csupán rövid megjegyzésben tesz említést az eredettörténet elbeszélése során a székelyek szigorú erkölceiről, s arról, hogy *“a föld felosztásában is igen különböznek a többi magyartól”* (4). A XVI. század első feléig az egyes szerzők szűkszavú tudósításokban világították meg a középkori székely viszonyok egy-egy szeletét. Tomori Pál 1515-ben papírra vetett megjegyzései a kereszténység felvétele előtti székely hitvilág és szokásjog egyes elemeinek (mint például a vérbosszúnak) a fennmaradását és továbbélését örökítették meg (55). A mohácsi csata történetét megíró Brodarics István figyelmét viszont a székely társadalmon belül uralkodó – valójában már csak látszólagos – egyenlőség ragadta meg, ami a svájciakkal vonandó párhuzamra készítette a szerzőt (56).

E tudósítások azonban bármilyen értékesek is, csak mozaikkal szolgálnak a középkori székelységről. Jóval átfogóbb képet nyújtanak azok az összefoglalások, illetve leírások, amelyek jobbára XVI. századi történetírók tollából maradtak ránk. E munkák többnyire egy-egy nagyobb lélegzetű történeti mű részleteként keletkeztek. Szerzőik vagy közvetlen tapasztalatból vagy a viszonyokat ismerő emberek összefoglalásából merítették ismereteiket. Az ebbe a körbe tartozó kútfők komoly forrásértékét két tényező biztosítja. Egyrészt íróikat már nem

a középkori krónikások valóságot és kitalációt elegyítő mentalitása, hanem a humanista műveltségű történetírók nagy ismeretanyaga és a pontosságra, történeti hűségre való törekvés jellemezte. (Ez még akkor is igaz, ha e historikusok egy része a székelyek hun származásának és Attilával való kapcsolatának hagyománnyá merevedett középkori eredetű elméletét – a kor közfelfogásával egyezően – történeti tényként kezelte.) Másrészt olyan időszakban (1530-as évek vége–1600-as évek legeleje) íródtak ezek a munkák, amikor a bomlófélben levő középkori székely viszonyok a jelent, 1562 után pedig a visszaállítani kívánt közelmúltat jelentették. Történelmi léptékkal mérve tehát abban az utolsó pillanatban íródtak ezek a munkák, amikor még közvetlen tapasztalatokon alapuló, hiteles képet lehetett rajzolni a középkori székelységről. Olyan képet, amely alkalmas arra, hogy következtetéseket vonjunk le belőle a korábbi, sokkal forrászegényebb korokra nézve is **(57–61)**.

A társadalmi berendezkedés és a jogrendszer megismerésének további, nélkülözhetetlen forráscsoportját jelentik a szokásjogot írásba foglaló és rendszerező törvénygyűjtemények. E kodifikációs tevékenység meglehetősen későn, csak a XV. században vette kezdetét; még egy XVI. század közepe táján keletkezett, ismeretlen szerzőjű összefoglalás is azt írta a székelyekről, hogy *“írott és biztos törvényeket keveset, vagy semmit sem használnak, hanem mindig az őseik és elődeik régi szokásai és joggyakorlata szerint ítélkeznek”* **(58)**. Az egyik első ilyen emlék 1451-ből származik, amikor is a marosvásárhelyi székely gyűlés öröklésre vonatkozó határozatait foglalták írásba a görgényi várnagyok **(65)**. Sokkal átfogóbb jellegűek és szélesebb körre kiterjedők voltak azok az intézkedések, amelyeket 1466-ban, a zabolai gyűlésen fogadtak el számos erdélyi nemes és valamennyi székely szék küldötteinek a részvételével **(69)**. A székely jogszokások megerősítésének és rendszerezésének az igénye hívta életre II. Ulászló 1499. július 13-án kiadott kiváltságlevelét is **(71)**, mely a hadkötelezettségre vonatkozó cikkelyek mellett **(23)** az igazságszolgáltatás módjával, menetével is foglalkozik. Hat év elteltével, 1505. november 23-án ismét sor került – az ez alkalommal Székelyudvarhelyt tartott – székely nemzetgyűlés határozatainak az írásba foglalására. A fő témát ezúttal az igazságszolgáltatás működésében tapasztalható visszásságok szolgáltatták: *“kézzelfogható*

an tapasztaltuk azt is, hogy kedvezés, harag, ellenszenv és egyéni érdek gyakran nem engedi, hogy országunkban a bírák és a választott bírák kiderítsék az igazságot” (73). Az ítélkezés megjavítása végett állítottak fel egy főtörvényszéket, melynek hatásköre egész Székelyföldre kiterjedt, a gondok azonban nem szűntek meg, sőt szaporodtak, így 1506-ban ismét össze kellett hívni a nemzetgyűlést. Az agyagfalvi gyűlés határozatai nagy hangsúlyt fektettek a király elleni lázadás elítélésére, a békétlenséget szítók megbüntetésére. (Nem sokkal ezt megelőzően került sor annak a székely felkelésnek az elfojtására, amely a II. Ulászló által elrendelt ökörsütés miatt tört ki.¹⁾ Másrészt szükségessé vált az is, hogy az előző évi udvarhelyi intézkedéseket módosítsák és megpróbálják azokat hatékonyabbá tenni (74). Werbóczy István 1514-ben az országgyűlés és a király által is jóváhagyott *Három-könyvében (Tripartitum)* – mely Magyarország szokásjogát dolgozta fel és foglalta írásba – csak érintőlegesen foglalkozott a székely jogrendszerrel, mondván, hogy „teljesen külön törvények és szokások szerint élnek” (76). A három erdélyi (rendi) nemzet, azaz a nemesség, a székelyek és a szászok által tartott országgyűlések azonban egyre gyakrabban hoztak olyan rendelkezéseket, amelyek a székelységet is közvetlenül érintették (82, 85). A középkori székely jogalkotó és -rendszerző tevékenység csúcsát azonban az 1555. évi udvarhelyi székely nemzetgyűlés jelentette, amely a szokásjog minden korábinál részletesebb gyűjteményét hozta létre (84.).

A területi-közigazgatási-bíráskodási autonómiával rendelkező székelység hosszú időn keresztül a hagyomány által szentesített, íratlan törvények szerint élte életét. A XV. század közepén meginduló kodifikációs törekvés két okra vezethető vissza. Kis mértékben hozzájárult ehhez az írásbeliség elterjedése, valamint az, hogy a szomszédos népek – magyarok, szászok – régóta rendelkeztek már írott törvényekkel. A meghatározó ok azonban az volt, hogy a székely társadalomban uralkodó korábbi, hozzávetőleges egyenlőség – vagy inkább egyensúlyi állapot – a XV. századra egyre inkább megbomlott, s a belső feszültségek zavargásokhoz, felkelésekhez vezettek. Nem véletlen, hogy a törvényalkotó (-rendszerző) nemzetgyűlések összehívására több alkalommal is egy-egy felkelés leverése után került sor (mint például az 1466. évi zabolai vagy az 1506. évi agyagfalvi gyűlés

esetében). Ezek az alkalmak lehetőséget nyújtottak a szokásjog rendszerezésére, illetve az új idők követelményeihez való igazítására, egyúttal az írásbeliség tekintélye, ereje révén történő szentesítésére is. A külső és belső problémák, feszültségek növekedésére utal, hogy a szilárdnak és „örökérvényűnek” szánt határozatok, illetve gyűjtemények egyre gyorsuló ütemben követték egymást a XVI. században, mégsem tudtak gátat vetni a középkori székely berendezkedés feltartóztatlan bomlásának; hét évvel az 1555. évi udvarhelyi gyűlés után az 1562. évi székely felkelés leverésével visszavonhatlanul véget ért a székely társadalom – és jogtörténet – középkori korszaka. Történelmi szempontból óriási e kodifikációs tevékenység jelentősége: a szokásjog archaikus jellege révén ezek az írott emlékek nagy mértékben hozzájárulnak a korábbi székely társadalmi és jogi viszonyok rekonstruálásához.

E megismerő tevékenységhez azonban messzemenően figyelembe kell venni egy harmadik forráscsoport tanulságát is: azokat az okleveleket, amelyek egy-egy jogi ügylet – vásárlás, birtokper, székely örökség megszerzéséért, megosztásáért folytatott küzdelem vagy éppen végrendelkezés – kapcsán értékes felvilágosítással szolgálnak a szokásjog bizonyos elemeiről, az ítélezés menetéről, a tisztségviselésről vagy éppen a nemzetségi szervezetről. Jelentőségüket növeli, hogy sokkal korábbi időkbe nyúlnak vissza, mint az összefoglaló leírások vagy a joggyűjtemények: a jogi, társadalmi viszonyokról érdemi adatokat szolgáltató diplomák a XIII. századtól kezdve állnak rendelkezésünkre. A különböző forráscsoportokba tartozó kútfők révén képet alkothatunk a középkori székely társadalmi berendezkedésről és jogviszonyokról, és – igaz hézagoktól és kételyektől nem mentes – képet rajzolhatunk ezek fejlődéséről.²

A székely társadalmi berendezkedés alapját a nemekből és ágakból álló nemzetségi szervezet jelentette. E szervezetre vonatkozó írott forrásokkal csak a XV–XVI. századból rendelkezünk,³ az azonban nem kétséges, hogy eredete jóval korábbra nyúlik vissza.⁴ A nemzetségi szervezetre vonatkozó források Marosszék vonatkozásában a legrészletesebbek, ami lehetővé tette a kutatás számára, hogy rekonstruálja az itteni viszonyokat.⁵

Nemek:	Ágak:	Nemek:	Ágak:
I. Halom	1. György 2. Péter 3. Halond 4. Názán	IV. Meggyes	1. Meggyes 2. Dudar 3. Kürt 4. Gyaros
ii. Örlec	1. Bud 2. Szovát 3. Seprőd 4. Ecken	V. Adorján	1. Telegd 2. Pozsony 3. Vácmán 4. Vai(a)
III. Jenő	1. Szomorú 2. Uj-ág 3. Boroszló 4. Balázi	VI. Ábrahám	1. Nagy 2. Gyeró 3. Uj-ág 4. Karácson

Más területről csak töredék-adatok maradtak fenn, de ezek alapján is megállapítható, hogy minden szék hat-hat nemre, a nemek pedig négy-négy ágra tagolódtak, vagyis minden székben huszonnégy ág volt.⁶ A nemzetségi szervezet, mint említettük, a forrásokban való felbukkanásánál jóval korábbi időszakra nyúlik vissza. Az általunk megismert formájában minden bizonnyal mesterséges szervezés eredménye.⁷ Erre utal az is, hogy a nem- és ágnevek egy része magyarországi helységnevekből keletkezett, de vannak olyanok is, amelyek a Biblia névanyagából veszik eredetüket vagy éppen szláv, illetve német származásúak.⁸ A nem- és ágnevek zöme tehát az államalapítás, illetve a kereszténység felvétele utáni korból származik. A nemzetségi szervezet volt a katonáskodás, a hivatalviselés és a székelyföldi megtelepedés alapja. Ez utóbbi funkcióját írott – igaz kései, 1427-ből való – forrás is megerősíti. Zsigmond király 1427. évi oklevele szerint a Kézdiszéki előkelők Torjavására (Kézdivásárhely) mezővárost öt nemzetségre és ágra osztották fel, az ott lakók sérelmére (43.). Ez arra mutat, hogy a megtelepedéskor követett gyakorlat szívósan tovább élt még a XV. században is. A nemzetségi szervezet szorosan összefüggött

a széki hivatalviselés jogával és sorrendjével is. 1336 óta tűnik fel a forrásokban a „székelyek három neme” (*tria genera Siculorum*) kifejezés.⁹ A terminus a székely társadalomban kifermálódott három rétegre vonatkozott.¹⁰ Ezt igazolja többek között egy XVI. század első feléből származó feljegyzés is: „*a székelyeknek három neme van. Egyeseket főnépeknek vagy főembereknek (potiores vel primores), másokat primipilusnak, közönségesen lófőnek... neveznek, megint mások, tudniillik az egyszerűek és a másoknak alávetettek a közrendű elnevezést (Communitatis) viselik*” (80. c). A három réteg részben katonai, részben pedig társadalmi felosztást jelent. Bár a székelyek kollektív nemességgel és elvileg azonos jogokkal rendelkeztek, a tisztségviselés csak az első két réteget illette meg. A tisztségviselő réteg kialakulása arra a korai időszakra nyúlik vissza, amikor még nem rendelkezünk elégséges írott forrással a székely társadalmi szervezet részletekbe menő vizsgálatához. Annyi azonban valószínűnek tartható, hogy e vezetői kiváltságokkal rendelkező elit létrejött a fentebb már említett mesterséges szervezéssel állhat összefüggésben. Az ágakra való felosztást – amely kezdetben az egész székelysége kiterjedt – a későbbiekben már csak a tisztségviselő rétegek őrizték meg.¹¹ A „három székely nem” a XVI. századra határozottan rendies jelleget öltött, s a társadalmi feszültségek és az egyre gyakoribbá váló belső villongások szerepét töltötte be.

A tisztségviselés váltakozásáról, illetve a bíraskodás menetéről elsősorban a XVI. századi források szolgálnak hasznos információkkal. Jó összefoglalást nyújt erről az úgynevezett Bernáld-féle perirat, amely ugyan 1569–1571 között keletkezett, de pontos képet rajzol az 1562. évi székely felkelést megelőző viszonyokról: „*az Aag Népe soha nem oztot, sem oztis senkinek eoreokssseget, hanem tiztet, eztendeijg valo hanag'ssaagot, ees eztendeijg valo Birossaagot, (az az) egh feo hannagiot, maast egh feo Birot emeltek keozteok. Ez keet ember mellett lo feiek voltak kikel Itiltenek, Ez hannagssaag es Birossaag Series zerint [sorrend szerint] Jaart minden Zekeken, Eg eztendeoben a kjk voltak, maas eztendeoben Maast emeltek fel keozteok az tiztre. Az hannaginak tarssi voltak az hannagsaghoz, az bironak azonkeppen maas rendbelj tarssij voltak az birossaghoz. Ezek az falukat elrendeltek, ki melj faluknak legien praefectussa [előljárója], azokban a falukban a meliek melik lofeonek*

Jutot, maas lofeo ot birssagot semit nem vehetet, mint egegh Ispan oliatanok voltak. Ezek mondattak Aag Nepenek a kjk az il zerbe Jaro tiztben egh tarssassagban voltanak. Ezek nem mind egi falwban laktak, hanem chak hogi egh zeekben, de kij egh mélj feoldeon, s kj ketteon lakot eghmaastol...consuetudo et obseruatio trium generum Siculorum [a székeliek három nemének szokása és rendszabálya] ez volt hogij a melj falwban feo ember zallot be, vagi lofeo, az falwtol kért az is haaz heliet, vagi pénzén kellet vennij.¹² A hadnagyság és a bíróság tehát meghatározott sorrend szerint körbejárt az egyes nemek és ágak között. A hadnagy és a bíró is lófő társakkal rendelkezett, akikkel a falvakat felosztották egymás között a katonai és bíraskodási teendők ellátása végett. Az ilyen „társaságot” nevezték Ág népének. A tisztség (primipilatus, azaz lófőség) nem pusztán a hivatalt jelentette, hanem a hozzá kapcsolódó (eltérő nagyságú) birtokot és bizonyos katonai kötelezettségeket is. A tisztségviselés joga öröklés útján a fiúutódra szállt, ha ilyen nem volt, akkor a leány örökölte a lófőséget, a hivatalt azonban a férje látta el (fiúleányság). A tisztséghez nemcsak öröklés, hanem vásárlás útján is hozzá lehetett jutni; ebben az esetben az új tulajdonos teljes joggal rendelkezett a tisztséggel és a birtokkal (78). A lófőséget közösen is birtokolhatták, a tulajdonosokat ebben az esetben együttesen illették meg a tisztséggel járó jogok.¹³

A helyi szintű bíraskodást, mint ahogy ez a Bernáld-féle periratból kiderül, a falvak élén álló lófők látták el. Kérdéses azonban e latinul *judicatus decimalis*nek nevezett igazságszolgáltatási fórum és a székbíróság viszonya, ugyanis nincs olyan adatunk, amelyik alátámasztaná, hogy ez utóbbi fellebbviteli, másodfokú bírósággént működött volna.¹⁴ A XVI. században a székbíróság tagjai a hadnagy és a bíró mellett a központi hatalmat képviselő királybíró (*iudex regius*) és a tizenkét esküdt (*iurati assessores*) voltak.¹⁵ Az igazságszolgáltatás hierarchiáját az 1466. évi zabolai határozatok is megvilágítják. Ha valaki elégedetlen a székbíróság ítéletével, akkor *“fellebbezés útján Udvarhelyszékhez, és végül ha akar, a székeliek ispánjához, és azután a királyi felség jelenlétéhez...mehessen”* (69.). A végső szót tehát a király bírósága mondta ki, azonban az uralkodó jogköre bizonyos esetekben korlátozva volt. Ahogy Werbőczy *Hármaskönyve* fogalmaz: *“Az elmarasztalt és elítélt az örökségét nem veszíti el, hanem az örökösire és*

atyafiaira száll” (76.). Vagyis a királynak – legalábbis a székely felfogás szerint – a legsúlyosabb vétkek esetén sem állt jogában az elítélt jószágait elkobozni, és azokat idegennek, azaz nem székelynek juttatni. A gyakorlat terén azonban megfigyelhető a két ellentétes – az uralkodói és a székely – felfogás és szemlélet egymással való küzdelme.¹⁶ E fontos kiváltságnak végül az 1557. évi gyulafehérvári országgyűlés vetett véget kimondva, hogy *“hűtlenség esetén a székelyek is elveszítik fejüket és összes javaikat és örökségeiket, miként a nemesek”*.¹⁷ Nem sokkal ezt követően az 1562. évi felkelés, illetve az azt követő megtorlás elsöpörte a középkori székely berendezkedést és vele együtt megváltoztatta a jogrendszerét is.

1. Leírások, általános összefoglalások

54.

ISMERETLEN SZERZŐ LEÍRÁSA MAGYARORSZÁGRÓL 1308-BÓL

A Descriptio Europae Orientalis c. útleírás 1308 tavaszán keletkezett; szerzője ismeretlen, egyes vélemények szerint azonos lehet Andreas Hungarus-szal, aki domonkos rendi szerzetesként V. István (1270–1272) alatt diplomáciai feladatokat látott el, majd egyebek között pápai követ és antivari érsek is volt. A mű fontos információkat közöl a korabeli Magyarországról és megemlíti Erdélyt, valamint a székelyeket is.

Kiad.: ADEO. 44–45.

Ford.: Géczy Lajos (részlet)

És akkor a magyarok, akiket más néven hunoknak hívnak, az egész földet Magyarországnak nevezték el. Ez az ország pedig tartományokra és nagyhercegségekre tagolódik, amelyek a következők: az első Pozsony, a második Trencsén, a harmadik Szepes, a negyedik Cungolipso,¹⁸ az ötödik Ung, a hatodik Máramaros, a hetedik Szilágy, a nyolcadik Erdély, a kilencedik a székelyek, a tizedik sicurrite,¹⁹ a tizenegyedik Szörény, a tizenkettedik Szerém, a tizenharmadik Marcia,²⁰ a tizennegyedik Sopron, a tizenötödik Horvátország, a tizenhatodik Dalmácia.²¹

55.

TOMORI PÁL MUNKÁCSI ÉS FOGARASI VÁRNAGY A SZÉKELYEKRŐL

(1515. június 12. és november 18.)

1515-ben az eperjesi városi tanács részeg fővel elkövetett botrányos viselkedéséért rövid úton elítélte és lefejeztette a brassói András deákot, akinek számottevő székely rokonsága is volt. A székelyek a sérelmet minden áron meg kívánták torolni az eperjesieken. Az ügyben Tomori Pál munkácsi és fogarasi várnagy (későbbi kalocsai érsek, aki Mohácsnál a magyar sereg fővezére volt) próbált közvetíteni. Tomori – aki 1506-ban fegyveres konfliktusba is keveredett a székelyekkel, s jól ismerte őket –

óvta az eperjesieket az archaikus szokásaihoz, így a vérbosszúhoz ragaszkodó kemény erdélyi néptől.

Kiad.: SzO. VIII. 247. és 252–253.

Ford.: Kordé Zoltán (részletek)

Ezek a székelyek úgy tartják, hogy akit megölnek, az szolgájuk lesz a másvilágon. Köztünk szólva ugyanis vannak soraikban olyanok is, akik – ha valakinek nem lenne rokona közöttük – nem riadnának vissza attól, hogy embert öljenek.²² (...)

Óvlak benneteket uraim az elszánt székelyektől, akik nem tartanak sem Istentől, sem embertől, sőt a törvényességtől és a törvényteleniségtől sem.²³

56.

BRODARICS ISTVÁN IGAZ LEÍRÁS A MAGYAROK ÉS A TÖRÖKÖK MOHÁCSI ÜTKÖZETÉRŐL

Brodarics István (1470 k.–1539) 1526-ban mint szerémi püspök és kancellár vett részt a mohácsi csatában. Kiváló humanista műveltséggel rendelkezett. A tragikus kimenetelű ütközet történetét 1527-ben írta meg.

Kiad.: Kulcsár 1985. 30–31.

Ford.: Sebők Ferenc (részlet)

Itt [Erdélyben – Ford.] élnek a székelyek, harcias és vad nép, közülük senki sem nemes és senki sem paraszt, mindannyian ugyanazon jog szerint ítéltetnek meg, akárcsak a svájciak.²⁴

57.

OLÁH MIKLÓS ATHILA

Oláh Miklós (1493–1568) 1543-tól kezdve töltött be főpapi tisztségeket, 1553-tól pedig esztergomi érsek volt. Mohácsot követően II. Lajos király özvegyének, Mária királynénak (Habsburg Ferdinánd testvére) szolgálatába állt, s hosszú éveket töltött Németalföldön. Itt jeles humanistákkal – köztük Erasmusszal – került kapcsolatba. Mecénási tevékenységet is ellátott, ő indította el a pályáján például Istvánffy Miklóst (1538–1615) a kiváló történetírót. Külföldi tartózkodása során kezdett

hozzá terve megvalósításához, Magyarország története megírásához. A műből két fejezet készült el, a második az 1537-re befejezett Athila, a tulajdonképpeni „őstörténeti” rész. Ennek keretében szól a székelyekről is. Művének értékét nem a székelyek eredetéről leírtak adják (e tekintetben a korábbi magyar krónikákat követi), hanem azok a kiegészítések, amelyek értékes adatokat szolgáltatnak az akkor még létező középkori székely viszonyokról, szokásokról.

Kiad.: Eperjessy–Juhász 1938. 71–72.

Ford.: Sebők Ferenc

A sicambriai mezőn vívott csata után a Görögországba távozott Csaba²⁵ seregén kívül az öldöklésből megmenekült háromezer hun telepedett meg Cegléd mezején, ott, ahol most a hasonló nevű mezőváros van.²⁶ Ezek tartván Detrik²⁷ és más németek hatalmától gyors vonulással Dácia azon részére jutottak, amelyet a mi korunkban Erdélynek, vagy Hétvárnak hívnak (a hunok hét vezére után, akik a hunok Pannóniába való második bejövetelekor táborukat ezen a helyen ütötték fel).²⁸ Ezek, hogy könnyebben elhitessék magukról, hogy ők nem a hunok maradékai, megváltoztatván a hun nevet magukat székelyeknek kezdték nevezni. Ezt a népet még manapság is azon hunok leszármazottainak tartjuk, akik Magyarországon maradtak. Számukat tekintve úgy megszorodtak, hogy midőn háború tör ki, könnyedén ki tudnak állítani és hadba tudnak küldeni ötvenezer vagy még több fegyverest. Családjukba, házukba idegen népből valót házasság révén nem szívesen fogadnak be, erkölcsüket, szokásaikat, törvényeiket tekintve a többi magyartól nagy mértékben különböznek. Véleményük és akaratuk kifejezésére nap mint nap használnak a papír és a tinta, valamint más nyelvek betűi mellett kis vésett fa pálcikákat, amelyek közöttük valamilyen jelentéssel bírnak, és ezekkel barátaiknak és szomszédaiknak mintegy levélként híreket küldenek.²⁹

Ezek a székelyek a mai napig azt hiszik, hogy Csaba nem tért vissza Szkítiába, hanem Görögországban megölték. Ennek mintájára, ha egy ember egy távoli helyről soha nem tér haza, azt mondják rá, hogy akkor tér haza, amikor Csaba Görögországból Magyarországra. Mindannyian szabadok akarnak lenni, úgy mint a régi hunok maradékai. A szabadságot mindennél többre becsülik, ugyanis senki sem tűri el

közöttük, hogy valamelyiküknek nagyobb szabadsága legyen. A legalacsonyabb rangúak közöttük ugyanazzal a mentességgel rendelkeznek, mint a legmagasabb rangúak. Csík, Gyergyó, Kézdi, Orbai és néhány más megyére oszlanak, amelyeket ők régióknak vagy székeknek neveznek, amelyekben a legősibb, a leghatalmasabb és a legnagyobb méltósággal bíró családok adják a kapitányokat, vagy főurakat, akiket saját nyelvükön lófőszékelyeknek neveznek, ezeket nagy tisztelettel, gondoskodással és megbecsüléssel övezik. Ha ellenük valamiféle ellenség támad, a lófők zászlai alatt vonulnak hadba. A lófők bírják a főhatalmat az ítélkezésben, a nép összehívásában, és minden őket érintő döntés meghozatalában. Adóval senki sem tartozik közülük sem a királynak, sem másnak, amikor azonban a király Magyarország királyává koronáztatik, vagy megházasodik, vagy fia születik, fejéknél adnak neki egy-egy ökröt. Ezt sokan közülük csak nagy nehézségek közepette hajlandók megtenni, amint az a jelen korban apám kárára is megtörtént. Ugyanis midőn Tomori Pált³⁰ Ulászló király³¹ parancsára fia, Lajos születésekor bizonyos számú katonasággal elküldték a székely ökrök bélyeggel való megjelölés céljából (ugyanis a királynak szánt ökröket tüzes vassal szokták megbélyegezni), és atyám, Oláh István segítségül tizenhat lovas küldött, Pál kérte a királynak a nép szokása szerint járó ökröket, azok vonakodtak ennek eleget tenni és ellenálltak neki; kénytelen volt velük összezsapni, és a székelyek serege erősebbnek bizonyult, mint az ő ötszáz lovasnál is nagyobb létszámú csapata, és ő maga húsz sebet is kapott (ha jól emlékszem).³² Ebben a csatában sok katonáját megölték, nagyobbik részük felszerelésétől megfosztva búsan hazafutott, közöttük atyám három lovasa is holtan maradt, a többiek félig szétszabdalva tértek vissza.

A közülük való gonosztevőkkel szemben a következő büntetéseket alkalmazzák: midőn úgy ítélik meg, hogy maguk közül valaki a közügyek és a közjó ellen elkövet valamit, vagy – amit valamennyi emberi dolog közül a legnagyobb bűnnek tartanak – szabadság ellen tervez titokban valamit, vagy pedig a felhívásra az ellenség ellen nem kel fel és nem jelenik meg, vagyontárgyait és javait széthordják és házat teljesen lerombolják, és ha módját tudják ejteni, megölik. A királyon kívül senkinek sem engedelmeskednek, csak az erdélyi vajdának, akit a király vajdává, előljáróvá való kinevezésekor mindig

megtesz ispánjukká is. De gyakran még iránta is engedetlenek. A korábbi években, midőn az említett Szapolyai Jánosnak (akkor szepesi ispán, erdélyi vajda és székely ispán, most pedig király) a legkevésbé sem engedelmességek, a vajda kénytelen volt ellenük hadba szállni, fegyverre kelni és őket erővel kényszeríteni. Ő vitézül valamivel a saját csatasora előtt rohamozva mindenki szeme láttára összecsapott azokkal, és őket legyőzve mintegy engedelmességre kényszerítette őket.³³ Így a székelyek a szkíták ősi erkölceit és szabadságait még ma sem felejtették el.

58.

NÉVTELEN SZERZŐ JELENTÉSE VERANCSICS ANTALNAK AZ ERDÉLYI SZÉKELYEKRŐL

Verancsics Antal (a rá vonatkozó tudnivalókat lsd. a 7. sz. szemelvény bevezetésében) évtizedeken keresztül gyűjtötte tervezett nagy magyar történetéhez az adatokat, forrásokat. Az anyag jelentős részét teszik ki azok az íráások, amelyek az ő kezdeményezésére születtek meg. Ezek közé tartozik az alább közölt, névtelen szerző által készített összefoglalás, amely a székelyek földrajzi, társadalmi viszonyait, szokásait ismerteti. Az értékes leírás a XVI. század második harmadát, vagyis azt az időszakot mutatja be, amikor végőráit élte az archaikus, középkori berendezkedés, amelyet a bomlás félreismerhetetlen jelei hatottak át.

Kiad.: VÖM. II. 285–289.

Ford.: Sebők Ferenc

Az erdélyi székelyekről

Midőn pedig a számomra terhes, és képességeimnek kevésbé megfelelő írás munkáját, kötelességét nagytiszteletű uram kedvéért magamra vettem, olyasmit vállaltam, ami nemcsak az alacsonyabb rendű, műveletlen embernek, hanem az előkelő és művelt szelleműnek is oly fáradságos lenne, amelyet írásban kifejezni igen nehéz feladat. Oly komoly és súlyos dolgot vállal az, aki egy vidék fekvését, részeit, tartományait, szokásait szándékozik leírni, hogy az a mondás jut eszünkbe: mikor amforát készítesz, ügyelj a fazekaskorongra, nehogy vizeskorsó legyen belőle. Így hát tudatlanságomat, szellemem száraz

stílusát, a mű nehézkességét, tévedéseit ne nekem legyen feladatom kijavítani, hadd bízam ezt nagytiszteletű uram bölcsességére és okosságára. Röviden szólok tehát, amennyire erőm és képességeim lehetővé teszik. Először a vidék fekvéséről, részeiről és határaitól kell beszélnem, majd pedig a népről, erkölceiről és törvényeiről.

A vidék keleten Moldáviával és annak hegyeivel érintkezik, nyugat felől Havasalföld, a felső részt északon pedig Alsó-Lengyelország határolja. Tehát minden oldalról hegyek veszik körül. Burchia, Orbai és Kézdi a Paraho alatti síkságon helyezkednek el, Bozaa és Nemere a hegyekben vannak. Sepsi az Olt folyó mentén hosszan terül el, a Barót havasa nevű hegy alatt. Csík és Gyergyó a Hargita és Chyalo nevű hegyek között helyezkednek el.

Azon résznek négy jelentősebb folyója van: a Maros, az Olt és a két Küküllő. A Maros és az Olt a Kárpátokból erednek. A Maros Gyergyó földjét és Marosszéket öntözi, az Olt pedig az egész Csíkon, Kézdiszék részein és az egész Sepsin átfolyik a hegyek más folyóival, a Feketeügy és a Bodza vize nevűekkel együtt; a két Küküllő Udvarhelyszéken folyik keresztül, eredetét a Hargita hegységben veszi.

A székelység egyeteme hét széket alkot. A székek (amelyeket másutt, más néven megyéknek hívnak) nevei a következők: Udvarhely, Maros, Aranyos, Sepsi, Orbai, Csík és Gyergyó. Annak a vidéknek a lakossága három rendre tagolódik (amint az írásokban is olvasható, az ősi szkíta népről és nemzetről székelyeknek elnevezett három nemzet összessége).

Előkelő-, közbülső- és alsó nemekre oszlanak. Az előkelőkhöz tartozók, akiket nemeseknek neveznek, azon a vidéken mindenben az első helyet foglalják el, olyannyira, hogy az alávetettek közül senkinek nincs joga hatalmasul kezdet emelni rájuk, akár előkelő, akár alávetett, csak peres úton szállhat szembe velük. Ha egyik a másik részéről hátrányt kénytelen elszenvedni, lest vet neki. A székelyek ősidőktől fogva királyi privilégiummal bírnak, és az erdélyi vajda joghatósága alá tartoznak. Ahogy az iratokban is írják: *“Mi, N. erdélyi vajda és a székelyek ispánja a hét székely szék három neme valamennyi és minden egyes székely esküdtjének és előkelőjének üdvözlét, stb.”* Az erdélyi vajda alispánokat tart közöttük, és ha azok nem a székelyek szokásai és törvényei szerint intézik az ügyeket, nem kerülnek el a főbenjáró

büntetést, és mint ahogy az már gyakran megesett, a vajda kivégezteti őket.

Ha az előkelőbb nemesek (minthogy általában mindannyian nemesek) a bíraskodás napján nem foglalkoznának klienseik védelmezésével, mégpedig verejtéket hullajtva egészen addig, míg be nem fejeződik az ítélkezés, nem maradhatnak a felsőbb osztályban, hanem az alsó néposztályba és állapotba süllyednek le, de ha jól védelmezik klienseik ügyét, és ügyes tárgyalófélnak mutatkoznak, azok haláluk után is engedelmeskedni tartoznak gyermekeiknek, mivelhogy az elhalt apa jól védte ügyüket; ugyanazt várják el a fiútól, mint az apjától, hogy az ne távolodjék el az atyai erkölcsöktől, hanem annak helyébe lépve alávetettjei élére álljon. Továbbá egyetlen nemes sem kényszeríthet erővel kliensei közül senkit szolgálatra, csak szép szóval kérheti, és tisztességes ellátást kell kilátásba helyeznie, és ha ezt teszi, a magukat önként felajánlók és a szolgálatra felkértek mindenre készek bármiféle fizetség vagy erőszak nélkül.

A közbülső nemet, a lófő és ágszáz nevekkal illetik, mint ahogyan az egyes székeknek is megvan az első ősüktől, a szkítáktól származó saját nevük. Ehhez a rendhez tartozik a székenkénti bíraskodás és igazságszolgáltatás az ősi leszármazási rend szerint. Minden egyes évben három új embert bíróvá választanak az egyes székekben, akik körbejárják azt az egy széket (értsd: a többiben is így történik), bármely helyre bemehetnek, bárkinél hatalmukban áll megszállni, senki ez ellen szót nem emelhet, szállást három vagy négy szomszédjukkal együtt azoknak kell adniuk, akiknél igazságot kell szolgáltatni. Ha pedig a perlekedők közül valaki elégedetlen a bírói ítélettel, meghatározott napon fellebbezhet a bírói székhez igazságát keresvén; innen pedig a szék legfőbb bíróságához, majd pedig a vajdai székhez fordulhat. De már a legfőbb bírói széken fellebbezési díjat kell letennie a felperesnek, vagy az alperesnek, attól függően, hogy ki fellebbezett. A vajdai székhez pedig azt küldik, akinek az ügyét tárgyalják, ott a küldött előadja, hogy az ügy miként keletkezett, és a fellebbezés és vizsgálat útján hogyan jutott el a vajdai székhez, és a szék bírái milyen ítéletet hoztak és adtak ki. Azoknak akik ezzel az ítélettel sem voltak elégedettek, és igazságukat keresve a vajdai székig vitték és terjesztették ügyüket, onnan, ha az az ítélet sem tetszik, lehetőségük van (mint ahogy az gyakran megesik) a király öfelségéhez fellebbezni, de ez úgy

értendő, hogy csak becsületsértési ügyekben, illetve három forintnál nagyobb értékű örökség ügyében. Jogi úton tehát így támadhatják meg egymást. Írott és biztos törvényeket keveset, vagy semmit sem használnak, hanem mindig az őseik és elődeik régi szokásai és joggyakorlata szerint ítéleznek.

Az emberölésért járó vérdíj huszonnégy forint, az életdíj és a nyelvváltság tizenkét forint, miként az az ország dekrétumából kitűnik; bár ritka körökben a gyilkosság.

Az alsóbb néposztályban levők, akiket közrendűeknek neveznek, a felsőbb nemesség szolgálatában állnak, akik védelmére szükségük van, és így ők is a nemességhez tartozónak számítanak; de ha valakik az alsóbb néposztálybeliek közül, akik jogi szempontból ugyanúgy kezelhetnek, mint a felsőbb osztálybeliek, a felsőbb rendbe jutnak, csak bírjanak vagyonnal, és kedvükre szereznek barátokat, amint a versecske mondja: míg szerencsés vagy, sok barátot fogsz számlálni; ha borús időket élsz, egyedül leszel. Ha pedig valaki urát valamilyen okból el akarná hagyni, évente egyszer húsvét idején két nagy búzakenyér adása révén máshoz szegődhet, illetve másnak vetheti alá magát. Ezért van az, hogy a birtokos rögtön megfenyíti azt a kliensét, aki magát másik birtokoshoz kötötte és magát alávetette, anélkül, hogy előbb a neki járó évi ajándékot megfizette volna.

Ez a székelyekre jellemző törvények és jogok legfontosabb és leginkább lényeges része. Ezeken kívül van sok más is, melyek előttem nem ismeretesek, de a leglényegesebbeket és legkiemelkedőbbeket áttekintettem, amennyire tőlem tellett. Hozzá kell még tennem, hogy nagytiszteletű uram vegye jó néven, és nézze el előadásom összeszerkesztésének módját, nagyméltóságú uramat mostantól sok dologban fogom újra szolgálni.

59.

VERANCSICS ANTAL

ERDÉLY, MOLDVA ÉS HAVASALFÖLD FEKVÉSÉRŐL

Kiad.: *VÖM. I. 144-146.*

Ford.: *Sebők Ferenc* (részlet)

Ez a székelyek eredete,³⁴ innen a nemesség, amelynek közösen mindannyian örvendenek, még az ekét és kapát forgatók is; innen a

szabadság, amelynek következtében az évi censusok és adók beszedésétől teljességgel mentesek és függetlenek, csupán két kötelességük van. Amikor ugyanis a királyokat háború fenyegeti, saját költségükön kell hadba vonulniuk, azonban különböző feltételekkel, ha igen régi szabadságukat tiszteletben tartják. Ha ugyanis keleti, vagy északi ellenséggel, vagy az ország területén kell harcolni, fejenként mindannyian fegyverre kelnek, és a háborúból nem távoznak, csak ha az befejeződött. Ha nyugati ellenség jön, tizedrészüket küldik hadba, és tizenöt napnál tovább nem követik a táborot. Dél felől jövő ellenség ellen hadinépük felét küldik, és a háborút addig viselik, ameddig csak bírják. Manapság, midőn az ország szabadságának nem csekély romlását és kárát kénytelen elviselni, a veszélyben lévő háza segélyére mind gyakrabban kellett hadra kelniük, ahol a helyzet megkövetelte.

Ugyanúgy osztályrészük még az ököradó. Ősi jog alapján minden egyes király csak háromszor vetette ki rájuk ezt az adót, tudniillik családonként, vagy ahogy ők mondják portánként egy ökröt: a koronázáskor, az uralkodó házasságkötésekor és elsőszülöttjének világra-jövételekor, amikor is, ha leány született, a harmadik adózás alól fel voltak mentve. Mostanában az ősi szokást figyelmen kívül hagyva, mintegy segély gyanánt a király kívánságára, a háza fenntartása érdekében nem vonakodnak többször is adózni.

Az utódnemzés terén a nép igen termékeny, úgyhogy manapság harmincezer embert lehet hadrafogni, anélkül, hogy házaikat védelmező nélkül hagynák. Általában lovaskatonaként használják őket, semmilyen jellemző hadfelszereléssel, semmiféle felismerhető fegyverzetrel, sem feltűnő hadijelvényekkel nem bírnak, hanem számukban és lelkük ősi nagyságában bízva serényen harcolnak. Nem trombita, hanem kürtszó a hangjelzésük, s ha időben nem kerül sor ütközetre, hamar megunják a táborozást, gyorsan és csendben szétszélednek. Műveletlenre valló erkölcsök egyáltalán nincsenek és a korábban szkíta durvaságot mutató magyaroktól az élet legtöbb intézményét, a szokást és a törvényeket tekintve különböznek, kivéve a vallást és a nyelvet, amelyben, midőn ősi módon beszélnek, hasonlatosak. Betűként szögletesre faragott botszerű formákat használnak. A vonalat is jobbról balra vezetik, mint a zsidók, egyiptomiak és a törökök, ezeket

egy, vagy legfeljebb két pont hozzáadásával számjegyként fogja fel az értelem.³⁵ Közismert közöttük, hogy a hunok is ezeket használták.

Gyűlésre fegyveresen vonulnak, az előkelőbbek körben ülnek, a többiek nagy kiáltozással lármázva körben állnak, buzgón elutasítva azt, ha számukra kedvezőtlen döntés születik. Ha valamit mindannyiuk akarata nélkül határoztak el, azt olykor elviselik, de a szerzőjén, akinek a működése vagy csökönyössége miatt szokatlan terhek elviselésére kényszerülnek, ezt az igazságtalanságot megtorolják: házát csapatosan mindannyian megtámadják és földig lerombolják; és ha véletlenül valaki olyan javaslatot tenne, amely az általam ismert szabadságukat csökkentené, azt fegyveresen üldözőbe veszik, és elfogása után a gyűlés szeme láttára megölik. Azok házait pedig, akikről kiderül, hogy ezen bűnüket megbánták, együttesen helyreállítják, és velük az egyetértés visszatér. Magyar módra öltözködnek, de nem egészen ugyanúgy, nem olyan gondosan. Földeket művelnek, a legjobb méneseket tenyésztik, a gabonában bővelkednek, boruk nincs, és ezért sörféle italt isznak.

60.

ANTONIO POSSEVINO
TRANSILVANIA
(II. könyv, 6. fejezet)

Antonio Possevino (1533–1611) jezsuita szerzetes, író, diplomata. Hosszas franciaországi tartózkodás, majd svédországi diplomáciai küldetés után 1581-ben XIII. Gergely pápa megbízásából Krakóba ment Báthori István lengyel királyhoz és erdélyi fejedelemhez, hogy az uralkodót rávegye a lengyel–oroszlaború befejezésére. 1583-ban Erdélybe utazott: egyéb okok mellett ez az út is közrejátszott abban, hogy 1584-re elkészítse Erdély első rendszeres földrajzi–történelmi leírását Transilvania címmel. Műve ugyan jó két évtizeddel a székely középkort lezáró felkelés után íródott, összefoglalása azonban így is érdekes és sok szempontból hasznos képet ad az archaikus szokásaihoz, berendezkedéséhez ragaszkodó székelységről.

Kiad.: APT. 51–53.

Ford.: Vigh Éva (részlet)

Székelyföld, amely (mint említettem) Scituliának is nevezhető, Dácia egyik, Moldvával határos csücske. Hét szék avagy körzet alkotja, amelyek neve: Csík, Gyergyó, Kászon, Udvarhely, Maros, Kézdi, Sepsi, Orbai, vagy ahogy mások írják: Czyk, Girgio, Marus-Szék, Aranyos-Szék, Kizdi, Sepsi, Orbai. Az erdélyiek lakják, akiket a hunok őseinek tartanak, és ezért is nevezik őket szittyáknak, vagy kis szkítáknak, hisz minden más népnél jobban fennmaradtak megőrizve eredeti mivoltukat, ama természettől védett kicsiny és sokszor zord vidéken. Sok valah³⁶ is keveredett közējük.

Csík északon található terület, balra Kézditől, pont a Kárpátok lábainál, közel Gyergyóhoz, amely szintén ugyanennek a hegynek a lábainál található nyugatabbra; zord és hegyes vidék. E székhellyel szomszédos Maros-szék, amely dél felé nyúlik, és Erdély közepén helyezkedik el; közel van a Maros folyóhoz, nagyvárosai Székelyvásárhely, melyet a németek Neumarktnak hívnak. Meglehetősen nagy terület, ahol gyakran egybegyűlnek a székelyek elintézendő vagy megoldandó ügyeik intézésére.

A többi szék ezekkel szomszédos, de tekintve hogy a nemesség, a katonaság és a vallás tovább fennmaradt Székelyföldön mint bárhol máshol, ezért erről külön fogok értekezni.

A székelyek valamennyien nemesnek tartják magukat, ezek pedig kétfélék. Az egyik az urak és más vezető emberek alkotta nemesség, akikhez a székely alattvalók falvai tartoznak, annak megfelelően ahogyan ezeket Magyarország királyaitól kapták adományként, ki többet, ki kevesebbet. Ezen nemesi családok közül két család maradt katolikus, a Lázár és a Becz család. A Lázár család nagyon nagy: az igen hatalmas Lázár András, öt követi Lázár János és Farkas. Becznek még az anyja is kiváló és tiszteletre méltó idős hölgy, aki mind a mai napig a mieinket látogatja, amióta csak betették a lábukat Gyulafehérvárra. Legidősebb fia Becz Imre, Csíkszék királybírája. Kisebbik fia Lengyelország királyának³⁷ udvarában volt egyik unokaöccsével együtt. Rajtuk kívül ott van még a szintén nemes és befolyásos Kornis család, akik – bár az ariánus istentelenség³⁸ hívei – Székelyföld nemesei között igen nagyszámú követőre leltek. A nemesek másik fajtáját *domesticus*nak nevezik, mivel csak saját házzal és birtokkal rendelkeznek: ezeket egyszerűen lófőnek, vagyis főlovasoknak hívják,

mintha azt mondanánk, a legfőbb lovasok. Azért tartandók nemeseknek, mert nem fizetnek semmiféle adót a fejedelemnek; viszont saját költségükön kell háborúba kísérniük őt lovukon, amikor csak a fejedelem úgy parancsolja. Ezek száma valamennyi faluban igen magas.

Vannak még mások is, akik nem fizetnek adót, és ezért a háborúba gyalog mennek; ők szekercével, karddal és hosszú puskával vannak felszerelve. Mindezek élén, legyenek bár lovagok vagy gyalogosok, ötven forintnyi és tizenkét forintnyi vagyonnal bíró kapitányok³⁹ állnak, akik havonta tartanak szemlét, és vörösbe öltöznek. Ezekből nem is olyan régen még egy hadsereget lehetett kiállítani, legfeljebb negyvenezer emberig, akiket Erdély fő ütőerejének tekinthettek; én ugyan valahol azt olvastam, hogy kilencvenezer embert is ki tudtak állítani. De számuk vagy lecsökkent azóta, amióta ezt írták – ami nem valószínű –, vagy az egész nem igaz. Arra használják még őket, hogy védjék a fejedelem tartózkodási helyét vagy városát, és sokkal megbízhatóbbaknak és bátrabbaknak tartották őket a többiekénél. Persze a Moszkvai Nagyfejedelemségben is láttam én rettenthetetlen és a haláltól oly kevésbé féltő embereket, akik lelkesítették a többieket. Kötekedő és kiismerhetetlen természetűek, annyira hogy négy ezüsthétfő akár hat évig is veszekednek. És akikben a jóindulat nem kerekedett felül és nem győzte le a rossz természetet, látható, hogy könnyedén ölnek és rabolnak; keményfejűek, még az észérveknek sem akarnak engedni. De amilyen hamar felkelnek akár uraik vagy a fejedelem ellen is, ugyanolyan hamar szétszélednek, gyáván megadják magukat. Nem sokan vannak közülük, akik hajlanak az irodalom művelésére. Azért a nemesek gyermekeit megragadva igen nagy eredményt és kitartást lehetne elvárni, hiszen ezen a vidéken mindmáig több katolikus relikvia maradt meg mint egész Erdélyben, különösképpen Csík-, Gyergyó-, Kászonszékben. Valamennyien a magyar nyelvet beszélik, kivéve a közjük keveredett valahokat.

61.
SZAMOSKÖZY ISTVÁN
ERDÉLY TÖRTÉNETE.
(VI. Pentas, I. könyv.)

Kiad.: *SZTM. II.* 376-382.

Ford.: *Lele József* (részlet)

Továbbá⁴⁰ a székelyek egész területe ma is hét székre vagy körzetre oszlik, saját önkormányzatukat a szék elnevezéssel illetik. Azt hihetnénk, hogy a kerületeket hatalmi szóval nevezik el. Ebben maguk a szászok is utánozzák őket, akik a saját területeiket elkülönítik a székektől. Nagyot téved a költő Titus Cortesius, aki a Mátyásnak, Magyarország királyának írt dicsőítő énekében arról mesél, hogy ezek a Siculusok vagyis erdélyi székelyek a Szicília szigetén lakó népektől veszik eredetüket. Ezeknek azonban annyi közülük sincs ama szicíliai Siculusokhoz, mint amennyi a britanniaiaknak az egyiptomiakhoz. A magyarokkal rokon, sőt egyazon nyelvet használnak, még ha kiejtésük valamelyest el is távolodott amazokétól. Míg ugyanis a többi magyar valamifajta éles atticizmussal, a székelyek legnagyobb része lekerekített dorizmussal beszél, beszédüket mint egy üres barlangból, szájuk hátsó szegletéből hallatják. Azt hihetnéd róluk, hogy valamit zsidó nyelven mondanak. Eredeti nyelvjárásuknak ugyanis, amelyet keletről hoztak magukkal, ma is őrzik a nyomait. Ezért van, hogy beszédükben az utolsó szótagokat hangsúlyozzák, a zsidók szokása szerint. De gyakori beszédükben az első és második magánhangzó használata is.

Szertartásaikban nagyrészt a rómaiakét követik ma is, bár a szászok és magyarok szomszédságában élnek, az öregek közül legtöbben mégis az ősök vallásának vetik alá magukat.⁴¹ A latinon kívül saját betűket, helyesebben mondva betűféle jeleket is használnak, amelyek már náluk is elavultak, és a felejtés miatt elenyésztek. E jeleket lehántolt és négyzetesre faragott pálcákra bicskahegygel vésik, úgy miként hajdan Szkítiában közölték egymással a mondandójukat. Ezeket a betűket jobbról balra haladva helyezik el, a zsidók gyakorlata szerint, amiből felismerhetjük eredetét, amit egyébiránt másutt bővebben is kifejtünk.⁴² Semmi, avagy csak igen csekély figyelmet fordítanak arra, hogy a tiszteletnek örvendő tudományok segítségével csiszolják

szellemüket. Főként földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkoznak, ami e nép szkítiai eredetét igazolja. Nincsenek sem városaik, sem megerősített helyeik. Az egész nép falvakban lakik. Házaikat, helyesebben szólva kunyhóikat fából és sárral, mintegy gipsszel betapasztott sövényből építik, s ezt szalmával és mocsári náddal fedik be. Ezek az ő palotáik és cserepeik. Meglepőnek is tűnik számomra, hogy a magyar királyság első évszázadaitól kezdve akkori királyaink kegyességének jóvoltából örökös adómentességet élveztek, mégis minden finomabb műveltségtől elfordulva éltek, úgyhogy egészen mostanáig nem laktak olyan, nemes emberekhez méltó városokban, amelyek díszükre válnának és oltalmukra szolgálnának. Mindannyian falvakban, tanyákon élnek, emiatt gyakorta vannak kitéve népirtó pusztításoknak. Ennél fogva elrejtett kincsekből sem halmoztak fel maguknak vagyont, minthogy azokat nem tudják biztonságba helyezni. Javaik és minden vagyonuk földjeikben és szántóikban vannak, amelyeket állandó ellenséges pusztítás fenyeget. Valamiféle barbár együgyűségből a félelem jelének tartják, ha valakik fallal veszik körül magukat, s ezen az alapon a megerősített városokban lakó szomszédos százokat gyáva-lelkű embereknek csúfolják, ám ezek semmibe veszik, kinevetik az efféle becsmérlést, sőt gúnyolódásuk ily alantas barbársága miatt maguk is bántják a székelyeket. Ezek a rettenthetetlen emberek ugyanis jobban szeretnek pusztá mellkasukkal szembeszállni a dárdák sokaságával és az ostromgépek seregével, mint kövekkel és cementtel. Jobban kedvelik nyílt mezőn bizonyítani erényüket. Itt ha győznek, vitézségüket merészségüknek tulajdonítják. Ám ha legyőzik őket, teljes seregük, egész államuk, feleségeik, fiaik, vagyonuk, s minden Istentől eredő és földi kincsük azonnal az ellenség zsákmánya lesz. Ekkor félelmükben erdőkből, hegyekben húzzák meg magukat, minthogy semmilyen más menedékük nincs.

Amit a székelyekről mondom, azt a magyarok más népeire is érvényesnek tartom. Ezek ugyanis államszervezésük kezdetétől fogva szintén tunyaságuk miatt mellőzték az erősségek építését. Továbbá a székelyek lelkületéből adódik, hogy jobban vágyanak a szabadságra, mint amennyire szokásaikból következik az, hogy csökönyösek. Sok évszázaddal ezelőtt valóban szabadok voltak. Sem a nemesség nem sanyargatta őket adókkal és szolgasággal, sem maga a király nem

kényszerítette őket semmiféle rendszeres teherviselésre és adózásra. Csupán háborúk esetére tartogatták őket, mint a félretett dárdákat és fegyvereket szokás. Gyakori lázadásaikkal azonban megfosztották magukat szabadságuktól, amit mostanában hol visszanyernek, hol pedig elveszítenek megint. Néhányan azonban bírják teljes hajdani szabadságukat, s élvezik ősi mentességüket. Egykor mintegy negyvenezer, most, ha gondosan összeírják őket, mintegy tizenkétezer férfi feladata a fegyveres szolgálat. Ennél fogva több katonához illő merészséget tanúsítanak, mint vezérekhez méltó előrelátást. Ezért gyűlölik oly rettenetesen a nemességet és mindenféle más hivatalos felsőbbséget. A népuralom hívei. Az erdélyi fejedelem közülük nevezi ki az egyes székek élén álló vezéreket, akik háborúban a katonai feladatok végrehajtásában, békében pedig a peres ügyek kivizsgálásában látják el tisztüket. Döntésükkel szemben csakis a fejedelmi táblához lehet fellebbezni. Görög hit szerint élnek, ritkán engednek valamiben hosszas alkudozás nélkül. Módszelett kedvelik a perpatvart, nagy hamissággal csalják el egymás javait. E nép nem annyira bölcs, mint inkább ravasz. Innen ragadt rájuk a mondás, „a székelynek és a rókokölyöknek szinte soha nem lehet eligazodni az észjárásán”. Bizonyára isteni elrendelésből származó régi szokást őriznek azzal, hogy egymás között házasodnak, s idegenekkel nehezen lépnek frigyre. *Tob. 4.*: Saját rokonságod köréből végy feleséget, mondja az Úr, és ne valamely idegen nemzethez tartozó asszony fia elől vedd el azt, aki nem a te atyáid magjából származik. Földjük gyümölcsben gazdag, borban azonban teljesen szegény, ám ennek a hiányát az árpasör bősége pótolja. Ezt az italt, ahogy más népek is, komlóból és árpából vagy búzából főzik. És jóllehet a földet okosan művelik, és Liber atya ügyet sem vet rájuk, ők mégsem mértékletesek. A bornemissza Cerest kapatossá változtatták, és csak úgy vedelik az árpasört, amiről azt tartják, hogy jobban megedzi erejüket és egészségüket, mint a bor. E férfias népet egy női istenség ruházta fel férfiúi lélekkel. A vendégeket szívélyesen fogadják, és igen gazdagok a velük született ékesszólásban.

Egész tartományukat hét országochkára osztották föl, amelyeket határaik egyenlőtlenül rajzolnak körül. Közülük az első Moldvához van közel, és Csík a neve, amit vagy arról a székely vezérről kapott, aki ezt a földet először elfoglalta, vagy valami más módon. Ennek a

széknek harmincöt kerülete⁴³ van, egyenként száz, kétszáz, háromszáz többé-kevésbé ügyes, rátermett lakossal. Innen ered a Maros, az Olt és mindkét Küküllő folyó. Közülük az előbbi Erdélyt átszelve a Tiszába ömlik, az Olt pedig éppen hogy megerősödik Erdélyben, ezt a hazát máris elhagyja, majd mintegy hálátlan szökevény Havasalföldtől is megválik, és a Dunába ömlik. A két Küküllő Balázsfalva vidékén találkozáva Gyulafehérvár fölött a Marosba torkollik. Úgy tűnik, hogy Gyergyó a nevét az ázsiai georgiánusokról⁴⁴ kapta, akik egykor a székelyek fegyveres szövetségéhez csatlakozva itt telepedtek le. Ennek a körzetnek tizenegy kerülete van. Kászon kétségtelenül egy vezérnek a neve, akit Bonfini is említ művében, és amilyen nevű terület Magyarországon még most is létezik. Ennek a Kászonszéknek csupán négy kerülete van. Sepsí azonban, huszonnégy kerülettel rendelkezik, és ugyanez a név fennmaradt Magyarország egy városában, Kassa tájékán is. Kézdi neve a Kusid névből származik, erről a vezérről a mi történeteinkben is gyakran említést tettünk. Róla őrzi az emlékezet, hogy amikor a magyarok másodszor tértek vissza Pannóniába, Szvatopluk királytól egy marék füvet, egy Duna vizével telt kancsót és egy darabka földet vett át. Kézdi [...] kerülettel rendelkezik. Ezt a körzetet az Orbai követi, nevét bizonyosan alapítójáról, Orbusról kapta, mivel ez a név szelvényben elterjedt más kerületekben is.⁴⁵ Ez a szék [...] kerülettel rendelkezik. Udvarhely körzete (amely név a királyi udvar helyét jelöli) kiterjedtebb a többinél, a hegyek és erdők itt sík vidékké, békés tájjá szelídülnek. Százharminc kerületet számlál. A székelyek lázadása után ennek a széknek a nyakára ültette rá II. János Erdély fejedelmét⁴⁶ Udvarhely várát, ahonnan megzabolázhatta nyugtalanságukat, ha netán volt még valakinek erre bátorsága. Ezért adták alapításakor a Székelytámad nevet a várnak, mára azonban egyre ritkábban használják ezt a nevet, ezért lassan feledésbe merül. Végül Maros következik szélesen elterülve a Maros folyó mentén, amelyről a nevét is kapta. Százhusz kerülete van és itt fekszik az egyetlen, de nem megerősített város, Vásárhely, amely név a vásár helyére utal. Ez a körzet a többihez képest bővelkedik kiválóságban, a polgárok műveltségében, tudományokban és mindenben, ami az emberi szükségletek kielégítéséhez a gazdagságnál is fontosabb és ékeesebb. Még szőlőből is, aminek más székek híjával vannak, itt bőven terem.

Lehet, hogy ezek a székelyek a többi magyar leszármazottaihoz képest némileg már megváltoztak, mégis elismerik, hogy családfájuk gyökere közös, de annak ágait nem ismerik. Ámbár közülük néhányan még emlékeznek ezekre az ágakra. Azt állítják ugyanis, hogy nemzetségüknek hat őse van, s ezt régtől fogva hirdetik és örökítik tovább a családjukban. Ezek nevei a következők: Abran, Halond, Oerlecz, Ieone, Megyies, Adorjan. Ezeknek a nemzetségéből különféle módon vezetik le családfájuk egyes ágait. Ezeknek az ágaknak az egykori, ősi nevei ezek: Naznan, Giarus, Borozlo, Zovat, Vaczman, Dudon, Poson, Thelegd, Zomoru, Buda, Seprwd, Gierae, és még mások, amelyek az egykori alapítókat idézik, s amelyek család- és városnevekké váltak.⁴⁷ Talán ez az egyetlen nemzet Európában a zsidókon kívül, amely a maga nemzetségének ősiségét még ama első alapítók nemzetségéből vezeti le, számon tartja családjaik rokonságát, és közülük a fejedelem azokat rendeli a seregek vezéreivé, akik nemzetségükre és bátorságukra nézve kitűnnek. Abba ugyanis nem nyugszanak bele, hogy idegeneket állítsanak az élükre.

2. Szokásjog – jogszokások

62.

V. ISTVÁN
(1270–1272)

V. István király megparancsolja a telegdi (udvarhelyi) székelyeknek, hogy Lőrincet és ennek fiát, Leustákot birtokaikkal együtt fogadják be maguk közé. (A kutatás egy része gyanúsnak minősítette az oklevelet: RA. 2969. sz., EO. I. 292., 367. sz.).

Kiad.: *US. I. 107–8.*

Ford.: *Kordé Zoltán*

István, Isten kegyelméből Magyarország királya. A jelen oklevél tartalma révén tudtára adjuk mindenkinek, mind a jelenlegieknek, mind az eljövendőknél, hogy elénk járulván Hylyas fia Lőrinc és fia, Leusták, azt kérték tőlünk, hogy ők maguk és öröklött birtokaik, melyek közül az elsőt Szederjesnek nevezik – melyen kőből való egyház épült Szűz Mária tiszteletére – , a másikat pedig, amelyik szintén öröklött, Szentkeresztnek hívják – amelyre kőből való egyház épült a Szent Kereszt tiszteletére – , mely birtokok a telegdi székelyek⁴⁸ szomszédságában fekszenek elkülönítetlenül, s határok nélkül, az összes telegdi székelyt megillető törvényt és szabályt élvezhessék, s avval élhessenek. Mi pedig figyelembe véve az előbb mondott Lőrinc és fia, Leusták szolgálatait és hűségét megadjuk és szívesen megengedjük ezt nekik úgy, ahogyan kérték. Ebből kifolyólag nektek, a telegdi székelyek közösségének a jelen oklevél révén szilárdan megparancsoljuk, hogy az előbb említett Lőrincet és fiát, valamint örökösüket és örökösük utódait közösségekbe jóakarattal fogadjátok be és ne késlekedjétek őket minden bajt okozótól megóvni vagy megvédeni, mivel az említett Lőrincet és örökösüket birtokaikkal együtt a vajdaság minden megyéjének a joghatósága alól kivettük és felmentettük oly módon, hogy egyetlen vajda tisztviselője se merészeljen felettük ítélni vagy őket zaklatni.

63.

WEYNRICH, DÁLYAI PÉTER ÉS MIKLÓS COMESEK
(1299. július 19. előtt)

Az oklevél kiadói értesítik az erdélyi káptalan kanonokjait a fehéregyházi Péter comes megölése ügyében a székelyek közössége által elfogadott egyezségről.

Kiad.: *US. I. 218.* (A keltezésre és a nevekre: *EO. I. 324. 578. sz.*)
Ford.: *Kordé Zoltán* (részlet)

A Krisztusban tiszteletre méltó uraknak, a fehérvári káptalan kanonokjainak, tudniillik Vince mesternek és Arnold mesternek, valamint Lőrinc mesternek és ugyanezen egyház urai közösségének Weynrich comes, Dályai Péter és Apoldiai Miklós comesek üdvöt és minden elérhető tisztséget és méltóságot! Úgy tetszett a székelyek közösségének⁴⁹, hogy a fehéregyházi Péter ispán halála ügyében békét és elégtételt rendeljenek Simon bán és Apoldi Miklós között, tudniillik elvett dolgai adassanak vissza, és a test megöléséért [adjon] 25 márkát, tíz nemes vérdíjának a felét, valamint 10 márkát érő lovat ércpajzsal és köpönyeggel. A többi dologról pedig, melyeket azt akarjuk, hogy visszakapjon, esküt tesz, miként ezt a törvénykezés rendje megköveteli, és megfogadta, hogy a színetek előtt megjelöli az elégtétel határnapját, s kötelezte magát, hogy a Simon bán fia: János által bűntársaival öt falunkban elkövetett fosztogatások, gyűjtogatások és rablások alól huszonöt hozzá hasonló nemesemberrel együtt kettős esküvel tisztázza magát: az elsőt a fosztogatásért, a másodikat a gyűjtogatásért [teszi le] a nevezett személyekkel együtt. Ha pedig nem merné ezt letenni, abban az esetben megfogadta, hogy akármelyik esküért száz márkát fog adni és ha a fentebb említett ígéretében szilárdságot tanúsít, mint reméljük, akkor az általunk és a mieink által vele szemben elkövetett károk tekintetében kegyességtek ítéletére és rendeletére bízunk magunkat. Ezenkívül határozatott a bölcs férfiak előbbi rendelkezésével, hogy ha az előbb említett boldog emlékezetű fehéregyházi Péter ispán haláláért az említett pénzösszeget nem adná át záros határidőig, ebben az esetben kötelezte magát, hogy kétszeresen fogja megfizetni, a határidő napja pedig akkorra lett kitűzve, amikor a királyi haderő szétoszlik. Határozat született még, hogy ha

nem tartaná meg szavát az összes fent említett ígéret vonatkozásában, akkor mi a székelyekkel együtt, a Ti határozatoknak megfelelően foglalni fogunk falvaiban és öröklött birtokaiban. Azonkívül azoknak a nemeseknek, akik a nekünk okozott kár részesei voltak, nem kell magukat tisztázniuk; és ha a jelen oklevélbe valamit is nem foglaltunk bele, azt a székelyek követétől és okleveléből meg fogjátok tudni.

64.

LACKFI ANDRÁS SZÉKELY ISPÁN BIZONYSÁGLEVELE (1344. október 18.)

Lackfi András székely ispán nem szándékos emberölés ügyében kiadott bizonyságlevele András fiai: György és Erne számára.

Kiad.: *ÓMO. 167-168.*

Ford.: *Petrovics István.*

Mi, András mester a székelyek három nemének ispánja, Brassó és Beszterce ispánja az emlékezetnek ajánlva a jelen oklevél soraival tudatjuk mindazokkal, akiket illet, hogy megjelentek előttünk egyrészt Orbos fia: Székely György, annak rokonai és hozzátartozói, másrészt pedig András fiai: György és Erne mesterek, a királyi udvar vitézei, és a mondott Orbos fia: György élőszóval előadta: fiának, Ferencnek a meggyilkolásáért és haláláért, amit az említett Erne szándékán kívül okozott, a mondott Erne és György teljes elégtételt adtak neki és adott előttünk, valamint a székely békéltetők előtt, amiből fakadóan a mondott Orbos fia: György rokonaival egyetemben fiának, Ferencnek a meggyilkolása miatt a székely nemzet egyeteme előtt minden tekintetben felszabadítottak és felmentettnek nyilvánította Ernét és Györgyöt. A fenti ügy bizonyságául adjuk levelünket mondott Ernének és Györgynek. Meggyőződve az igazságról. Kelt Székelyvásárhelyen, Lukács evangélista ünnepén, az Úr 1344. évében.

65.
MAROSVÁSÁRHELYI SZÉKELY GYŰLÉS HATÁROZATAI
(1451. június 17.)

Vízaknai Miklós és Vingárdi Geréb János görgényi várnagyok írásba foglalják a marosvásárhelyi székely gyűlésnek a székely örökségre vonatkozó határozatait.

Kiad.: SzO. I. 162–164. CXXXIII. sz.
Ford.: Sebők Ferenc

Mi, Vízaknai Miklós, az erdélyi részek alkormányzója és Vingárdi Geréb János, görgényi várnagyok, akiket a dicsőséges hadvezér, Hunyadi János, Magyarország kormányzója a székely Marosszék bírójául rendelt, a jelen oklevél által tudtul adjuk, hogy a székelyek egyetemének Szent Barnabás ünnepe előtti legközelebbi kedden⁵⁰ Vásárhely mezővárosában tartott közgyűlésünkön Szentgyörgyi Barnabással, egy nagyobb sereg kapitányával, és Miklós fia: Gyalakuti Péterrel, főbíránkkal, Imre fia: Meggyesfalvi Kis Jakabbal, továbbá Szentháromsági⁵¹ Simonnal, Balázs fia: Andrásfalvi Mihállyal, Mosoni Bichak Benedekkel, és a többi 24 esküdttel az összes székely dicséretes törvénye és kipróbált régi szokása szerint törvényszéket tartottunk, egyhangúlag és közös akarattal, más örökérvényű határozatokkal együtt úgy rendelkezünk, hogy senki bármely örökség ügyében, ha 32 évig semmiféle jogi lépést és tiltást nem tett, a továbbiakban már semmiféle követelést nem támaszthat, hanem örökre hallgatni tartozik, és a múltban valahányszor két testvér a székely örökségen kölcsönösen megosztzott, akkor az őket követő örökösök úgy birtokolják és tartásák a székely örökséget, hogy ameddig bármelyikük ágában férfi örökösök vannak, a női örökösök a még élő férfi örökösök kárára, az effajta örökség birtokába magukat nem vezettethetik be, elfogyván a férfi örökösök, és női örökösök tovább élnek, akkor amíg élnek, a rokonság másik ágából való férfi örökösök az ilyesfajta örökségnek arra az ágára eső részéhez nem kapcsolhatják magukat. És amikor mindkét nembeli örökösök elfogynak, akkor a rokonság másik természetes ágára kell szállniuk az említett örökségeknek. Ezen rendelkezés és határozat örök szilárdságára határoztuk kiadni fentebb

írt oklevelünket. Kelt előbb mondott gyűlésünk 10. napján a mondott helyen, az Úr 1451. évében.

66.

VINGÁRDI GERÉB JÁNOS GÖRGÉNYI VÁRNAGY
(1453. szeptember 20.)

Vingárdi Geréb János görgényi várnagy székely örökség ügyében kiadott ítéletlevele.

Kiad.: SzO. I. 165–166. CXXXVII. sz.

Ford.: Sebők Ferenc

Mi, Vingárdi Geréb János, görgényi várnagy, a nagyságos Hunyadi János, örökös beszercei gróf, Magyarország főkapitánya által a székelyekhez delegált bíró tudatjuk, hogy noha valamennyi náznánfalvi és kisleludi székelyek a néhai Bolgár Semjén és László, valamint az összes szentkirályi székely és nép javai és örökségei ügyében előttünk és Marosszék bírója, valamint kapitánya és seniorai előtt pert folytattak, és amint azt megtudtuk, mind a mi időnkben, mind pedig korábban is perlekedtek, de mivel a már említett Bolgár László nem volt otthon, hanem Magyarországon szolgált, emiatt ezen Bolgár László anyja az ő és a már említett Semjén és a szentkirályi székelyek javaiból és örökségéből semmit el nem veszíthetett vagy tékozolhatott. Ezért az említett javakat és örökségeket Torockai Illésnek és Erdélyi Miklós feleségének, valamint Vizaknai Miklós leszármazottainak hagyjuk békés és egyenlő bírásra és birtoklásra. Kelt Vásárhelyen, csütörtökön, Máté apostol⁵² ünnepének előestéjén, az Úr 1453. évében.

67.

PÁLFALVA ÉS VÁRALJAFALU KÖZÖTT FOLYÓ PER
(1459)

Az udvarhelyszéki Pálfalva és Váraljafalu közötti pereskedés egyik mozzanataként Vingárdi Geréb János erdélyi főkapitány felszólítja Udvarhelyszék kapitányát, székbíróját és előkelőit, hogy hozzanak az ügyben végső döntést. A pereskedéssel kapcsolatos két oklevél némi fényt vet arra, hogy a XV. század közepén hogyan működött a széki bírászkodás, s milyen volt az államhatalom és a széki önkormányzat viszonya.

a)
VINGÁRDI GERÉB JÁNOS ERDÉLYI FŐKAPITÁNY
(1459. június 22.)

Kiad.: *SzO. I. 177–178. CL. sz.*
Ford.: *Sebők Ferenc*

Vingárdi Geréb János, a királyi felség erdélyi részekre állított főkapitánya⁵³ a jeles férfiaknak, Udvarhelyszék kapitányának és szék-bírájának, valamint előkelőinek üdvözet és tisztelet! Tudjátok, mivel előző levelünkben megírtuk nektek, hogy a Pálfalva és Váraljafalu falvak között elöttetek folyt pereket fel kellett volna vennem és kellő módon végső döntést kellett volna hoznotok, ezért a király nevében és személyében a legszigorúbban rendelkezve ismét megparancsoljuk, hogy jelen levelünk elolvasása után tüstént szálljatok ki az említett falvakba embereinkkel, Nyújtódi Jánossal és Galambfalvi Andrással, ahol is mindkét fél igazságát megvizsgálva minden módon tartoztok azt megítélni, befejezni és kellő módon lezárni jelen levelünk által e részben rátok ruházott hatalmunknál fogva és az igazság közbejöttével, nehogy az előbb említett okkal valaki panaszkodva élénk járuljon. Akarjuk azt is, hogy a peres felekre örök hallgatást parancsoljatok. És bármiképpen döntsetek is, azt leveletekben írjátok meg nekünk, másként ne cselekedjete, levelünket pedig elolvasása után felmutatójának adjátok vissza. Kelt Vingárdon, Szent János születésének ünnepe előtti legközelebbi pénteken, az Úr 1459. évében.

b)
NYÚJTÓDI JÁNOS ÉS GALAMBFALVI ANDRÁS
(1459. június 29.)

Kiad.: *SzO. I. 178–179. CLI. sz.*
Ford.: *Sebők Ferenc*

Nagyságos és tiszteletreméltó urunk! Tisztelettel jelentjük Nagyságtoknak, hogy a jeles váraljafalvi férfiak, tudniillik Markosi Domokos és Pauli Imre az említett Váraljafalváról bemutatták nekünk Nagyságtok oklevelét, amely levelet tisztelettel megkaptunk az alábbi tartalommal: [*Következik a 67 a. sz. oklevél.*] Mi pedig ezeket hallván Nagyságtok parancsa szerint személyesen kimentünk az említett

földekre, és a peres felek közötti ügyet olyan elképzeléssel vettük a kezünkhöz, hogy amely fél erősebb bizonytságot tud Nagyságtok személyében elénk hozni, akkor ti mindkét fél bizonyítása szerint hagyjátok jóvá. Ezt hallván a mondott Domokos és Imre a másik felet képviselvén felálltak és a kapitányokkal és a székbírákkal, tudniillik Jánosi Gergellyel, Gergely Györggyel és Vargasi Kelemennel, továbbá Illés Antal bíróval, akik azokban az időkben kapitányok és székbírák voltak, oly bizonytságot tettek, hogy a mondott Váraljafalván élők előttük a mondott Pálfalván élöket a törvényszéken hitükön marasztották, és bármit is adott elő Pálfalvi István nagyságtok előtt a váraljafalvi emberek ellen, az teljesen hamis, és gyűlölségből tette, és a mondott ügyben Adorján Miklós és Simon Lőrinc atyafiaikkal, ebben az ügyben ügyvédek, teljes mértékben a mondott Váraljafalván élők ellenségei, ezért mi úgy gondoljuk, hogy ha a mondott nemesek nem vettek volna részt az ügyben, akkor mi ketten nagyságotat képviselve a peres felek között egyetértést teremthettünk volna. Mi tehát a mondott föld helyszínén hitünk szerint ezt az igazságot tudtuk meg. Kelt Keresztúr mezővárosában, Péter és Pál apostolok ünnepén, az Úr 1459. évében.

67.

ROZGONYI OSVÁT ÉS LOSONCI LÁSZLÓ SZÉKELY ISPÁNOK (1461. október 13.)

Rozgonyi Osvát és Losonci László székely ispánok örökség tárgyát képező malom ügyében intézkednek. A malmok – az irtványföldekhez hasonlóan – a magántulajdon, illetve a magánbirtok legkorábbi megjelenési formáját jelentették Székelyföldön. Az oklevél egyúttal tájékoztat arról is, hogy miként zajlott le az esküvel kísért bizonyítás.

Kiad.: SzO. I. 187–190. CLVII. sz.

Ford.: Sebők Ferenc

Mi, Rozgonyi Osvát és Dezső fia: idősebb Losonci László székely ispánok stb. a jelen oklevél által adjuk tudtul, hogy Szent Gallus hitvalló ünnepe előtti legközelebbi kedden,⁵⁴ midőn mi a nagyobbik sereg kapitányával és Udvarhely- és Marosszékek székbíráival és más

székelyekkel Szászkezd mezővárosában összegyűltünk, hogy ugyanezen székelyek bizonyos nehéz ügyeit megfelelően elintézzük, a jeles férfiú, Szélnek mondott Jakab fia: Nyárádtói Simon elénk és ugyanezen székelyek elé járulván előadta, hogy a hasonlóképpen Szélnek mondott néhai Nyárádtói János leányai: Piroska, Apollónia és Anasztázia a Nyárád folyón levő malmának ügyében és tekintetében, amelynek békés birtoklásába a nagyságos Lábatlani László székely ispán okleveles ítélete révén, amelyet nekünk betekintésre átadott, továbbá a tekintetes és a nagyságos Horogszegi Szilágyi Mihály, örökös beszercei ispán és az erdélyi részek kormányzója bevezető, iktató és idéző oklevelei révén, amelyek a nagyobb sereg kapitányához és Székelyvásárhely bíráihoz szóltak, valamint Vingárdi Geréb János, hasonlóképpen az erdélyi részeknek alkormányzója tudósító oklevele révén, másrészt a kapitány és a mondott bírák magyarázó oklevele révén, amelyeket a rend szerint nekünk és ugyanezen székelyeknek nyilvánosan bemutatott, ő már be lett vezetve, és Mihály fia: Karácsonyfalvi Péter, az említett néhai Nyárádtói Szél Mihály leányainak ügyvédje jogtalanul és különféle módokon zaklatja és hatalmaskodva háborgatja, sérelmére és elég nagy, negyven aranyforintot jelentő kárára, ügyet sem vetve a mi perbe hívó oklevelünkre, színünk elé idézte. Ezt hallván a mondott Mihály fia: Péter, aki hasonlóképpen a mi és ugyanezen székelyek színe elé állt, azt válaszolta, hogy a mondott Simont semmi módon nem zaklatta, az ő malmában soha nem volt, sem negyven forint kárt nem okozott, a malomhoz soha semmi köze nem volt és most sincs. Ezért mi meghallgatván mindkét fél előterjesztését és állításait, és látván a mondott Jakab fia: Szél Simon megannyi előttünk bemutatott oklevelét, és azt, hogy a mondott Mihály fia: Péter egyet sem mutatott be, úgy határoztunk ítélni, hogy a mondott Jakab fia: Szél Simon a malom békés birtoklásában a mondott Szél János leányai és Mihály fia: Péter ellentmondása ellenére örökre maradjon meg. A mondott Mihály fia: Karácsonyfalvi Péter pedig arról, hogy ugyanezen Simonnak negyven forintnyi kárt az állított módon nem okozott, a közelgő tizenegyezer szűz ünnepe előtti legközelebbi csütörtökön,⁵⁵ tudniillik törvénykezési napon, huszonötöd-magával, mind igaz székelyfiakkal, harangzúgás ideje alatt Székelyvásárhely mezővárosában e célból kiküldött emberünk színe előtt esküt

tenni köteles és tartozik ezen oklevelünk bizonyosága által. Kelt a mondott Szászkezd mezővárosában, a már mondott napon és időpontban, az Úr 1461. évében.

69.

ZABOLAI GYŰLÉS HATÁROZATAI

(1466. január 20.)

A XV. század közepére Székelyföldön felerősödtek a társadalmi feszültségek, az előkelők és a köznép közötti ellentétek, melyek Kézdi-, Sepsi- és Orbaiszékből a főemberek elleni felkeléshez vezettek. Mátyás király az erdélyi vajdai és székely ispáni méltóságot viselő Szentgyörgyi János grófot köldte ki az ellentétek elsimítására és a székelyek régi törvényeinek a megerősítésére. A gyűlés megrendezésére számos erdélyi előkelő és „valamennyi székely szék igen sok székelyével” közösen került sor. A határozatok egy része az előkelők és a közszekelyek közötti ellentéteknek kívánt véget vetni, megerősítve az utóbbiak jogait (ezeket a részleteket az V. fejezetben közöljük). Más paragrafusok viszont az igazságszolgáltatás menetéről és a bíraskodási fórumok hierarchiájáról, illetve a szokásjog bizonyos vonatkozásairól szolgáltatnak adatokat.

Kiad.: SzO. III. 83–86.; ETJ. I. 3–6.

Ford.: Géczy Lajos (részlet)

Rendeltetik továbbá, hogy amiként Kézdiszékből tizenkét esküdt állíttatott, úgy az előbb írt másik két székben is⁵⁶ tizenkét esküdt választassék a köztük lévő valamennyi peres ügy megítélésére és eldöntésére, fele részük a seniorok, fele részük pedig a közszekelyek közül állíttassék. Ők egy teljes év elteltéig és leforgásáig álljanak az ilyesfajta tisztségben és [hivatalban], és így ezek az esküdtek hasonlóan állíttassanak minden következő esztendőben, ha szükséges. Miként a lófő vagy kapitány, s a székbíró, de a mondott székek királybírája is a maga idejéig maradjon. És minden jogukat, jövedelmüket és járandóságukat, tudniillik a kapitányét és a bírókét a tizenkét esküdt fogja kiadni, és a mondott kapitány és bírók, de még a seniorok sem követelhetnek semmit az esküdtek rendelkezésén túl. És ha a királybíró akarná a székbírókat az év leforgása alatt három alkalommal ítéletei és bírságai miatt eskü letételére venni és kényszeríteni, hatalma legyen

rá. A királybíró pedig jogai és bírságai ügyében tartozik a törvényszék elé menni, és az esküdtek és seniorok jelenlétében kérje a bírságokból ráeső részt. És ha valamelyik szék megtagadná azt neki kiadni, akkor a királybíró az ilyen székből bármely embert találna, a Prázsmár mezővárosi bíróval ugyanabban a mezővárosban börtönbe vetheti, és azután tizenöt napig nem tartozik kivinni, és magán a tizenötödik napon a székbíró tartozik a lefoglalt dolgokat onnan kiszabadítani.

Határoztuk pedig, hogy a székbírók és kapitányok addig törvényszéket ne tarthassanak vagy ítéletet ne hozhassanak, amíg az esküdtek az előző módon meg nem választatnak. És ha netán maguk az esküdtek elméjük homálya és lelkük gyengesége miatt valakinek az ügyét nem tudnák a jog helyes útja szerint megítélni, akkor az ítéletükkel elégedetlen fél fellebbezés útján Udvarhelyszékhez, és végül ha akar, a székegyek ispánjához, és azután a királyi felség jelenlétéhez,⁵⁷ e részben a régi szokást fenntartván, mehessen. Hozzáteendő, hogy saját ügyét mindenki a saját törvényszékén vigye, s ne másutt.

És hogy maguk az esküdtek tisztségükben tiszteletben tartassanak, elrendeljük, hogy ha bárki magukat az esküdteket törvényszékükben valamely gyalázkodó vagy sértő szóval illetné, ellenük és rájuk gyalázatot hozna, akkor nyelvváltságában, azaz tizenkét márkában marasztaltassék el.

Továbbá, ha valamely esküdt a törvénykezés napján vagy időpontjában akár váratlan betegség, akár más nyomós ok miatt nem tudná székét elfoglalni, legalább az esküdtek fele összegyűlvén, teljes ítélet hozassék. A kapitányok és bírók illetékessége a vallomásokat és tanúsításokat illetően régi erejében ténylegesen megmaradjon.

Továbbá, ha kiderülne, hogy valaki az állított vagy állítandó esküdtek közül az előbb írt határozattal és rendelkezéssel ellentétesen tevékenykedik, vagy valakinek a jogait tudatosan eltitkolja vagy meghamisítja, az igazság előbb bírt vizsgálatán felül kiérdemelje, hogy az országlakosok közös véleményével megnyúzás büntetésére ítélek, és bőrét szalmával kitömjék.

Rendeljük továbbá, hogy senki se tartóztathasson le jogtalanul senkit. Hogyha mezőn tenné, rablás, ha pedig faluban, hatalmaskodás büntetésében legott elmarasztaltassék. Azonban mindenki adósát vagy adósait a székekben és rendes bírái előtt a jog közbenjöttével perelheti,

a szemtől szembe felismert adósát vagy a sajátja helyett jogosan követelt javakat nem saját maga, hanem valamely közbíró által letartóztatathatja, másként az említett terhek alatt tegye. (...)

Továbbá, hogy a székbíró közöttük három lovason felül többet ne szállásolhasson be. És bármely székbíró saját személyében ne többet, csak egy helyettest állíthasson, aki saját személyében járjon el. S ugyanaz a helyettes ne állítson valakit vagy valakiket a maga helyére, hanem csak ő járjon el a mondott bíró személyében, ellenkező esetben mások eljárása érvénytelen legyen.

70.

TELEGDI ISTVÁN ALVAJDA
(1497. augusztus 11.)

A lófőség (primipilatus) a tisztséget és az ahhoz kapcsolódó birtokot jelentette. A székelyek a tisztségeket a nemzeti szervezeti meghatározott rendje szerint töltötték be, a XV–XVI. századra azonban a lófőség már adás-vétel tárgyává vált. Telegdi István alvajda oklevele egy ilyen ügyletről számol be.

Kiad.: SzO. III. 129–130. 505. sz.

Ford.: Tóth Ildikó

Mi, Telegdi István erdélyi alvajda emlékezetül adjuk, hogy nemes Dellői János előttünk személyesen megjelenve önként és szabadon bevallást tett, miszerint őt jelenleg igen nagyon gyötör bizonyos szükségei miatt, egy bizonyos teljes tisztségét, *primipulatusát*,⁵⁸ melyet közönségesen lófőségnek hívnak, melyet ő Halom nemben Péter ágán bír, és amely a Marosszékből folyó Nyárad nevű folyó mellett fekvő Székelyszentmiklós faluban van, teljes haszonvételeivel és tartozékai-val, úgymint egy bizonyos Barthaberke erdővel, valamint művelt szántóföldekkkel, műveletlen földekkkel, rétekkkel, legelőkkel, kaszálókkal, malmokkal és malomhelyekkel, erdőkkel, ligetekkel, bokrokkal, hegyekkel, völgyekkel és általában bármiféle ezen lófői tisztséghez⁵⁹ – közönségesen lófőséghez – jogosan és régtől fogva tartozó és tartozandó bármely néven nevezett haszonvétel teljességével a nemes Nagyszőlősi Apafi Lénárdnak, örökösének és összes utódjának – mint mondja – huszonöt, tőle már teljesen megkapott és átvett aranyforin-

tért adta, eladta és átíratva örök jogon és visszavonhatatlanul tartásra, birtoklásra és bírásra, sőt adja, eladja és átíratja előttünk jelen oklevelünk bizonyága mellett. Kelt Tordán, Szent Lőrinc vértanú ünnepe utáni legközelebbi pénteken, az Úr 1497. évében.

71.
II. ULÁSZLÓ
(1499. július 13.)

Kiad.: *SzO. III. 141-145. 511. sz.*
Ford.: *Tóth Ildikó* (részlet)

Hasonlóképp⁶⁰ ha a közérdek hasznosságát és a helyzet alkalmaságát szem előtt tartva köztörvényszéket akarna az ispán tartani az előkelőkkel és a székek ülnökeivel, miután kiválasztott tizenkét ülnököt a székelyek előkelőbbjeiből és más nemes és megbízható emberei közül, minden egyes székben tizenöt napon keresztül vagy a helyzet kívánalmai szerint ítélkezhet. Előbbiektől a királyi felség és mindenkori helyettese, az ispánjuk iránti köteles hűség megtartásáról, továbbá a peres felek számára pedig jó szokásaik és jogos törvényeik szerinti helyes ítélet hozataláról a legszigorúbb esküt követelje. Ez alatt az ítélkezés alatt az ispán és bírái élelmiszerral való ellátásáról gondoskodjanak, azaz annak a széknek a közössége, melyben ítélkeznek. Az ispán ilyen köztörvényszékeinek bírságai kétszeresek a közönséges törvényszékek bírságaihoz képest. Ezen bírságok fele az ispánhoz kerüljön, a másik felét pedig a kapitány vagy annak a széknek a székbírája, akinek székében az ítéletet szolgáltatták, ossza szét az ülnökök és az előbb említett tekintélyesebb esküdtek között.

Hasonlóképp az ispán figyelembe véve a közügyek hasznát és a szükségét minden évben tarthasson efféle törvényszéket.

Hasonlóképp hogy egyetlen ügy se kerüljön az ispán vagy a királyi felség elé egyszerű kérvény által, csak ha előbb az a peres fél saját székében meghiusulna, vagy valamelyik fél nem lenne megelégedve, akkor tehetik azt át Udvarhelyszékhez, vagyis a székelyek közösségéhez és innen az alispánhoz, a székelyek alispánjától az ispánhoz, és innen kerülhet át a királyi felség hatáskörébe.

Hasonlóképp hogy a köztörvénytörvényeszek vagy a székelyek közösségének közhírré tett gyűlései idején kívül az ispán, a vajda úr vagy tisztjei semmi élelmet ne szedhessenek be a székelyektől, sőt semmilyen hadsereget, mely a székelyek városaiban és falvaiban tartózkodik, nem kötelesek eltartani, mivel minden székely város vagy falu bármely hadsereg beszállásolásától mentes és kiváltságolt. Ha azonban az ország bajainak elhárítása és megszabadítása érdekében a szükség mégis megkövetelné, hogy a vajdát vagy ispánjukat magán- vagy országos haddal a székelyek földjén át kell útnak indítani, akkor ő és hadserege a székelyek javaiba beszállásolható, és azokban a helyzet szükségére szerint tartózkodhat, mindazonáltal e székelyek kára vagy akadálya nélkül.

Hasonlóképp a mindenkori ispánok mindig tartsanak embert és szolgálattevőt az egyes székekben a bírságokból eredő jogok gyakorlása és a jövedelmek behajtása céljából. Az ispán szolgálattevője köteles letelepedni a széki mezővárosban vagy faluban, és ne menjen ki a székelyek egyetlen falujába se a szegények elnyomására vagy megadóztatására. Mindazonáltal jövedelmeik felkutatására és beszedésére, vagyis bevételeik megtudakolására és megkeresésére, hogy vajon a bíró az ilyen jövedelmeket hűségesen intézi-e számukra vagy sem, az alispánoknak – kiket királybíráknak neveznek – joguk van a székely falvakhoz és birtokokhoz kimenni, és jövedelmeiket vagy bírságaikat hasonlóképp behajtani, valamint az élelmiszereket, amint egyébként szokás, bírassák és beszedhessék, továbbá e székelyek nekik tisztes szállásokat kötelesek adni.

Hasonlóképp ha egy nemes székely hűtlenség bűnébe esik, de ha ez a bűn csak a székelyek között történt, akkor az ilyen csak székelységét veszítse el. Ha azonban az ország és a királyi felség ellen követte el, akkor az ilyen székelységét és nemességét, birtokait és javait is veszítse el, és ezek a királyi kincstárra háramoljanak. A királyi felség pedig az efféle javakat nem juttathatja másoknak, csak székelyeknek és csak azoknak, akik közöttük házhelyet létesítenek,⁶¹ nehogy ezáltal a székelyek megrövidüljenek.

Hasonlóképp ha valaki a székelyek közül magánál vagy földjein tolvajt vagy más gonosztevőt bújtat, és ezt jogszerű és elégséges tanúságtétellel bizonyítani is lehet, ekkor az ilyet büntessék mint

tolvajok rejtegetőjét, vagyis vétkei szerint a törvény által megszabott büntetéssel.

Hasonlóképp hogy a jövőben e székelyek mások házáit szétdőlni ne merészeljék, és senkit közülük önhatalmúlag, az ispán tudta nélkül örökös hűtlenség terhe alatt halálbüntetésre ne ítélhessenek.

Hasonlóképp mikor valaki a székelyek közül bármilyen támogatással megerősítve a közösség érdeke és jó helyzete ellenében egyénileg bármelyik székben új és rossz törvényeket hozna be, vagy a közösséget jogaiban vagy vagyonában elárulná vagy elnyomná, avagy a jogokat és helyes szokásokat, a székelyek jó és közös állapotát érintő és illető igazságos székely törvényeket felforgatni próbálná, és a szék bírái által jogosan megintve a tiltottaktól nem akarna elállni, és bíróságban nyíltan visszautasítaná, akkor saját székének az ülnöke megfelelő s éppúgy jogos egyszerű kérésre nyomban sújtsa le és kényszerítse meghatározott helyre, és annak a széknek a közösségét köteles gyűlésre hívni. Ha annak elintézésére és megvitatására abban az ügyben az adott szék erre nem lenne képes, akkor más székekből is össze lehet hívni. Ha pedig szükséges, Udvarhelyszék kapitánya az előkelők megbízásából összehívhatja a székelyek három nemének egyetemet, akik előtt a panaszokat és indokokat meghallgatva ítélni lehet az ügyben, és a felek ezután az ispánjuk elé vihetik azt. Ispánjuk akarata és vizsgálata nélkül pedig senkit se merészeljenek közösen vagy egyénileg személyében zaklatni vagy javaiban és birtokaiban megkárosítani. Ha pedig az ispánjuk látná és felismerné, hogy ők jó és helyes ítéletet hoztak, akkor köteles jóváhagyni az ítéletet, vagy pedig újra vizsgálhatja azt és új ítéletet hozhat. Ha pedig valaha valaki a székelyek közül az előbbieket ellenében vétkezne, az ilyet feje és ingó javai elvesztésével büntessék. Ha pedig valamely előző módon kihirdetett vagy törvényesen elítélt gonosztevő a királyi felséghez vagy a főpapokhoz és bárókhoz folyamodna, a királyi felség méltóztatni fog erről az ispánnak és a székelyeknek írni és ezt nekik jelezni, és ezt az ügyet avagy bűntényt és annak kimenetelét tőlük megtudakolni. S miután ezt megvizsgálta, és úgy látná a királyi felség, hogy annak bűne, a bűntény vagy véték nem annyira súlyos, és a bűnösnek kegyelmet kívánna adni, akkor ezt szabadon, az előbbi székelyek jóváhagyása nélkül megtehesse, mivel nem lenne tisztességes, hogy a királyi

teljhatalmat kizárják. Azonban senkinek sem kegyelmezhet meg, csak ha előbb kérelmezik azt. Ha pedig őfelsége úgy látná, hogy a bűntény és a bűnös vétke nagy és súlyos, akkor őfelsége az ilyeneknek ezután könnyedén ne adjon kegyelmet.

Hasonlóképp, ha valamely szomszédos bármilyen állapotú nemes új határokat felállítva erdőket, réteket, kaszálókat, szántóföldeket, folyókat és halászhelyeket foglalna el a maga számára a mondott székelyektől, és jogos kéresemre visszaadni vagy helyreállítani nem akarná, akkor annak a széknek a közössége, ahol a foglalás történt, erről először a vajdát és ispánjukat tartozik tudósítani, a vajda pedig tartozik a felek összehívása után az előbbi felek között igaz és helyes ítéletet és ezáltal elégtételt adni, valamint minden további haladék nélkül az eredeti helyzetet visszaállítani, és a helyreigazítást nem halaszthatja októvára.⁶²

Mi pedig a mondott székelyeink részéről a fentebbi módon Felsőnk elé terjesztett könyörgést királyi nagylelkűséggel meghallgattuk és kegyesen megértettük, megfontoltuk és lelkünkben is meghánytuk-vetettük azokat a hűséges szolgálatokat, melyeket előbbi székelyeink országunk, Magyarország első ideiben a Szent Koronának, vagyis elődeinknek, Magyarország királyainak, és legfőképp az igen rettentő törökök, a keresztény hit legádázabb ellenségei ellen minden időben megszakítás nélkül, vérük hullatásával, és sok ősük valamint atyafiuk megölettetésével nyújtottak, ami világosan ismert, továbbá azon szolgálatokért is, melyeket nekünk a kezdetektől ezen országunkba való bejövételünkig nem csupán a törökök, hanem pártütőink és az ellenünk felkelők ellen is mindig fáradhatatlan lelkülettel bármely kérésünkre teljesítettek és nyújtottak, és a jövőben is nyújtani készek. Kedveskedni kívánunk ezért nekik, és királyi bőkezűségünket ezáltal megmutatni és kinyilvánítani, ugyanezen székelyek régi szokásait és szabadságait tartalmazó említett összes cikkelyt az előbbi módon ezen privilégiumunk formájában megalkotva elfogadjuk, jóváhagyjuk és elismerjük, és azokat jelenlegi és jövőbeli székelyeink közössége részére örökre megerősítjük jelen oklevelünk ereje és bizonyosága által, amelyet Magyarország királyaként használt titkos pecsétünk felfüggesztésével erősítettünk meg. Kelt Budán, Szent Margit szűz és vértanú ünnepén, az Úr 1499. évében, magyarországi stb. királysá-

gunk nyolcadik, csehországi királyságunknak pedig huszonnyolcadik évében.

72.

II. ULÁSZLÓ RENDELETE

(1504. szept. 18.)

II. Ulászló parancsa Szentgyörgyi Péter erdélyi vajdának, hogy a nemes székelyek birtokügyeit az általa Erdélybe küldendő királyi ember elé terjessze fel.

Kiad.: SzO. III. 158–160. 519. sz.

Ford.: Tóth Ildikó

Ulászló, Isten kegyelméből Magyarország és Csehország stb. királya hívünknek, a tekintetes és nagyságos Szentgyörgyi és Bazini Péter gróf országbírónak és országunk erdélyi részei vajdájának üdvöt és kegyet! Mivel mi bizonyos megfontolásokból és okokból megengedtük és jóváhagytuk híveinknek, erdélyi részeink birtokjoggal és nemességgel rendelkező nemes székelyeinek, hogy ők az előttetek indított és indítandó birtokjogot érintő ügyeiket, melyekkel jogaik és szokásaik szerint a ti vagy helyetteseitek jelenlététől Felségünkhöz fellebbezhetnek és fordulhatnak vagy már ténylegesen fordultak, az alatt az idő alatt, mikor emberünk – akit a köztetek és az azon a területünkön lakó és onnan származó székelyeink között fennálló egyenetlenségek és nehézségek kivizsgálására és elintézésére küldünk Erdélybe – Erdélyünk fentebbi részeibe belép, ne Felségünkhöz, hanem a mondott székelyek nagyobb kényelmére a fentebbi királyi ember jelenléte elé tudjanak fordulni és fellebbezni. E királyi emberünk pedig azokra a részekre megérkezve Felségünk hatalmával és személyében minden effajta ügyet is, amit – mint az előbb említettük – birtokjog miatt indítottak és hozzánk fellebbeztek, szabadon megvizsgálhat és ítélezhet. Sőt ezt jelen oklevelünk által jóváhagyjuk és megengedjük, ezért jelen sorokkal igen erősen megparancsoljuk hűségteknek, hogy miután megkaptátok az oklevelet, az olyan székelyek efféle fellebbezésének, akik – mint említettük – azon ország hagyománya és szokása szerint az előbb érintett ügyeiket a ti vagy helyetteseitek jelenléte elől a mondott emberünk jelenléte elé terjesztenék, vagy már ténylegesen

Felségünkhöz fellebbeztek, helyt adni tartoztok, és az ügyeket az előbbi királyi ember jelenléte elé minden módon kötelesek vagytok megvizsgálásra átengedni. Mást semmiképpen ne tegyetek, a levelet pedig miután elolvastátok, adjátok vissza a bemutatónak. Kelt Budán, Szent Kereszt felmagasztalásának ünnepe utáni szerdán, az Úr 1504. évében.

73.

UDVARHELYI SZÉKELY GYŰLÉS HATÁROZATAI (1505. nov. 20.)

Fontos lépést jelentett a székely jogszabályozás terén az 1505. évi székelyudvarhelyi székely nemzetgyűlés, amely a bíráskodás és az igazságszolgáltatás hibáinak kijavítása, valamint a visszaélések elkerülése végett az egész Székelyföldre kiterjedő hatállyal rendelkező főtörvényszék felállítását rendelte el. Az okmányok korábban csak hitelesített magyar változata volt ismeretes (SzO. I. CCXXIV. sz.), az 1930-as évekre azonban előkerült a latin nyelvű eredeti példány is. A fordítás ez utóbbinak a kiadása alapján készült.

Kiad.: SzO. VIII. 218–221. 124. sz.

Ford.: Tóth Ildikó

Mi, a székelyek földjének országglakosai és a székelyek minden egyes székének és összes nemének általános egyeteme emlékezetül adjuk jelen oklevél soraival mindenkinek, akit illet, hogy midőn az Úr 1505. évében, Szent Erzsébet királyné ünnepe utáni legközelebbi csütörtökön⁶³ Udvarhely mezővárosban említett országunk bizonyos ügyeinek elrendezésére és némely visszaélések megjavítására országunk régi szokása szerint általános gyűlést tartottunk, akkor más igen szükséges dolgok között láttuk, hogy országunkban az általános gyűlések lazasága az országglakosok felülvizsgálatra fellebbezett sok ügyének végzését napról napra halasztja, és ennek következtében az ilyen halasztások miatt nem kevesek jogaiban különböző károk keletkeznek. Kézzelfoghatóan tapasztaltuk azt is, hogy kedvezés, harag, ellenszenv és egyéni érdek gyakran nem engedi, hogy országunkban a bírák és a választott bírák kiderítsék az igazságot.

Tehát az ügyek ilyen halasztásairól, a bírák és fogott bírák túlkapásairól előrelátóan gondoskodni akarván határoztuk és minden

országglakos által örökre megtartani rendeltük, hogy a tehetősebb székelyek Udvarhely- és Keresztúrszékben négy ember, az ugyanezen székekben lakó lófők közül pedig tizenhárom ember fentebbi országunk hatalmánál fogva bírának és jogbírókul állíttassék, akik összesen tizenheten a székelyek egyes székei és összes neme általános egyetemét képviseljék. Ezek a bírák pedig a választás után tüstént a szent kereszt érintésével a szent esküt oly módon tegyék le, hogy nem kedvezéstől, ellenszenvtől, kéréstől, jutalomtól vagy egyéni érdektől vezérelve, hanem kizárólag Istent és az ő igazságát tartva szem előtt, azt fogják ítélni, ami az előttük levő perlekedő felek között a joggal egybehangzónak látszik. Ha így tesznek, helyesen cselekszenek, mert másképp Isten elfordul, ha valaki e bírák közül Istenről megfélemlenve, és saját lelki üdvét háttérbe szorítva kérésre, jutalomért vagy egyéni érdekből rossz útra térve az igazság ösvényéről valamilyen módon jogtalanul letérne. Ezért az ilyet örök számkivetés ítélete sújtsa, így minden ingó és örökölt javait elveszítse, és esküszegőként és megvetettként ne maradhasson tovább a székelyek földjén. Az pedig, aki az ilyen esküszegővel és száműzetésbe küldöttel törődne, vagy érte közbenjárni törekedne, hasonlóképp bűnhődjék, mint az esküszegés részese és száműzött pártfogója.

Továbbá hogy az előző módon felesküdtött bírák ítélete ne legyen hiábavaló, elrendeltük, hogy bármely perben is ítélnék, legyenek képesek a köteles elégtétel teljesítésének érvényt szerezni, mindig épen hagyván az évente egymást váltó kapitányok, bírák és minden tisztviselő jövedelmét.

Ha pedig valaki az előbbi bírák közül az idők folyamán elhalálozna, akkor társai, akik őt túlélik, a fentebbi tisztségre az elhalálozott lakóhelyén egy vele hasonló társadalmi helyzetű, a mondott székekben lakó más alkalmas embert válasszanak, és legyenek kötelesek kijelölni országunk hatalmánál fogva, hogy országunk bíráinak tizenhetes száma mindig épségben megmaradjon.

Hogy pedig az előbb sorolt rendelkezések és rendeletek kellő követésre találjanak, körünkből felállítottuk a nemes Patakfalvy Pétert, és minden előbbi rendelkezésünket és rendeletünket érthető hangon, nyíltan és az összes, a már említett gyűlésen megjelent hallatára a mondott Péter által kihirdettettük és közhírré tettettük.

Végül hogy a fentebbi bírák hasonlóképp megválasszassanak, a teljes gyűlés egyetértésével, az összes ott megjelent jelenlétében az alább írtakat határoztuk megválasztandónak az ország bíráinak említett országunk előkelői és fentebbi Udvarhely- és Keresztúrszék lófői közül, tudniillik Nyújtódi Pált, Kaczai Antalt, Benedekfi Jánost és Bethlenfalvi Pétert, Patakfalvi Pétert, Kedei Kelemt, Lokudi Pétert, Kedei Ferencet, Szombatfavi Gergelyt, Vágási Imrét, Patakfalvi Kelemt, Markos Mihályt, Bíró Balázst, Lengyelfalvi Boldizsárt, Fancsali Balázst, Kadácsi Mihályt és Gálfi Lukácsot. Ezen biztos tudásunkból választott általános bírakat pedig előbbi dekrétumunk alapján e gyűlésünkön a fentebbi eskü letételére rávettük, ezután e bírák az eljárás rendje szerint a mondott esküt a fentebb kihirdetett módon gyűlésünk előtt letették.

E dolog miatt hasonlóképp mi is, úgy az előkelők, mint a lófók és egyszerűek, felemelt jobb kezünkkel esküdtünk, hogy minden előbbi dekrétumunkat sértetlenül és visszavonhatatlanul megtartjuk, és mindenkivel megtartatjuk.

Mindezek és minden egyes rész bizonyosságául kiadjuk pecsétünk erejével megerősített jelen rendelkező és dekretális oklevelünket.

Kelt Vásárhelyen, az előbb írt napon és évben.

A főkapitány Bögözi János lévén.

74. AGYAGFALVI SZÉKELY GYŰLÉS VÉGZÉSEI (1506)

Az udvarhelyi gyűlés utáni évben ismét szükségessé vált a székely nemzetgyűlés összehívása, ezúttal Agyagfalvára. Az eltelt időszakban II. Ulászló által elrendelt ökörsütés miatt első ízben került sor arra, hogy a székelység a királyi hatalom ellen lázadjon. A felkelést elfojtották, így érthető, hogy az agyagfalvi határozatok nagy teret szenteltek az uralkodó iránti hűség biztosításának, illetve a pártütők és zavargást szítók megbüntetésének (ezeket a részleteket ld. a 101. sz. szemelvényben). A rendeletek második fele az udvarhelyi gyűlés határozatainak a módosításával és kiegészítésével foglalkozik. Ez utóbbi részt közöljük az alábbi szemelvényben. Az agyagfalvi végzések eredetileg latinul íródtak, de csak későbbi, hitelesített magyar fordításuk és ezek átíratái maradtak fenn.

Kiad.: *SzO. I. 315–316. CCXXVI. sz.* (részlet)

Továbbá a mely fogyatkozást az el múlt ezer öt száz öt esztendőbéli gyűlésünkben, mely Udvarhelyt volt, mely végezésén ismertünk, most azt újabban ennyivel újítjuk és erősítjük, és mindeneknek meg tartani parancsoljuk: hogy ennek utánna a mű Országunkban semmi tisztviselő az Ecclesiától rendeltetett innep napokon annak meg utálására törvényt ne tehessen. Ha mely pedig a mű töllünk rendeltetett bírák közzül törvényt tenne, azt a törvényt erőtelennek hagyjuk és végezzük, azon kívül pedig az olyan bíró két marha bírsággal büntetessék; mely bírságot közönséges tisztviselón a Fő Kapitány exequáltasson;⁶⁴ ha pedig a Fő Kapitányon esik meg, tehát a Király Bíró a Fő Kapitányt is meg büntesse. Végezetre ez is tetszék mi nekünk, ez is ugyanazon gyűlésünkben, noha hites törvény tévőket és bírákat rendeltünk, kik minden embereknek az Istennek igazsága szerént igaz ítéletet szolgáltatassanak: még is mind azon által látjuk, hogy kevés haszna vagyon; holott azt osztán senkitől végbe vinni nem látjuk. Az okáért jelen való gyűlésünkben szentül rendeljük, hogy minden Bíró itt az mű Országunkban valamely valami dolgot ez után meg ítél, és annak igazságát, úgy mint a kit tisztaságnak hívnak, fel vészi, tehát az olyan tizen ötöd napra a meg győzött félnek javaiból a győzedelmesnek eleget tégyen. Ha hol penig eleget nem akarna tenni, avagy ha ereje nem volna, hogy igazat tehessen, akkor tartozzék az ő Székinek Kapitányától és Tisztitól segítséget kérni, kinek ereje által igazat vehessen; de ha ugyan csak el veszteglené, tehát magáéból a Birónak a győzedelmes félnek tegyenek eleget; hogy a szegények és együgyűek az elégtételnek halogatasával nagyobb és több kárba ne essenek. Lettek ezek az végeзések az fenn meg írt helyen, esztendőben és nap tájatt, az Gyergyai Lázár András elsőségiben, az Udvarhely széki elsők jelen létiben, úgy mint Bögözi János, Nyujtódi Pál, Kaczai Antal, Benedekfi János és Péter Bethlenfalviak, és Gergely János; Marus Székről peniglen és Aranyos Székről Apaffi Lénárt, Gyalakuti Mihály, Barscai Gáspár, Tót Miklós, Alárd Ferencz, Tatár Gergely, Dénes András; Csík és Kézdi Székről Lázár Balás, Bláskó János, Györffi Sándor, Becz Imreh, Czakó János, Urbán Dimjén, Czirják Bernád, Kún Antal, Apor István és Csomortán László; Sepsi és Orbai Székből Kálnoki Bálint,

Laczok Mihály, Czirják Balás, Daczó Péter, Mikó Mihály, Mihályffi István, Bíró Miklós. Ezeken kívül számtalan sokaság, a kik a mi Székely Országunknak javáért meghalni készek volnának, és a Szent Koronához is hűséget tartanak.

75.
KOLOZSMONOSTORI KONVENT
(1508. május 25.)

A kolozsmonostori konvent II. Ulászló király parancsára beiktatja Lázár András Kisfalud és három lófőség birtokába, amiről jelentést küld az uralkodónak.

Kiad.: SzO. III. 168–170. 527. sz.

Ford.: Petrovics István

A kolozsmonostori Boldogságos Szűz Mária egyház konventje Krisztus valamennyi hívőjének, mind a mostaniaknak, mind az eljövendőknél, akik a jelen oklevelet megtekintik, üdvöt az Úr Jézusban, az üdvösség szerzőjében! Jelen oklevelünkkel mindenki tudomására kívánjuk hozni, hogy a legfelségesebb úrnak, Ulászlónak, Isten kegyelméből Magyarország és Csehország stb. királyának hozzánk parancsilag intézett, birtokbaiktatásról és birtokba történő bevezetésről intézkedő oklevelét, kellő tisztelettel és alázattal, kézhez kaptuk az alábbi szavakkal: [Következik II. Ulászló 1508. március 12-én kelt oklevele, melyben megparancsolja a konventnek, hogy a királyi ember jelenlétében Gyergyói vagy Szárhegyaljai Lázár András vezesse be Kisfalud és három lófőség birtokába, amelyeket Esztergomi Székely Ferencről vásárolt (SzO. III. 166–168).] Mi pedig, engedelmeskedni kívánván a mondott király úr előbb említett parancsának, miként ez kötelességünk, a szóban forgó birtokbaiktatás és birtokba való bevezetés elvégzésére a fent említett nemessel, a mondott király úr emberével, Gyalakutai Mihállyal együtt hiteles tanúként kiküldtük a magunk emberét, Demeter testvért, az Istenfélő férfiút, szerzetestársunkat. Az említett Demeter testvér, a mi tanúságtevőnk, aztán onnan hozzánk visszatért, de a mondott királyi embert, Gyalakutai Mihályt, valamiféle betegség megakadályozta abban, hogy előttünk megjelenjen és vallomást tegyen a szóban forgó ügy végrehajtásáról. Ezért a mondott Lázár András

kérésére és törvényes keresetére megbíztuk két testvérünket, tudniillik György perjelt és Barnabás papot, szerzetes társainkat, hogy hallgassák meg mindazt, amiről a mondott Gyalakutai Mihály valloást tesz, majd jelentsék azt nekünk. Ők végül visszatértek hozzánk, s miután megkérdeztük őket, nekünk igen lelkiismeretesen az alábbi dolgokat jelentették: Szent Mihály arkangyal megjelenésének ünnepe utáni szerdán⁶⁵ az említett királyi ember, Gyalakutai Mihály az ő saját, Gyalakután levő házában ágyban fekvő betegként előttük vallomást tett, miként a mi tanúbizonyosságunkat nekünk a következő módon jelentette: a Virágvasárnapot megelőző csütörtökön,⁶⁶ valamint az azt közvetlenül követő napokon, amelyek arra alkalmasak és elegendőek voltak, miután törvényesen egybehívták az összes szomszédot és határost, különösen a nemes Nagyernyei Székely Bernátot, Vas György Marosszéki alkapitányt, Choronk Benedeket, a néhai Szentgyörgyi⁶⁷ György özvegyének familiárisát, Székelyfalvi Polyák Albertet, továbbá a bölcs férfiakat, Székelyvásárhely mezőváros bíráját, Ballai Andrást, valamint Kovács Jánost, Szerdai Balázst, akik szintén a mondott Székelyvásárhely nevű mezővárosban tartózkodtak, valamint még másokat és elmentek a fent említett, a székelyek földjén, a Székelyvásárhely nevű mezőváros határában, a Marosszéknek nevezett területben vagy székben fekvő Kisfalud nevű egészbirtok, következőképpen az ugyanazon Kisfalud birtokon levő ház és nemesi kúria, valamint a Kisfalud melletti, a Maros nevű folyón épült malom, továbbá a mondott néhai esztergomi Székely Bertalan fia, a nemes Székely Ferenc valamennyi székely öröksége, azaz három lófőség helyszínére, amelyek közül az első a Meggyes-nem Dudor ágán, a másik ugyanazon Meggyes-nem Kürt ágán, a harmadik pedig a Halom-nem Názán ágán található bizonyos királyi jogokkal együtt. Ott az említett királyi ember a mi tanúságtételre kiküldött emberünk jelenlétében beiktatta és bevezette a mondott Gyergyói vagy Szárhegyaljai Lázár Andrást a szóban forgó birtokok és az ottani királyi jogok tulajdonába, hogy ugyanazon Lázár András a mondott jószágokat és királyi jogot, azoknak minden hasznával és tartozékával, az őt megillető jogcímen örökletesen birtokolja. A birtokok helyszínén megfelelő és elégséges időt hagyva ellentmondó nem jelentkezett. Ezen dolog emlékezetére és örök megerősítésére megengedjük a mi hiteles függőpecsétünk

erejével megerősített kiváltságlevelünket. Kelt az említett birtokbaiktatás és birtokba való bevezetés tizenhatodik napján, az Úr 1508. esztendejében.⁶⁸

76.
WERBŐCZY ISTVÁN
NEMES MAGYARORSZÁG SZOKÁSJOGÁNAK HÁRMASKÖNYVE
(III. rész, 4. cím)

Werbőczy István a magyar történelem legnagyobb nevet szerzett jogtudósa. 1514-re készült el röviden Hármaskönyvnek (Tripartitum) nevezett művével, amely a magyarországi szokásjogot tárgyalja három részre bontva. Bár a munkát az országgyűlés és a király is jóváhagyta, formailag nem emelkedhetett törvényerőre, mert a megyéknek való hivatalos megküldés – így a kihirdetés – a bárók burkolt ellenállása miatt elmaradt. Ennek ellenére 1517. évi nyomtatásban való megjelenését követően a Hármaskönyv egészen 1848-ig a megyei (vagyis köznemesi) joggyakorlat legfontosabb kézikönyvévé vált. A székelyekkel kapcsolatos összefoglalás abban a részben (III.) kapott helyet, amelyben egyebek mellett azokat a tartományokat tárgyalja Werbőczy, amelyek a magyarországitól eltérő szokásokkal rendelkeznek ugyan, de végső döntésre a királyi kúriába utalják át az ügyeket.

Kiad.: WHK. 382–384.

Ford.: Géczy Lajos.

Az erdélyi szkítákról, akiket székelyeknek nevezünk

Ezenkívül az erdélyi részeken élnek a szkíta néptől, annak Pannóniába való első bevonulása alkalmával elszármazott szkíták, akiket mi bizonyos rossz elnevezéssel székelyeknek nevezünk;⁶⁹ teljesen külön törvények és szokások szerint élnek, a hadi dolgokban igen jártasak, az örökségeket és tisztségeket (régii szokás alapján) törzsek, nemzetségek és nemzetségi ágak szerint osztják el maguk között.

1. § Fejváltságukat huszonöt forinttal számítják.

2. § A nyelvváltságot pedig maguk között tizenkét forintra és ötven dénárra értékelik.

3. § Ispánjuk előtt székely ellen hozott főbenjáró ítélet huszonnégy, ugyanannyi forintot érő márkára rúg. Az elmarasztalt és elítélt az örökségét nem veszíti el, hanem az örökösire és atyafiaira száll, a felségsértés eseteit és a bűnügyeket kivéve a feje is épen marad.

4. § Törvényszékükön minden márkát ötven dénárral szoktak letenni és megfizetni.

5. § Továbbá ispánjuk és alispánjuk bármilyen ügyben az ítélet meghozatala és kihirdetése után saját bírói részét (még ha az elmarasztalt ellenfelével meg is egyezett) tüstént követelheti.

6. § Továbbá a három forintnál nagyobb értékű örökségi ügyben köztük támadt pereket a szokásos fellebbezéseket betartva behatóbb vizsgálat céljából a királyi kúriára szokták átküldeni.

7. § Ezen országok és nemések egyéb helyi jogai (mivel csak körükben érvényesek és közöttük ismeretesekek) bővebb kifejtést nem igényelnek.

77.

HÉDERFÁJI BARLABÁSI LÉNÁRD

SZÉKELY ALISPÁN

(1524. január 13.)

Héderfáji Barlabási Lénárd erdélyi alvajda és székely alispán székely örökségért indított perben patvarkodásért elmarasztalt ember büntetésének kifizetését igazolja.

Kiad.: *SzO. II. 13–14. CCLIII. sz.*

Ford.: *Sebők Ferenc*

Mi, Héderfáji Barlabási Lénárd, erdélyi alvajda és a székelyek alispánja stb., adjuk emlékezetül, hogy midőn mi a Remete Szent Pál ünnepe utáni szerdán⁷⁰ számos erdélyi nemessel és székellyel itt, a már említett Héderfája falunkban tartózkodtunk, egy részről Bergenyői Székely Simon a vitézlő és kiváló Panyiti Alárd Ferencet mint felperest képviselve, másik részről Szentmiklósi Pálffy István a vitézlő és hasonlóképpen kiváló Fráta Máttyást mint alperest képviselve, mindketten a mi ügyvédvalló oklevelünkkel, színünk előtt megjelentek a törvény szerinti peráttételt betartva és személyesen ítélszé-künk elé járulva, a mondott felperes ügyvédje ura nevében azon ügy

kapcsán, amelyet ugyanezen felperes az alperessel szemben két marosszéki Ábrán-nemen és Újágón lévő lófőségért indított, és amelyet Udvarhelyre, végül pedig vizsgálat útján a mi jelen vajdai székünkre tettek át, és amelyben ugyanezen felperes a mondott Maros- és Udvarhely- székely székekben az alperessel szemben patvarkodás bűnében bírói ítélettel elmarasztaltatott és hat márka megfizetésére ítéltetett, két harmad részt nekünk mint bírónak, egy harmadot pedig az alperesnek megfizetett színünk előtt megnyugtató módon, és az ügyet letette a jelen oklevél ereje és tanúságtétele mellett. Kelt a fent említett helyen és időben, az Úr 1524. évében.

78.

KISFALUD BIRTOKÁÉRT ÉS A HOZZÁ KAPCSOLÓDÓ LÓFŐSÉGEKÉRT FOLYÓ PER (1535–1538)

1521-ben Szapolyai János erdélyi vajda és székely ispán a hűtlenségben elmarasztalt Lázár János és Ferenc kislelki birtokrészét és az ahhoz kapcsolódó lófőségeket Tót Jánosnak adományozta. A kárvallottak a későbbiekben – arra való hivatkozással, hogy székely ember ha el is veszi javait, azok örököseit és atyafiait illetik – a birtokot és annak tartozékait visszafoglalták. Az ebből keletkező, több bírósági fórumot megjárt pert az immár választott királyként uralkodó Szapolyai zárta le 1538-ban a székely jogszokásoknak megfelelően helyreigazítva saját korábbi döntését.

a)

MAJLÁD ISTVÁN ERDÉLYI VAJDA ÉS SZÉKELY ISPÁN (1535. november 6.)

Kiad.: SzO. II. 28–39. CCLXIV. sz.

Ford.: Sebők Ferenc

A nagyságos fejedelemnek, János úrnak, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország stb. királyának,⁷¹ legkegyelmesebb urának legalázatosabb szolgálatait örök hűséggel ajánlja Majlád István erdélyi vajda és a székelyek ispánja, stb. Tudja szent felséged, hogy midőn Szent Imre herceg ünnepének másnapján, szombaton⁷² mi és a nagy tiszteletű György barát,⁷³ választott váradi püspök, kincstartó és tanácsos, valamint a nagyságos Tomori Miklós budai

várnagy, a vitézlő Babai Péter és Kőrösi Ferenc, szent felséged udvaroncai, továbbá alvajdánk és ítélőmesterünk, és számos más erdélyi részokról való nemes és székely a székelyek és szászok általános gyűlésén együtt lévén törvényszékünk előtt személyesen megjelent a személyesen jelen lévő vitézlő és kiváló Szentgyörgyi Tóth Mihály és fivére, a néhai Tóth János árvái mint felperesek képviseletében [...] Pál egyrésztől, másrésztől pedig az ugyancsak jelen lévő vitézlő és kiváló Gyergyói Lázár János és Ferenc mint alperesek a brassói Pál deák, és mindkét részről törvényszékünk elé tárták a köztük fennforgó ügy sorát is tartalmazó halasztó oklevelünket, amelyben többek között az áll, hogy Szent Adalbert püspök és mártír minapi ünnepén⁷⁴ Fogarason az előbb említett felek a fent említett módon előttünk megjelenvén a kiváló Harasztkeréki Nagy Péter Marosszéki esküdt kivizsgálás céljából előadta nekünk: az elmúlt napokban a mondott Tót Mihály felperes a maga és az előbb mondott árvák nevében a fent említett alperesek ellen panaszt tett oly módon, hogy a mondott alperesek szintén az elmúlt napokban a felperesek Maros-székből lévő, Székelyvásárhely közvetlen szomszédságában lévő Kisfalud nevű faluját az ott lévő kétkerekű malommal együtt, valamint minden tartozékkal és haszonvételével együtt a felperesek kezéből, nem tudni milyen jogon és címen, elfoglalva bitorolták, és jogtalanul maguknál tartják most is, amely elfoglalással és megtartással a mondott alperesek az említett felpereseknek hatalmaskodva több mint kétszáz forintnyi kárt okoztak a felperesek nyilvánvaló sérelmére. Ezzel szemben az alperesek ennek hallatán azt válaszolták, hogy a mondott falut és az említett malmot nem hatalmaskodva, hanem az ország alkotmánya és szent felséged által a legújabbban elmúlt ősszel mindenkinek, a hűtleneknek is, akik a felséged iránti hűség kimutatására és az engedelmesség megtartására tértek vagy térnek, az elmúlt zavaros időkben bárki által és bármilyen módon elfoglalt javainak visszaadásáról tett engedelme alapján foglalták el és ezért azt nem jogtalanul tartják, és nem hatalmaskodtak a felperesekkel szemben és nekik kárt sem okoztak, hanem ugyanazon felperesekkel szembeni előbb mondott perben és keresetben teljességgel ártatlanok és büntelenek.

Ezen válasszal szemben a felperes oly módon mondott ellent, hogy az alperesek a mondott falut és malmot a legkevésbé sem foglalhatták

el az ország alkotmánya és felséged jóváhagyása alapján, mivel a felperesek az említett falunak és malomnak a szent felséged és Ferdinánd király⁷⁵ közötti említett zavaros idők előtt is urai voltak és birtokolták azt, mint ahogy azt már a mondott Marosszék vitézlő és kiváló kapitányainak, bíráinak és ülnökeinek is tudomására hozták, ezért az alperesek ellen a fenti hatalmaskodás miatt országos büntetést követelt, ezután a két fél igazságot kért magának Marosszékétől. Ezeket meghallgatván ugyanezen szék a következőképpen döntött: mivel a mondott felperes említett ellentmondása szerint ugyanazon felperesek már a szent felséged és Ferdinánd király között keletkezett viszály előtt is a mondott falu és malom birtokában voltak, és maguk is tudják, ezért a mondott alperesek a falut és a malmot az ország alkotmánya és felséged jóváhagyása alapján semmiképpen sem foglalhatták el a felperesek kezéből, hanem ha ezen foglalást meg akarták tenni, a jog útját kellett volna követniük, mert az ország alkotmánya és felséged jóváhagyása nem a korábban, hanem a legújabb időkbeni kettős királyság idején elfoglalt javak visszaadására vonatkozott, az említett javak azonban korábban jutottak a felperesek kezére, és mivel az alperesek az ország szokását és a jogi utat mellőzve foglalták el azokat, ezért a mondott felperesekkel szemben székely hatalmaskodás bűnében huszonnégy márka értékben elmarasztaltattak, a felperesek pedig, amennyiben kárukat az alperesekkel meg akarják téríttetni, azt az ország törvénye és szokása szerint tehetik meg. Erre az alperesek a szék bíróságát illetéktelennek mondták, a mondott felperes pedig a hatalmaskodás büntetésével elégedetlen lévén, mindkét fél a jelen időpontra hozzánk fellebbezett, és maga a szék is hírnöke útján átküldte hozzánk az ügyet érettebb megfontolásra és végleges döntésre, amely időpontról a felek között fennforgó ügy ugyanazon halasztó oklevél által a jelen időpontig halasztódott, amely időpontban a felperes ügyvédje kijelentette, hogy a mondott alpereseket az említett falu és malom hatalmaskodó elfoglalása miatt az ország törvénye és szokása szerint nemcsak a székely büntetéssel, hanem súlyos hatalmaskodás miatt fejük, minden vagyonuk, birtokjoguk és bármilyen más dolguk elvesztésével kell sújtani. Ezt hallván az alperesek ügyvédje úgy válaszolt, hogy székely a nyilvánvaló hűtlenség és bizonyos más bűncselekmények eseteit leszámítva sohasem szokott fejének vagy

javainak elvesztésével bűnhődni, tehát még ha hatalmaskodva el is foglalták volna az alperesek a mondott falut és malmot, bűnhődjenek akkor a mondott huszonnégy márka megfizetésével és az igazságtalanul elfoglalt javak visszaadásával, valójában azonban sem a büntetést megfizetniük, sem a javakat visszaadniuk nem kell, ugyanis készek megfelelő iratokkal igazolni, hogy azok a javak őket törvényes joggal megilletik, és ők azokat már az említett viszályok előtt birtokolták, de a mondott viszályok során elveszítették. Erre a mondott felperes némiképpen habozva kijelentette, hogy nem önként, hanem kényszerítve valami olyasfélét akar mondani, ami miatt az említett alperesek ellene semmit sem tudnak bizonyítani. Ezt felfogván, mivel láttuk, hogy mindkét fél nagy csoport embert tüzelt fel, és nyilvánvaló volt, hogy ha a felperes azt, amivel kapcsolatban habozott, kimondja, egész Székelyföldön hatalmas forrongás keletkezne, ugyanis az az ügy nem kizárólag a jelen ügyben érdekelt feleket – kiváltképpen az alpereseket – érinti, ezért mi inkább Szent Felséged országának jelen helyzetét, mint a felek perét vettük tekintetbe, magukat a feleket helyesnek tartottuk külön megvizsgálni annak érdekében, hogy közöttük az egyetértés magját elhinhessük. Ezért tehát a feleket jelenlétünkől elküldtük, majd előhívtuk először a felperest és megkérdeztük, hogy vajon mi olyat tud mondani, amely miatt az alperesek nem tudnak ellene semmit sem bizonyítani. Ő erre azt válaszolta, hogy az alperesek Szent Felséged vajdasága idején nyilvánvaló hűtlenség miatt fejük és összes javaik, birtokjogaik és bármilyen dolgaik elvesztésére lettek ítélve, amelyről az alperesek ellen kiállított és kibocsátott ítéletlevéllel rendelkeznek, és azok a javak ezen jogon és jogcímmel voltak Szent Felséged által a mondott néhai Tót Jánosnak, testvérének adományozva, és a néhai felséges fejedelem, Lajos király⁷⁶ idejétől fogva, tudniillik, amikor az alperesek Szent Felségeddel, akkor mint vajdával szemben, hűtlenek és lázadók voltak, és amikor Ferdinánd király és Szent Felséged között a fent említett viszályok, amelyeket illetően a hűségre visszatérő hűtlenek javainak visszaadásáról az ország alkotmánya és Szent Felséged jóváhagyása rendelkezett, még nem dúltak, az alperesek soha sem birtokolták a mondott javakat, sőt még akkor sem, amikor ezen országban Ferdinánd király volt hatalmon, ugyanis ők akkor is ugyanolyan hűtlenek voltak, mint annak előtte, és később,

midőn a minap végül hatalmaskodva elfoglalták azt a felperesek kezéből, pedig a mondott néhai testvér, Tót János és maga a felperes, és az említett árvák Szent Felséged iránt sohasem voltak hűtlenek, tehát ezeket a javakat, és általában amely egykor atyjuké, Tót Miklósé volt, ők uralták. És mivel ugyanezen javakra a néhai Lázár András, az alperesek atyja akkor mindig is áhítozott, amikor a felperesek atyja, a mondott Tóth Miklós az ő Majos nevű falujában betegeskedett, ugyanezen Lázár András egy kis zsákocskában kétszáz forintot tetetett be az ablakon abba a házba, amelyben feküdt, és ily módon jogtalanul és hatalmaskodva elfoglalta, és azt a mondott néhai testvér, Tót János hűségéért és szolgálataiért kapták vissza a már említett módon a felperesek, és tudni szeretnék, milyen ok miatt kellene őket azoktól megfosztani. Mi pedig ily módon kikérdezvén őket, hogy hol van erről oklevél, amellyel ők ezen javakat visszakapták, elővette és bemutatta azt a privilegiális és nyílt pergamen oklevelet, amelyre Szent Felséged vajdai függőpecsétje volt erősítve és amelynek tartalma a következő: *[Következik Szapolyai János erdélyi vajda 1521. február 21-i oklevele, amelyben a beiktatást követően megerősíti Szentgyörgyi Tót Jánost és utódait a néhai Szárhegyi Lázár András fiaitól: Jánostól és Ferencről hűtlenség miatt elvett és a vajdai bíróság kezére jutott kislelvi birtokrész és a tartozékok tulajdonában.⁷⁷]* Ennek bemutatása után a felperest színünk elöl elbocsátottuk, előhívtuk a mondott alpereseket, akiket hasonlóképpen megkérdeztünk, hogy milyen irattal akarják igazolni, hogy a mondott javak jog szerint őket illetik, és hogy ők azokat már az említett viszályok előtt is birtokolták. Ekkor ők bemutattak két oklevelet, mindkettő hasonlóképpen nyíltan és privilegiálisan pergamenen, függő pecsét alatt adatott és állítatott ki mondván, hogy a hűtlenséget magát, amelyet a felperes felhozott, nem tagadhatták, viszont Szent Felséged veleszületet jóakarata és különös kegye révén azt nekik kegyesen megbocsátva már elengedte és megszüntette, és őket az alól feloldozta, és ugyanezen javak őket ezen jog és cím szerint illetik meg, miként az oklevélben olvasható, és amelyeket Szent Felséged az ország joga és szokása szerint senkinek sem adományozhatja el, mert azok székely javak, ha pedig székelyt bármilyen módon elítélnék és perben legyőznek, mint ahogy az említett általános dekrétum

is mondja, a javakat és örökségeket sohasem veszi el, hanem azok örököseit és atyafiait illetik. Az első oklevélnek tartalma pedig ez:

II. Ulászló
(1507. XI. 21.)

„Mi, Ulászló, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország, stb. királya a jelen oklevél révén adjuk tudtára mindenkinek, akit illet, hogy hívünk, a vitélő Gyergyói avagy Szárhegyaljai Lázár András nevében és részéről bemutatják nekünk a nagyságos és tekintetes Bazini és Szentgyörgyi Péter gróf, országbíró és erdélyi vajda és székely ispán papíron kiállított nyílt bevalló oklevelét, amelyből az látszik, hogy a néhai Esztergomi Székely Bertalan fia: Ferenc, nemes férfi Kisfalud nevű teljes birtokát, valamint a székelyek földjén, Székelyvásárhely mezőváros mellett, Maros-székben lévő ugyanezen Kiasfalud faluban fekvő házáat és nemesi kúriáját az ugyanezen Kisfalud mellett folyó Marosvize folyón épített malommal és összes más székely örökségével, például három, ugyanazon oklevélben világosan leírt lófősséggel együtt, a mondott Lázár Andrásnak és általa mindkét nemű összes örökösének és utódának ezer aranyforintért eladta, adományozta és örököztette bizonyos, ugyanazon oklevélben kifejtett módozatokkal, feltételekkel és záradékokkal. A mondott Lázár András személyesen kérte tehát felségünktől, hogy ugyanezeket az alant írt tartalommal érvényesnek, tetszőnek és elfogadottnak tekintsük, és jelen kiváltságlevelünkbe szó szerint illesszük és írassuk be, és méltóztassunk a mondott adományozáshoz és örökítéshez és minden egyes ugyanazon oklevélben foglalt intézkedéshez királyi jóváhagyásunkat és egyszersmind jóindulatú beleegyezésünket adni. Ennek az oklevélnek a tartalma pedig ez:

Szentgyörgyi Péter
székely ispán
(1507. XI. 13.)

«Mi, Péter comes, Szentgyörgyi és Bazini gróf, stb. a felséges fejedelem, Ulászló, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország stb.

királyának orszábirója, erdélyi vajdája és székely ispánja a jelen oklevél révén hírül adjuk, hogy a néhai Esztergomi Székely Bertalan nemes Ferenc fia, a lányai, nemes leányok, Katalin, Margit és Krisztina, összes más atyafia és rokona, akiket az alábbi ügy érint, adósságait és terhei, magára és összes örökösére vállalva, előttünk személyesen megjelenve önként és szabadon az alábbi bevallást tette és adta elő: méltó megfontolással mérlegelve, belátó gondoskodással számba véve a vitélő Gyergyói avagy Szárhegyaljai Lázár András sokféle odaadását és őszinte szívességét, amikkel ő már hosszú idő óta mindig kész gondoskodással és igen nagy elszántsággal ugyanezen Ferencnek törekedett szolgálni és hasznára lenni, részint tehát ezekre való tekintettel, részint azért az ezer aranyforintért, melyet ugyanezen Ferenc számos ügyének intézésekor egymás után kapott és elfogadott tőle, teljes Kisfalud nevű faluját, valamint a székelyek földjén Székelyvásárhely mezőváros mellett, Marosszékből vagy kerületben lévő ugyanezen Kisfalud falujában fekvő házáat és nemesi kúriáját, nemkülönben ugyanezen Kisfalud falu mellett lévő, a Marosvize folyón épített malmával és minden székely örökségével együtt, például három lófőséggel, amelyekből az első a Meggyes-nem Dudor-ágában, a második hasonló módon a Meggyes-nem Kürt-ágában, a harmadik pedig a Halom-nem Názán-ágában van, összes tartozékaival és haszonvételeivel, művelt és műveletlen szántóföldjeivel, mezeivel, legelőivel, erdővel, berkeivel, hegyeivel, völgyeivel, szőleivel és szőlőhegyeivel, folyóival, halastavaival és halászóhelyeivel, vízfolyásaival, malmaival és azok helyeivel, általában összes bármiféle néven nevezett hasznainak és tartozékainak jog szerint és régóta ahhoz tartozó és tartozandó teljességével a mondott Lázár Andrásnak és örökösének, mindkét nemű leszármazottainak adja, adományozza és juttatja örök joggal és visszavonhatatlanul tartásra, bírásra és egyszersmind birtoklásra, sem magának, sem leányainak, sem említett atyfiainak azokban semmiféle tulajdonjogot, sem más jogot nem tartván fenn sem a jelenben, sem a jövőben, hanem azt a mondott Lázár Andrásra és általa összes örökösére és mindkét nemű utódaira ruházta teljes joggal és érvénnyel. A mondott Ferenc az említett terheket magára véve vállalja, hogy a mondott Lázár Andrást az említett falu, ház, nemesi kúria, malom és az említett lófőségek tartozékainak és járandóságainak békés

birtoklásában minden időben saját fáradozásaival és költségeivel megvédi, megtartja és megóvja jelen oklevelünk ereje és tanúságtétele mellett. Kelt Budán, Szent Bereck püspök és hitvalló ünnepén, az Úr 1507. évében.»

II. Ulászló

(1507. XI. 21.) folyt.

Mi pedig a mondott Lázár András nevében a fenti módon felségünkhöz benyújtott kérést királyi jóindulattal meghallgattuk és kegyesen jóindulatúan fogadtuk, a fentmondott Péter gróf országbirónk nem vakart, nem törölt, és semelyik részében sem gyanús, sőt mindenféle gyanú fölött álló jelen privilegiális oklevelünkben szóról szóra, csökkentés vagy betoldás nélkül átírt említett bevalló oklevelét annak tartalmát klauzuláit és artikulusait, bármennyi is van belőlük, jogszerűen és törvényesen kibocsátottnak tekintjük és amelyek erejével az igazság előmozdítatik, ezeket jogosnak, törvényesnek és érvényesnek vesszük, az összes fenti dolog átadásához, adományozásához és előrkítéséhez és minden egyes ugyanezen oklevélben foglalt fenti rendelkezéshez királyi jóváhagyásunkat adtuk, sőt jóindulatunkat és beleegyezésünket adjuk. Nem kevésbé tartozunk megbecsüléssel a mondott Lázár András hűségéért és hűséges szolgálatainak érdemeiért, amelyeket ő először Magyarországnak koronájának, majd pedig felségünknek különböző helyeken és időkből a hűség minden állhatatosságával tanúsított és mutatott, teljes és összes királyi jogunkat, amelyet a mondott Kisfalud faluban, házban, nemesi kúriában, malomban, a három lófőségben, az összes más járandóságában és tartozékában, tudniillik művelt és műveletlen földekben, szántókban, rétekben, legelőkben, mezőkben, kaszálókban, erdőkben, berkekben, hegyekben, völgyekben, szőlőkben és szőlőhegyekben, vizekben, folyókban, halastavakban és halászóhelyekben, vízfolyásokban, malmokban és azok helyeiben, általában pedig az összes azokhoz régóta tartozó bármi néven nevezett Járandóság és tartozék teljességében, bármiképpen bírtunk vagy a jövőben bírhatunk, vagy felségünket okból, erővel vagy móddal most megillet vagy ezután megilletne, a mondott Lázár Andrásnak és általa összes örökösének és mindkét nemű leszármazottjának adtuk, adományoztuk és juttattuk, sőt örök joggal és

visszavonhatalanul tartásra, bírásra és birtoklásra adjuk, adományozzuk és juttatjuk, mások jogainak tiszteletben tartása mellett Magyarország királyaként használt tikos pecsétünk ráfüggesztésével megerősített oklevelünk ereje és tanúságtétele által. Kelt Budán, Szent Cecília szűz és mártír ünnepe előtti vasárnapon, az Úr 1507. évében, magyarországi uralkodásunknak a tizennyolcadik, csehországi uralkodásunknak pedig a harmincnyolcadik évében.”

A másik oklevél szözszerinti tartalma ez:

Szentgyörgyi Péter
székely ispán
(1507. IV. 18.)

„Mi, Bazini és Szentgyörgyi Péter gróf, a felséges fejedelem, Ulászló, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország, stb. királyának országbírája, erdélyi vajdája és székely ispánja hírül adjuk, hogy Szentannai Tót Miklós nemes és fiai: János és Balázs színünk előtt személyesen megjelentek és önként és szabadon az alábbi bevallást tették: mivel nekik a vitézlő Szárhegyi Lázár András azt a pénzösszeget, amelyért egy másik nemes, a néhai Kisfaludi Székely Bertalan fia: Ferenc a székely Marosszékben fekvő ugyanezen teljes Kisfalud falut, valamint ugyanezen Kisfalud faluban lévő házat és nemesi kúriáját, továbbá ugyanezen Kisfalud falu földjén át folyó Maroson épült háromkerekű malmát egy bizonyos korábban kiállított bevalló záloglevél értelmében rájuk írt és nekik elzálogosított, megfizette és rendezte, e miatt ők teljesen megelégedvén, a mondott néhai Székely Bertalan fia: Ferencet a mondott pénzösszeget illetően, amely a mondott Lázár András által nekik, Tót Miklósnak és Jánosnak és Balásznak az előbbi módon letéttett és megfizettetett, teljességgel felmentik és feloldják, a mondott Kisfalud falut és az abban lévő házat és nemesi kúriát, valamint a háromkerekű malmot a mondott Lázár Andrásnak békésen és nyugodtan visszaadják és átadják. Továbbá ugyanezen Tót Miklós és fiai: János és Balázs tisztelettel tartozva a mondott Lázár András kiváló jótéteményeinek és sokszor tanúsított szívességeinek érdemeiért, amelyeket nekik ugyanezen Lázár András különféle ügyekben és dolgaikban bőségesen tanúsított és mutatott, ahhoz a bevalláshoz és szerződéshez, amelyet a mondott néhai Székely

Bertalan fia: Ferenc az említett Kisfalud falu és az ott lévő ház és nemesi kúria, valamint a Maros folyón épült háromkerekű malomról mondott Andrásnak bárhol és bárhogyan tett, beleegyezésüket és jóindulatú hozzájárulásukat adták, sőt adják és nyújtják színünk előtt a jelen oklevélünk erejénél és bizonyosságánál fogva. Kelt Majos faluban, Szent György mártír ünnepe előtti szerdán, az Úr 1509. évben.”⁷⁸ 1508. május 25-i oklevelét Kisfalud Lázár András javára történt beiktatásáról (75. sz. szemelvény).

Miután ezeket bemutatták és az alpereseket színünk előtt elbocsátottuk, az összes oklevet elolvastuk és jól megismertük, minthogy az említett általános dekrétum tartalma szerint igaz, hogy az elítélt székely javait és örökségeit nem veszíti el, ebből nem következik, hogy a felperesek az alperesek hűségét és tiszteletét vagy fejét követeljék, hanem csupán a mondott javakat, mivel fejüknek Szent Felséged megkegyelmezett, e miatt a felperesek a nyilvánvaló hűtlenség vádját az alperesekkel szemben nem hozhatják fel, mivel Szent Felséged azon javakat a felpereseknek mások jogainak épen tartása mellett adományozta, az alperesek jogai azon javakban sértetlenül megmaradtak, amely jogok jók, és a felperesek jogainál messze jobbaknak, hatályosabbaknak és erősebbeknek tünnek. Ezért nekünk és az említetteknek egyetértőleg és nyilvánvalóan úgy tűnik, hogy ugyanezen felperesek ugyanezen javakat Szent Felséged előbb említett adományozásának ereje folytán a legkevésbé sem tarthatják, sem nem birtokolhatják, sőt el sem foglalhatták, és ennek következtében akárhogyan is vették el az alperesek ezen javakat, az ország alkotmányának és Szent Felséged jóváhagyásának ereje folytán visszafoglalhatták azokat, és továbbá azok miatt semmiféle büntetéssel nem marasztalhatók el, hanem a felperesek keresete alól egyszerűen mentesülniük és feloldatniuk kell, és azon javak jogos és békés birtokába és örökös birtoklásába a fentiek értelmében bevezetendők és meghagyandók. Mindezek érett megfontolásából, mivel a felek említett előterjesztéseit, állításait és válaszait a mondott ok miatt, tudniillik nehogy gyalázkodjanak egymás ellen, és e miatt igen nagy viszály támadjon, mintegy nem teljesen törvénykezéshez méltóan, tudniillik úgy hallgattuk meg a feleket, hogy nem szemtől szemben voltak, hanem elkülönítettük őket, tehát a külön meghallgatásnál bármennyire elégségesen és kellőképpen intettük a

mondott Tót Mihály felperest, kimondva és kinyilvánítva, hogy erről az ügyéről másképpen gondoskodják majd, hogy esetleg egyezés révén bírhat az alperesektől valamit, mert a jog és igazság útján azon javakat visszaszerezni nem tudja, és ugyanezen alpereseket is erősen igyekeztünk rávenni, hogy ráálljanak az egyezésre, de mivel effajta figyelmeztetéseinkre egyik fél sem akart megbékélni, és mivel a felek előterjesztéseit, válaszait és állításait mint mondottuk, nem teljesen törvénykezéshez méltó módon hallgattuk meg, ezért ítéletünket és határozatunkat a felek előtt kihirdetni sem helyesnek, sem lehetségesnek nem látszott. Sőt mivel világosan láttuk, hogy még ha ki is mondanánk a döntést, az említett Tóth Mihály azt a legkevésbé sem akarná elfogadni, ugyanis azt mondta, hogy úgy látszik Szent Felséged adományozása a mi bíróságunk színe előtt mit sem ér, ezért azt újra Szent Felséged elé viszi, és ő ezt többször is elmondta az alperesekkel szemben, akiknek mi azt mondtuk, hogy Szent Felséged adományozását magát semmiképpen se vitassák el, ugyanis Szent Felséged mások jogainak épségben tartása mellett adományozott, mégis mivel az ügy a három forintnál értékesebb székely örökséget illetően indult, és a generális dekrétum artikulusainak tartalma és értelme szerint felséged jelenléte elé továbbviendőnek és átteendőnek látszott, és maga Tót Mihály, mint mondottuk, tovább akarta vinni, mi tehát ugyanezen urak, nemesek és székelyek érett megfontolásból eredő tanácsára a mondott feleknek Szent Felséged színe előtti megjelenésre időpontul a jelen oklevél keltének hatvanadik napját kítűzve a mondott ügyet és nézeteltérést a maga teljességében Szent Felséged színe elé átteendőnek határoztuk érettebb megfontolásra és végleges eldöntésre, cselekedjék Szent Felséged a felek között úgy, hogy az vagy a jognak, vagy szent felségednek jobban megfeleljen. Kelt a fent említett helyen és időben, az Úr 1535. évében.

b)

SZAPOLYAI (I.) JÁNOS
(1538. július 23.)

Kiad.: *SzO. II. 45-47. CCLXIX. sz.*
Fod.: *Sebők Ferenc*

Mi, János, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, stb. királya a jelen oklevéllel adjuk tudtára mindenkinek, akit illet, hogy az Úr mennybementele legutóbbi ünnepe utáni kedden⁷⁹ több főpap és báró úrral, ítélőmesterünkkel és országunk számos nemesével, úgymint ítélőszékünk ülnökeivel Székelyvásárhely mezővárosunkban törvényszéket tartván Szentgyörgyi Máté a vitézlő Gyergyói Lázár János nevében [...] egy részről, [...] megbízólevéllel, másik részről a tekintetes és nagyságos Majlád István [erdélyi vajdánk] és székely ispánunk ítélő- és feljebbviteli levelének tartalma szerint színünk előtt megjelentek [...] a papíron írt vajdai zárt ítélet- és feljebbviteli levelet mondott István vajdánk pecsétjével külső oldalán megerősítve mindkét részről bemutatják és elének tárták, amelynek tartalma a következő: *(Következik Majlád István erdélyi vajda és székely ispán 1535. november 6-án kelt fenti oklevele.)*. A felek mondott ügye a fent említett Szent Imre hercegnek és hitvallónak az Úr 1535. évében elmúlt ünnepe hatvanadik napjáról áttéve halasztóleveleink következtében közöttük sokáig fennforgott, – s mi pedig idővel magunk és országunk dolgait és ügyeit elrendezvén és országunk ezen erdélyi részeire szerencsésen érkezvén – utoljára is az ügy az említett Úr mennybemenetele legközelebbi elmúlt ünnepe utáni legközelebbi keddre halasztván az említett István vajdánk ítélet- és feljebbviteli levele által halasztással felségünk jelenléte elé jutott és érkezett, amikor is a mondott felek ügyvédei előttünk megjelenvén ügyfeleiknek előbb mondott ügyében felségünk által egyenlő elbírálást, igazságtételt és végső döntést kértek. Ezért mi megtekintvén és elolvassván és gondosan meghányva-vetve az említett vajdai ítélet- és feljebbviteli levél tartalmát és értelmét, minthogy ugyanennek a mondott és fentebb szószerint a jelen oklevélbe foglalt vajdai ítélet- és feljebbviteli levél tartalmából és értelméből nyilvánvalóan kiderült, hogy az előbb mondott ügy említett István vajdánk által a jog rendjének, az igazságnak és a jog módjának, valamint országunk és a hozzá kapcsolt részek dícséretes törvényének és szokásának megfelelően lett eldöntve és kimondva, ezért a mi mondott István vajdánk ezen ítéletét, illetve bírói döntését, amit az említett felek között, mint mondtuk, meghozott és kimondott, annak minden pontját, záradékát és artikulusát elfogadni, megerősíteni, érvényesíteni és dícsérni, és a mondott teljes Kisfalud

falut, valamint a házat és a nemesi kúriát, amely a mi székelyeink földjén a már említett Székelyvásárhely mezővárosunk mellett a mondott Maros-székben vagy kerületben van, a mondott malommal, amely ugyanezen Kisfalud falu mellett, a Marosvíz folyón épült, az összes más székely örökséggel együtt, úgymint három lófősséggel, amelyből az első, mint mondtuk, a Meggyes-nem Dudor-ágából, a második ugyanezen Meggyes-nem Kürt-ágából, a harmadik pedig a Halom-nem Názán nevű ágában vagy fájában van, összes haszonvételeivel és tartozékaival, amelyek hozzá jog szerint és régóta tartoznak és tartozandók, a mondott Lázár Jánosnak és általa örököseinek és összes utódának örökre ítélni, visszaadni és visszaszolgáltatni, a mi, a főpap és báró urak, az ítélmesterünk, és országunknak a jelen ügy tárgyalásában és megvizsgálásában velünk együtt levő nemesei, mintegy törvényszékünk ülnökei számára nyilvánvalónak látszott, ezért mi ugyanezen főpap és báró urak, ítélmesterünk és törvényszékünk ülnökei tanácsa és érett megfontolása alapján az említett István vajdánk előbb mondott bírói döntését, amelyet ő a felek ügyében a fenti rendben, mint mondtuk, meghozott, annak egész tartalmát, összes záradékát és artikulusát elfogadtuk, dicsértük, helyeseltük és jóváhagytuk, és a mondott teljes Kisfalud falut együtt a mondott székely örökségekkel, úgymint a mondott három lófősséggel az előbb mondott három nemből és ágban, az ugyanezen faluban lévő házzal és nemesi kúriával, malommal és összes más, bármilyen néven nevezett haszonvételeivel és tartozékaival, ami, mint mondtuk, jog szerint és régóta hozzátartozik, a mondott Lázár Jánosnak és általa örököseinek és utódainak örökre odaítéljük és neki mások, korábban kiállított ítélet- és foglaló levelünk révén, az említett Tót Mihálynak és másoknak az alperesekkel szembeni ellentmondása és tiltakozása által az előbbi okból nem akadályoztatva, visszaadni és visszaállítani és általa a korábbi jogra támaszkodva, tartani, birtokolni és bírni határozzuk és rendeljük, sőt bírói hatalmunknál fogva a jog és igazság közbenjöttével határoztuk és rendeltük, a jelen, Magyarországi királyként használt, titkos és hiteles függőpecsétünkkel megerősített oklevelünk ereje és bizonyossága által. Kelt Segesvár királyi városunkban a fent említett időpont ötvenhatodik napján, az Úr 1538. évében.

c)
SZAPOLYAI (I.) JÁNOS
(1538. augusztus 2.)

Kiad.: *SzO. II. 48–49. CCLXX. sz.*
Ford.: *Sebők Ferenc*

János, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, stb. királya hívünknek, a nemes Nagybesenyői Léta Jánosnak, udvarunk jegyzőjének üdvözetünket és kegyünket! Ismeretes előtted, hogy a vitélő Gyergyói Lázár János felperes, valamint a nemes Szentgyörgyi Tót Mihály alperes között a mi Székelyvásárhely mezővárosunk szomszédságában, Marosszékből lévő Kisfalud falu, valamint az ugyanitt épült kétkerekű malom és három lófőség – amelyekből az egyik a Meggyes-nem Dudor-ágában, a másik ugyanazon nem Kürt-ágában, a harmadik pedig a Halom-nem Nánán-ágában van – ügyében színünk előtt folytatott és általunk megítélt per vizsgálata és tárgyalása nyomán a mondott Kisfalud falut és a malmot, valamint a lófőségeket összes tartozékaikkal és járandóságaikkal bizonyos ésszerű okok miatt örökre a felperesnek és örökösének ítéltük és adtuk, mint ahogy azt korábban kiállított ítéletlevelünk tartalma is világosan kifejezi és kimondja, amely falu, malom és lófőségek visszaadására királyi kúriánkból téged küldtünk ki, ezért hűségednek ezúton meghagyjuk és megparancsoljuk, hogy a jelen oklevelet kézhez véve a mondott Kisfalud faluhoz, malomhoz és lófőségekhez a szomszédokat és határosokat, valamint a mondott Marosszék kapitányait és bírait tüstént törvényesen összehíva a mondott Kisfalud falut, a malmot, valamint a lófőségeket összes járandóságaikkal és tartozékaikkal a mondott Lázár Jánosnak és általa leszármazottainak juttasd, iktasd és hagyd örökös tartásra, használatra, birtoklásra és bírásra a mondott Tót Mihály és mások korábbi ellentmondását és tiltakozását figyelmen kívül hagyva. És ezen visszaállításról tartozol hited szerint felségünknek a maga módján jelentést tenni. Másképpen ne cselekedj, a jelen oklevelet elolvasása után felmutatójának add vissza! Kelt Alsóbajom

faluban, Vasas Szent Péter apostol ünnepe utáni pénteken, az Úr 1538. évében.

79.

I. JÁNOS

(1536. január 8.)

Szapolyai János király megparancsolja Lázár Ferencnek és Kornis Miklósnak, hogy Czakó Benedek özvegye, Margit úrnő számára a férje végrendeletében meghatározott jószágot szolgáltatassák ki.

Kiad.: SzO. II. 39–40. CCLXV. sz.

Ford.: Sebők Ferenc

János, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, stb. királya híveinknek, a vitézlő Gyergyói Lázár Ferencnek és Kornis Miklósnak üdvözetünket és kegyünket! A nemes úrhölgy, Margit, a vitézlő és kiváló néhai Csiki Czakó Benedek özvegye előadta felségünknek, hogy noha ugyanezen Czakó Benedek úr, az ő házastársa élete végén végakaratóval és szándékával titeket annak végrehajtóiul rendelt és állított, és végakaratóban nektek meghagyta, hogy néhány dolgát és jószágát ugyanezen panaszt tevő úrhölgynek adjátok vissza, ti, nem tudni milyen ok miatt, nem adtatok vissza az úrhölgynek semmit az ő igencsak gyakori kérései ellenére sem, és a jelen pillanatig sem juttattatok neki vissza semmit az úrhölgy nyilvánvaló kárára és sérelmére, ezért ő személyesen felségünkhöz fordult kérelemmel könyörögve, hogy neki jog szerinti megfelelő orvoslatot nyújtsunk, és őt bármiféle más, általatok alkalmazott törvénytelen zaklatókkal, háborgatókkal és ügyvédekkel szemben megvédelmezzünk és megóvni méltóztassunk. Elfogadván és jóindulatúan meghallgatván panaszát akarjuk és a jelen oklevél révén a leghatározottabban megparancsoljuk hűségteknek, hogy a jelen oklevelet kézhez véve a mondott úrhölgyet a házastársa által végrendeletileg – miként előadatott – ráhagyományozott dolgok és javak tekintetében a végrendelet tartalmának megfelelően elégtételek ki, továbbá őt bármiféle törvénytelen zaklatókkal, háborgatókkal és ügyvédekkel szemben mindenféle módon óvni és megvédeni tartoztatok és kötelesek legyetek a jelen oklevéllel e részben

rátok ruházott királyi hatalmunknál fogva a jog és az igazság érvényesülésével. Másképpen ne cselekedjete, a jelen oklevelet elolvasása után adjátok vissza felmutatójának! Kelt Váradon, Vízkereszt ünnepe utáni legközelebbi szombaton, az Úr 1536. évében.

80.

A SZÉKELY NEMZETSÉGI SZERVEZET

Az alábbiakban a székely nemzetségi szervezetre vonatkozó forrásokból közlünk néhány alapvető fontosságú kútfőt. Az iratok a XVI. században keletkeztek, nyelvük – részben vagy egészben – magyar. A magyarul íródott részleteknél meghagytuk az eredeti helyesírást és nyelvezetet, a latin szövegeket viszont a mai nyelvi követelményeknek megfelelően fordítottuk.

a)

A MAROS-SZÉKI FŐTISZTSÉGEK NEMEK ÉS ÁGAK SZERINTI VISELÉSÉNEK LAJSTROMA AZ 1491-1515.ÉVEKRE VONATKOZÓAN (1557)

Az 1557-ben keletkezett irat a Marosszéki főhadnagyság és főbíróság nemek és ágak szerinti viselésének sorrendjét tartalmazza az 1491-1515 közötti időszakra vonatkozóan. A hat nem négy-négy ága évenkénti váltásban követte egymást a tisztségviselésben, így a lajstrom szerzője, szándéka szerint, egy huszonnégy éves periódust kívánt leírni. A feljegyzésbe azonban hiba csúszott, mert – bizonyára tévedésből – az 1500. esztendő kimaradt, aminek következtében a huszonnegyedik esztendő nem 1514-re, hanem 1515-re esett. Az ágak és a nemek megfelelő sorrendjét az 1548. évi lajstrom (b. szemelvény) segítségével Szabó Károly rekonstruálta (SzO. II. 142-143. 2. sz. jegyzet).

Kiad.: SzO. II. 139-143.

**Vrnak eztendeijeben ezer t zaz hotwen het ezttendoben
Lofosegrol valo nemrol agrol valo regestum**

Ezer Neg zaz kijlencwen eijgben irnanak

Az f hadnagsag wolt ewrloc nemben bod agan: f hadnagijok voltak: barcijaij gaspar, es gijalakutijak. Az f bijrosag wolt, Jenó nemben: borozlo agan. f bijrak voltak, zentgijorgij gijorg, toth fijaij.

Ezer nijeg zaz kijlencwenket ezttendoben

Az f hadnijagsag wolt Jenó nemben zomoro agon. f hadnagijok voltak, barcijaij gaspar, es apaphij Lenart. Az f bijrosag wolt, adorigan nemben pozon agan: f bijrak voltak toth fijaij.

Ezer nijeg zaz kijlencwen haromban.

Az f hadnagsag wolt mijegges nemben, meggijes agan: fw hadnijag wolt barcijaij gaspar. Az f bijrosag wolt zabrag nemben nag agon. fw biro wolt zancijalij gijorg.

Ezer nijg zaz kijlencwen nijgben

A fw hadnijagsag wolt adorigan nemben: telegd agan: f hadnagok voltak bicak lorijnc: es pijnkolccij bernald. f bijrosag wolt ewrloc nemben bod agan. fw bijrak voltak, Barcijaij gaspar es gijalakwtijak.

Ezer nieg zaz kijlencwen ht ezttendoben

Az fw hadnijagsag wolt zabrag nemben nag agon: f hadnagijok voltak bicak lorijnc: zenpalij wrakkal. Az fw bijrosag wolt mijeggijes nemben kwrt agan fw bijrak woltak: gijalakwtijak, es cijanij lazar

Ezer nijeg zaz kijlencwen hatban

A fw hadnijagsag wolt ewrlec nemben zowat agan: f hadnag wolt ianosij pal fijaij: es kereleij pal. f bijrosag wolt Jenó nemben balasij agon. f bijrak voltak bicijakek.

Ezer nijeg zaz kijlencwen hetben

Az f hadnagsag wolt Jenó nemben Nag agon. f hadnagok voltak zent gijorggij gorg, es toth miklos, A f Bijrosag wolt adorigan nemben wacmijan agan fw Bijrak voltak gijalakwtijak.

Ezer nijeg zaz kijlencven nijolcban

Az fw hadnijagsag wolt mijegges nemben dwdor agan, fw hadnagok woltak apaphij Lenart, f Bijrosag wolt: abram nemben wij agon, f Bijrak woltak az kereleij pal fijaij.

Ezer nieg zaz kilencben kijlencwenben

Az fw hadnagsag wolt adorigan nemben pozon agon, f hadnagok woltak toth fijaij, Az fw Bijrosag wolt ewrloc nemben eczken agon fw Bijrak Bicak Lorinc, es Bicak magijas.

Ezer ewt zaz eijg eztendoben

A f hadnagsag wolt zabrag nemben gero agan, f hadnagok voltak kereleij pal fijaij, marton ianos, es marton antal. es semijen nemzeti. Az f Bijrosag volt halond nemben peter agan, f Birak voltak Bijcak Lorinc es tho falui andras.

Ezer ewt zaz ket eztendoben

Az f hadnijagsag wolt halond nemben halond agan, az fw hadnagijok woltak Barcijaij gaspar, gijalakwtijak, es simijen fijaij. Az f Bijrosag megijes nemben dudor agan, f Bijrak woltak Bijcijak fijaij, gijalakwtij mijal, es pijnkolcci bernald.

Ezer ewt zaz harom eztendoben

Az f hadnagsag volt ewrlc nemben zeprod agan. Az f Bijrosag Jenó nemben zomoro agan.

Ezer ewt zaz negij eztendoben

A fw hadnagsag volt Jenó nemben Borozlo agan, f hadnijag volt toth miklos felesege wtan. Az fw Bijrosag Adorijan nemben waij agon.

Ezer ewth zaz ewth eztendoben

Az f hadnijagsag wolth mijeggijes nemben kwrt agon fw hadnagijok voltak Barcijaij gaspar es gijalakwtijak. Az f Bijrosag volt abram nemben, karacijon agon, f Bijro Apathij lenard.

Ezer ewt zaz hath eztendoben

az f hadnagsag wolt adorian nemben wacmijan agan fw hadnagijok voltak gijalakwtijak, Az f Bijrosag wolt ewrlc nemben seprod agan, fw Bijro volt Balasij Istwan.

Ezer ewth heth eztendoben⁸⁰

Az f hadnijagsag wolt abram nemben wij agon hadnagok woltak kereleij pal fijaij, Az f Birosag wolt halond nemben halond agon f Bijrak voltak, Semijen gijalakwtij Mijal, Barcijaij gaspar.

Ezer ewth zaz nijolc eztendoben

Az fw hadnagijsag wolt halom nemben Naznan agan az f hadnijag Lazar Andras, Az f Bijrosag wolt meggijes nemben gijaros agan, f Bijro volt Apathij Lenart, marton Janos, marton Antal

Ezer ewth zaz kijlencben

A fo hadnijagsag wolt ewrloc nemben eczken agan, fw hadnagijok woltak az Bijcijakek, fw Bijrosag wolt Jenó nemben waij agon.

Ezer ewth zaz tijz eztendoben
A fw hadnijagsag wolt Jenó nemben Balassij agon, f hadnagijok
woltak, Bijcijakek, es gijalakwtijak, Az fw Bijrosag adorigan nemben
telekd agon, fw Bijrak Bijcijakek.
Ezer ewth zaz thijzengij eztendoben
Az f hadnijagsag wolt meggijes nemben gijaros agan, hadnijag
Apaphij lenart, Az f Bijrosag abram nemben gerw agon, az f Bijrak
Barcijaij gaspar, gijalakwtijak.
Ezer ewth zaz tijzenket eztendoben
Az f hadnijagsag adorigan nemben aija agan.⁸¹ Az f Bijrosag ewrloc
nemben zowath agon, f Bijro, miko peter.
Ezer ewth zaz tijzen harom eztendoben.
Az f hadnijagsag abram nemben karacijon agon f hadnijag Apaphij
Lenarth. Az f Bijrosag halond nemben naznan agan, f Bijrak Lazar
Andras, Bijcijakek
Ezer ewth zaz tizen nijeg eztendoben
A f hadnijagsag halond nemben peter agan, Az f Bijrosag megijes
nemben megijes agan. Bijro Barcijaij gaspar.
Ezer ewth zaz tijzenewtben
Az f hadnagsag wolt megijes nemben kwrt agan, f hadnagijok
woltak Barcijaij gaspar es gijalakwtijak

b)
HADNAGYSÁG ÉS BÍRÓSÁG NEMEK ÉS ÁGAK
SZERINTI VISELÉSE MAROS-SZÉKBEN
(1548)

A XVI. század közepéről való irat huszonnégy éves ciklusra vonatkozóan közli a hadnagyságnak és a bíróságnak – a szék két legfontosabb tisztiségének – a nemek és ágak szerinti, meghatározott sorrend alapján történő viselését. A dokumentum a székely nemzeti szervezeten belül egyik legfontosabb forrása.

Kiad.: SzO. II. 78–79. CCXC. sz.

**Hannadsag Inclusiue. Anno. Domini. Millesimo. Quingen.
Quatragesimo, octawo.⁸²**

Hadnagsag				Birosag				
Halom	Nemben	gijerg	Aga	-	Megges	Nemben	Megges	Aga
Ewrlech	Nemben	Bwd	Aga	-	Jenw	Nemben	Borozlo	Aga
Jenw	Nemben	Zwmwrw	Aga	-	Adorijan	Nemben	Poson	Aga
Megges	Nemben	Megges	Aga	-	Abran	Nemben	Nagij	Aga
			fijleeke					
Adorijan	Nemben	Thilecd	Aga	-	Ewrlechij	Nemben	bwd	Aga
Abran	Nemben	Nagij	Aga	-	Halom	Nemben	gijergij	Aga
Halom	Nemben	Peter	Aga	-	Megges	Nemben	Kwrt	Aga
Ewrljich	Nemben	Zowat	Aga	-	Jenw	Nemben	blasij	Aga
Jenw	Nemben	Wij	Aga	-	Adorijan	Nemben	Wachman	Aga
Meggijes	Nemben	Dwdor	Aga	-	Abran	Nemben	Wij	Aga
Adorijan	Nemben	Poson	Aga	-	Ewrljichij	Nemben	Echken	Aga
Abran	Nemben	gijerw	Aga	-	Halom	Nemben	Peter	Aga
Halond	Nemben	Halond	Aga	-	Megges	Nemben	Dudor	Aga
Ewrljichij	Nemben	Seprwd	Aga	-	Jenw	Nemben	Zwmwrw	Aga
Jenw	Nemben	Borozlo	Aga	-	Adorijan	Nemben	Waij	Aga
Megges	Nemben	kwrt	Aga	-	Abran	Nemben	karachijon	Aga
Adorijan	Nemben	Wachijman	Aga	-	Ewrljich	Nemben	Seprwd	Aga
Abran	Nemben	Wij	Aga	-	Halond	Nemben	Halond	Aga
Halom	Nemben	Naznan	Aga	-	Megges	Nemben	gijarws	Aga
Ewrljichij	Nemben	Echken	Aga	-	Jenw	Nemben	Wij	Aga
Jenw	Nemben	blasij	Aga	-	Adorijan	Nemben	Thelocd	Aga
Megijes	Nemben	gijarws	Aga	-	Abran	Nemben	gijerw	Aga
Adorijan	Nemben	Waija	Aga	-	Ewrljich	Nemben	Zovat	Aga
Abran	Nemben	Karachijon	Aga	-	Halom	Nemben	Naznan	Aga

Megges Nemben Dudor Agan vagijon
ket lofezegem Akosfalwarol es
Waijabol.
Megges Nemben gijarws Agan
vagijon Akosfalwij Hazra.
Abran Nemben Wij Agan vagijon
az Akosfalwij Hazra.

Halom
Jenw
Ewrljich
Megges
Adorian
Abran.

c)

JEGYZÉK A SZÉKELY NEMEKRŐL, ÁGAKRÓL ÉS A SZÉKEKRŐL
(XVI. század első fele)

A XVI. század első feléből származó irat a székelyek három neméről (vagyis rendjéről), a nemzetségi szervezetről és a székekről nyújt tömör összefoglalást A szögletes zárójelben levő, a forrás megcsonkulása miatt elveszett ágnevek más listák alapján készült rekonstrukciók.

Kiad.: SzO. II. 80–81.

A latin részleteket ford.: Kordé Zoltán

Mint mondják, a székelyeknek három neme van. Egyeseket főnépeknek vagy főembereknek, másokat primipilusnak, közönségesen lófőnek vagy fölónak⁸³ neveznek, megint mások, tudniillik az egyszerűek és a másoknak alávetettek a közrendű elnevezést viselik.⁸⁴

A székelyek e három neme örökségét igazi nemesek módjára birtokolja és az előbb említett főemberek vagy főnépek, illetve lófők sem uralkodhatnak a közrend felett, csak az örökletes tisztség révén, amely évenként jut vagy száll rájuk a hat alább leírt nemből, melyeknek huszonnégy ága van, miként alant [látható].

Az Adoryan, Megyes, Jenew, Halom, Zabram, Ewrlecz nem, melyekhez egyenként négy ág tartozik, az alábbi rend szerint:

I. Adoryan nembem	Waczmanaga	IV. Halom nembem	Halomdaga
I.	Thelegdaga		Naznanaga
	Wayaaga		Petheraga
	Posonaga		Gyewrghaga
II. Meggyes nembem	Megyesaga	V. Zabran nembem	Gyewrewaga
	Kyrthaaga		Wyaga
	Dudaraga		[Nagy ága]
	Gyarywsaga		[Karácson ága]
III. Jenyew nembem	Balasyaga	VI. Ewrlewcz nembem	Eczenaga
	Iwyaga		Seprewdaga
	Zomorowaga		Zowathaga
	Borozloaga		[Bod ága]

Továbbá a székelyek említett három neme saját hét székében lakik.

Az első széket Maroszeknek nevezik

második.....Chykzek
harmadik.....Sepsyzek
negyedik.....Kyosdyzek
ötödik.....Orbayzek
hatodik.....Aranyaszek

A hetedik és utolsó szék, az ország⁸⁵ főszéke Udvarhely-szék,⁸⁶ ahol a fellebbezett ügyeket tárgyalják, innen pedig az ispán jelenléte elé utalják át azokat.

81. TESTAMENTUMOK

A végrendeletek képet adnak arról, hogy miként oszlott meg a vagyon a székely örökösök között, hogyan érvényesült a gyakorlatban az írásbeliség által is megerősített szokásjog, másfelől arról is informálnak bennünket, hogy a XVI. század közepén milyen ingó és ingatlan javak képezték egy-egy tehetősebb székely ember vagyonát.

a) SZENTANNAI LÁZÁR JÁNOS VÉGRENDELETE (1549. március 1.)

Kiad.: *SzO. II. 83–86. CCXCIII. sz.*
A latin részeket ford.: *Kordé Zoltán*

Az Úr nevében, ámen. Én, Szentannai Lázár János, a Krisztus születésétől számított 1549. évben, Mátyás apostol ünnepe utáni legközelebbi pénteken, ugyan beteg testtel, de teljesen ép lélekkel a következőképpen végrendelkezem az Isten által nekem adományozott ingó és ingatlan dolgokról és javokról fiaim: Lázár Imre, István, János, Ferenc és Mihály, valamint gyóntatóm, a Szent Ferenc rendjéből való György barát, továbbá a bölcs és körültekintő Köpeczi Tamás és Ugrai Mihály deák, Székelyvásárhely mezőváros esküdt polgárai jelenlétében. A fiaim közül bárki, aki végrendeletemet érvénytelennek tekintené, annak a lelke az én lelkemmel lépjen perbe a leghatalmasabb Isten színe előtt, és a fiaim ellenem elkövetett vétkeit sem bocsátom

meg, csak ha végrendeletemet sértetlenül megőrzik és jogerősen betartják.⁸⁷

Először hagyom az én lelkemet az hatalmas Istennek, ki megváltott engemet az ő fiának általa. Továbbá hagyom az gyergyai házamat minden örökségével és hozzá tartozandóságával egyetembe Lázár Istvánnak és Lázár Mihálynak, nekik hagyom Kászont is, Lázárfalvát is, és Szent Tamást is, minden hozzá tartozó örökivel egyetembe, de úgy hogy az ide ki való örökökből és jószágokból kivegyék kezeket és a többi atyafiaknak engedjék. Továbbá azt is hagyom, hogy Lázár Mihály részének, örökségének főképpen oltalma legyen Lázár István, miért hogy egyedül léssen vele jószága, Lázár István után az több atyafiakot is hagyom oltalmul nekie. Továbbá hagyok az gyergyai kápolnához egy házhelyet, és két földönlakó⁸⁸ házához való örökséget, szántó földet és széna rétet, hogy az örökségen papot jámbort tartsanak, ki az Istent az ő igazsága szerint szolgálja és dicsérje. Továbbá hagyom az én házamat Szent Annán minden örökségivel és hozzá tartozandóságával egyetembe Lázár Imrének, Jánosnak és Lázár Ferencznek, mind az kiscaludi örökségvel és malommal egyetembe, mind az jobbágyokkal egyetembe, és az tóval egyetembe; miért hogy az szentannai ház széna fűvel és egyéb örökségvel szűkösb, hogy nem mint az oda ki való házunk, az szentannai háznál való marhát is nekik hagyom. Hagyom kediglen Lázár Jánosnak és Ferencznek főképpen itt künn való jószágból örökségből oltalmul Lázár Imrét, ő utána az több atyafiakot is. Továbbá hagyom az kiscaludi malom hasznának hason felét az vásárhelyi barátoknak és apáczáknak, úgy de maga⁸⁹ hogy az fele hasznának két része az apáczáké legyen, harmad része az barátoké, kik dicsérjék az Istent üdvösségünkért. Továbbá hagyom, hogy Kiscaludon minden esztendőnként adjanak az barátoknak tíz ka(szaalja) fűvet, az apáczáknak is ugyan tíz kaszaalja fűvet. Továbbá hagyom az én leányomat oltalmul főképpen az én fiaimnak mindnyájon, és annak utánna az én házas leányimnak, hogy oltalmazzák és gondját viseljék mind tartásának, mind nevelésének, és egyenlőképpen egyesüljenek meg az vérekkkel, hol legyen lakása. Minden ruhát anyjától maradtat hagyok az én leányomnak, hagyom is, hogy mikor az Ur Isten szerencsét parancsol nekie, házasítsák főképpen ki az gyergyai lakó háztól, és a szentannai háztól való marhából ennek

utánna az atyafiak mindnyájon egyenlőképpen, mint az ő tisztességek adja. Továbbá hagyom, az tó hasznából hogy az én fiaim szegényeket segéljenek Isten nevéért, és az barátokat és apáczákat is segéljék az tó hasznából, az mennyire lehet. Továbbá az kis szekrényt is hagyom az én leányomnak, és hogy még egyet csináltassanak nekie Segesváratt flor. VI. Továbbá hagyom, hogy az én fiam Lázár István onnéton belől Gyergyóból mindenkor segélje az én több fiaimot, kik ide ki laknak. Az én leányomnak Orsola asszonynak hagyok négy kalánt ezüstet, egy ezüst kupát, és egy serleg ezüst pohárt, és negyven arany forintot. Továbbá az én ezüsten szabályamat és (ezüs)tes buzogányomat hagyom az én fiamnak Lázár Mihálynak, megint ugyan nekie hagyok negyven arany forintot. Ugyan nekie az ezüst korsót és az megjegyzett ezüst pohárt hagyom. Továbbá hagyok a szentannai házhoz három ezüst kalánt, Lázár Imrének hagyok egy nagy ezüst aranyos kupát. Lázár Jánosnak hagyok egy ezüst serleg pohárt nagyot az kristály pohárral egyetembe. Hagyok magamnak két nagy aranyos kupát, egyiket hogy kehelyt csináltassanak belőle, az másikat hogy az szentannai egyházat csináltassák belőle az árrával. Lázár Istvánnak hagyom az aranyos kupát, és az ezüst pohárt, a ki nála vagyon, és az gyergyai egyházhoz adott ezüst kupát is nekie hagyom, így hogy az Petki Jánosnál való kupát megváltsa, és az helyébe adja az gyergyai egyházhoz. Továbbá hagyok három török aranyot aranyoznia az kehelyre. Az kamuka foszlánt hagyom Lázár Istvánnak. Az én fiamnak Ferencznek hagyok egy aranyos kupát és egy ezüst csészét. Továbbá hagyom, hogy az kik engemet szolgáltak és szolgálatjokról meg nem elégtettek, hogy megelégtsek őket az én marháimból, mindent mind egy fillérig, kinek bizonyosága lehet. Ezen kívül is, a ki bizonyoságot tehet rólla, hogy adós voltam neki, hagyom hogy megelégtsek. Továbbá hagyom, hogy az mely árra fizetetlen örök vagyon én nálam, ha az kié volt vissza kívánja, nekie megbocsássák minden okvetés nélkül, ha pediglen ki az árrát akarja elvennie, hagyom hogy az árrát nekie megadják. Továbbá az mely széna füvet az kiscaludi határon adtam vala Mihály deáknak, melyet irtott is, hagyom hogy nála hagyjátok, és tőle el ne vegyéték; ő is tüteket úgy szolgáljon, mint engemet szolgált. Továbbá hagyom, hogy a kiscaludi malom hasznából is nekie segítséggel legyetek, és segéjétek. Továbbá Köpeczi Tamásnál is nála hagyom az széna rétet,

tü is tőle el ne vegyétek, de ő is titeket úgy szolgáljon, mint engemet szolgált.

Ez testamentum irattatott az ide fel megnevezett napon, mikoron irnának születés után ennyi esztendőben 1549. Rendelkezésem végrehajtójává teszem a székelyvásárhelyi Köpeczi Tamást és Mihály deákot.⁹⁰

b)
MAKSAI BEKES ADORJÁN VÉGRENDELETE
(1560. október 15.)

Kiad.: *SzO. V. 75–77. 913. sz.*

A latin részletet ford.: *Kordé Zoltán*

Az Úr 1560. évében, Dénes ünnepe utáni kedden. Mi, Maksai Bekes Adorján önszántunkból és akaratunkból kifolyólag a gondos férfiak – tudniillik Dálnoki Kovács Miklós, aki jelenleg Kézdiszék székbírája, valamint Léczfalvi Bodor János és Pál, akik jelenleg az említett szék kapitányai és Maksai Pető Lukács és az ugyanonnan való Veres Balázs, valamint az előbb mondott Maksáról való Maksai István, aki ugyanonnan való község- vagy falubíró – színe előtt szabad akaratul ezt a végrendeletet hagyom és teszem.⁹¹

Én Bekes Adorján, mint megvagyom írva, az én szabad akaratom szerint minden leleményemet, ki nem őstől maradt volna, hanem tulajdonom, én hagyom mindenütt az én unokámnak Janco Ferecznek, Zalánból. Léczfalván három lakó örök, egyiket híják Fagyas örökének, azon örökön lakik Fagyas István, az más örökséget híják Csíky örökének, azon lakik Fagyas János, harmadikat híják Bak Péterné örökének, azon laknak Kovács István és Kanyó László; továbbá vadnak ugyanazon Léczfalva határán mezőn való szántóföldek is, kiket vöttem örök áron, megkínálván minden vért vele, az csonka jigenyivel, egy szél az Ördögereszkedője alatt, két szalagot, kit hínak Tima örökének, az két út között három hold egy barázdán, kit az Cseresek adtak az Tima öröke váltságában, vagyon az Dálnok Ríti mellet egy hold, kit hínak Patakszökő Bartalis földének, ezeket örökbe vöttem; ugyanezen határon vagyon szénafű, kit az dülőben hínak Gele Fűjének, kit vöttem

azon atyafiaktól Gele Andrástól, Mátyástól és Fábiántól, fia fiával; továbbá itt Maxán az örökben, az kiben lakom, ezt vettem Patakszőkő Lőrincztől örökáron, kinek több harminckét esztendejinél, hogy birom, szabad uraságában voltam, senki érte meg nem keresett; továbbá ugyan ezen örök mellett vagyon egy darab, kin vagyon csűröm és aklom, kit vöttem Máthé Jánostól örökben, ennek is elmúlt harminckét esztendeje; továbbá ugyanezen Máthé Jánostól bitai határban vöttem örökbe egy malomhelt, egy hold földet és egy darab szénafüvet, kit idegen kézre akar vala adni Bessenyei Gáspárnak és Miklósnak, ezektől tarttam, miérthogy én velem mesgyés és egy oszlás vala, 14 forinton; továbbá it Maxán ezen Máthé Jánostól vöttem egy tóhelt az ároknak az belfelével egyembe vöttem örökbe, fizettem érte négy ökröt, egy tömlőt, egy szalonnát, egy karasia szoknyát egy [...] 8 forintot, két köből búzát, továbbá értem egyszer vala egy birságon is, ezen ára fizetés számba azt is; továbbá vagyon több leleményem is itt, Maxán az malom az falu felvégén, az füves kert. Továbbá az kin lakik Csángó András, esmeg a kin lakik Seötét Györgyné, esmeg a kin lakik Kis Ferencz, esmeg ahul lakik Mátyás, esmeg az kin Chsanto Mihály lakik, ezeket én mind örök áron vettem és több harminckét esztendejénél, hogy szabad uraságában voltam, most is vagyok, mint én leleményembe.

Ezeket én hagyom tisztán az én szabad akaratom szerint fia fiára kiváltképpen így, hogy holtam napig engem jámborúl hallgasson és békességgel tartson, ezeket én az én lelkem szerént vallom és éltembe íratom. Item mi feljül megírt személyek t. i. Kovács Miklós Dálnokból, u. m. székesbíró és Bodor János és Bodor Pál Léczfalváról, mint székes-hadnagyok adjuk emlékezetre mindeneknek az mi hütünk szerént, hogy mi előttünk így lón ez vallás Bekes Adorján urunktól, ezt az mi pecsétünkkel megpecsételtük.

Item Mártonfalván az István Demeter pinze ki volna, az is én leleményem ősré, azt is Ferencznek hagyom, az több én leleményemmel egyembe.

A HÁROM ERDÉLYI NEMZET
MAROSVÁSÁRHELYI ORSZÁGGYŰLÉSÉNEK CIKKELYEI
(1545. november 1.)⁹²

Kiad.: *SzO. V. 58–61. 933. sz.; EOE. I. 224–225. (töredék)*

Ford.: *Sebők Ferenc* (részlet)

A három nemzet országlakos urainak Mindenszentek napján⁹³ Vásárhelyen tartott országgyűlésén hozott cikkelyek.

(...) Továbbá, minthogy a havasalföldi vajda úr⁹⁴ úgy kívánta, hogy az átszökött román nemesek, akik nem akarnak visszatérni, távozzanak ebből az országból, határozatott, hogy mindenki, aki nem akar visszatérni, hagyja el ezt az országot.

Továbbá, hogy a szász urak között levő területeken emelt összes várat és erődítményt le kell rombolni, és romjaikból Szeben, Brassó, Segesvár és Szászsebes városait kell megerősíteni, valamint ágyúkat és puskákat golyókkal, lőporral és más hadiszerekkel kell a városokba vinni.

A tolvajokról, a hamis pénzverőkről, a gyújtogatókról, rablókról és pártfogókról, akik a tolvajoknak oltalmat szoktak nyújtani, és a székely urak között található más gonosztevőkről az a határozat született, hogy a királybíró a kapitánnyal és a bíróval falvanként járjanak körül az összes székben, melléjük mindegyik szék válasszon két kiváló embert és két lófőt, és azok falvanként tegyenek esküt, és akiket három szavahihető ember – származzanak azok akár egy faluból, akár különbözőekből – tanúságtétele mellett hitüket letéve másfél év leforgása alatt ilyesfajta bűnben rajtakapnak, akasztassanak fel.

Ha pedig az effajta tolvajok és más gonosztevők megbüntetésére a kiküldött emberek akár azok elmenekülése, akár valamilyen más ok miatt nem elegendőek, tüstént írják össze azok nevét falvanként, hogy ahol kézre kerülnek, ott megbüntethessék őket.

Ha három lófő egy kiemelkedő székelyre vonatkozóan hites tanúságtételt tesz valamilyen hasonló gonosztetről, az ilyenek hasonlóképpen bűnhődjenek.⁹⁵

Ha valakik Moldvából és Havasalföldről tolvajlással lovat vagy valami mást hoznának ki, hasonló büntetésben fognak részesülni.

Továbbá, a gonosztevők javait és dolgait, tudniillik azok személyes tulajdonát az őket elítélő királybíró, kapitány és bíró kapják meg.

Ha valaki a székely urak ezen határozataival szembeszegül, vagy azok végrehajtását akadályozza, becsületének és fejének elvesztésével bűnhődjék.

Továbbá a nagytiszteletű helytartó úr⁹⁶ levél útján tárgyaljon a moldvai vajda úrral,⁹⁷ hogy ha valamely tolvaj vagy gonosztevő a büntetéstől való félelmében Moldvába menekül, az ilyeneket ott akasztassa föl, ha pedig az ilyen gonosztevők egy-két év elteltével újólá visszatérnének, elfogatván hasonlóképpen bűnhődjenek.

Akik pedig mások feleségét, leányát vagy más szüzeket megerőszo-
kolják, vagy azokat másoktól erőszakosan elragadják, ezek azonnali fővesztéssel bűnhődjenek.

Ha valaki más jogainak megszűnése előtt javakat foglal le, ezen javak becsült értékének megfizetésére ítéltessék.

Ha valaki más javait a jog elvesztése előtt erőszakkal elfoglalja, mint hatalmaskodót ítéljék el.

83.

POKAI BALÁZS APAFFY LÁSZLÓVAL SZEMBEN SZÉKELY ÖRÖKSÉG ÜGYÉBEN FOLYTATOTT PERE

Pokai Baláznak Apaffy László ellenében bizonyos nyárádtői székely örökség ügyében folytatott perében fontos szerepet kaptak a bíraskodással és a bírói illetékességgel kapcsolatos kérdések.

a)

KENDY FERENC ÉS DOBÓ ISTVÁN ERDÉLYI VAJDÁK ÉS SZÉKELY ISPÁNOK (1553. december 15.)

Kiad.: SzO. II. 106–107. CCCV. sz.

Ford.: Géczy Lajos

Szentiváni Kendy Ferenc és Ruszkai Dobó István, erdélyi vajdák és a székelyek ispánjai stb. a szék tekintetes és kiváló kapitányának, bírójának és esküdtjeinek üdvöt és [kegyet]! Tudjátok meg, hogy midőn mi Szent Luca szűz ünnepe utáni legközelebbi pénteken⁹⁸ az ország ezen erdélyi részeinek számos nemes urával az ügyek elbírálására

törvényszékünkben összegyűltünk, bíróságunk előtt a kiváló Vágási Kovács Miklósnak, Udvarhelyszék kiküldöttjének meghagyására megjelent egyrészt tekintetes Pókai Balázs mint felperes helyett a mi ügyvédvalló oklevelünkkel a kiváló Bögözi András, másrészt pedig szintén a mi ügyvédvalló oklevelünkkel Aczél Deák Mátyás tekintetes Almakereki Apaffy László mint alperes helyett. A meghagyás pedig azt tartalmazta, hogy előzőleg az említett felek a Marosszéki Nyárádtó faluban lévő bizonyos székely örökségek tárgyában indított perüket fellebbezés útján Udvarhelyszékre vitték. Ott a felperes ügyvédje az alperessel szemben előadta, hogy a felperes magát az alperest az előbb mondott székely örökségek használatától és birtoklásától három alkalommal törvényesen eltiltotta, és a harmadik alkalommal az alperest Marosszékre perbe hívta. Ott az alperestől azt tudakolta, hogy ugyan ki legyen az a bíró, aki ugyanazokat az örökségeket a felperes tiltása ellenére az alperes részére szabad használatra felszabadította. Az alperes azt válaszolta, hogy azt nem tartozik elárulni. A mondott Marosszék bírái azonban úgy határoztak, hogy az alperes köteles azt megvallani. Mivel azonban az alperes semmiképpen sem akarta a bíró nevét kiadni, Marosszék bírái az alperest az említett örökségek elvesztésében, és azonfelül kilenc márka bírságban marasztalták el. Ezen ítélettel az alperes nem értve egyet, a pert Udvarhelyszékhez fellebbezte, ahol ugyanazon szék bírái az ítéletet helybenhagyták. Mivel az alperes az Udvarhelyszéki bírák ítéletével sem értett egyet, a pert jelenlétünkhöz fellebbezte, a felperes ügyvédje pedig az alperest hamis pervittel vádolta. Az említett kiküldöttnek előttünk az előbbi módon tett jelentése alapján bizonyos és törvényes okokból az ügy megvitásában és megtárgyalásában országunk velünk együtt lévő előbb említett nemes urainak ítélete és határozata szerint az említett alperest a kilenc márka terhe alól, amelyben ti elmarasztaltátok, mentessé és feloldottá teendőnek, az említett bírót pedig, akinek hatalma által az alperes számára az említett vitás örökségek használata és jövedelmeinek élvezete megengedett, az alperes által előttek megnevezendőnek ítéltük és határoztuk, valamint ítéljük és határozzuk. Ennélfogva megkeresünk titeket, és az általunk betöltött tisztségnél fogva meghagyjuk, hogy megkapván levelünket, ennek kiadása után tartandó első törvényszéketeken az említett feleket vagy

törvényes képviselőiket magatok elé híva az említett bírót a mondott alperes által megneveztetni, és ti végül a felek ügyét a jog útján megvizsgálni, és törvényes fellebbezéssel a szokott következő fellebbezési helyetekre a felek bármilyen sérelme nélkül átteni minden módon tartoztok, és kötelességetek a jog és igazság közbenjöttével másként nem cselekedni. Jelen levelünket elolvasás után a bemutatónak adjátok vissza. Kelt Kolozsvárott, az előbb jelzett időpontban, az Úr 1553. évében.

b)
KENDY FERENC ÉS DOBÓ ISTVÁN ERDÉLYI
VAJDÁK ÉS SZÉKELY ISPÁNOK
(1555. október 6.)

Kiad.: *SzO. II. 128–130. CCCXVII. sz.*
Ford.: *Géczy Lajos*

Mi, szentiváni Kendy Ferenc és Ruszkai Dobó István, erdélyi vajdák és a székelyek ispánjai stb. emlékezetül adjuk jelen levelünket által mindenkinek, akit illet, hogy midőn csütörtökön, tudniillik Szent Ferenc hitvalló ünnepén⁹⁹ országunk ezen erdélyi részeinek számos nemes és székely urával a peres ügyekben való mérséklő ítélkezésre törvényszékünkben összeültünk, bíróságunk előtt Udvarhelyszék kiküldöttje, a kiváló Kovács Miklós jelentésének megfelelően megjelent egyrészt a kiváló Pókai Balázs mint felperes helyett a kiváló Kecseti Gáspár, másrészt pedig tekintetes Apaffy László mint alperes helyett nemes és kiváló Sárdi Semjén Gergely. Ugyanaz a Semjén Gergely bemutatta nekünk a következő tartalmú ítélő és bizonyoságlevelünket, amelynek a tartalma a következő: [*Következik Kendy Ferenc és Dobó István erdélyi vajdák és székely ispánok 1553. december 15–i, fenti oklevele.*] A levél előadása és bemutatása után a mondott Kovács Miklós jelentéséből kiderült, hogy egyrészt a tekintetes és kiváló Pókai Balázs mint felperes, másrészt pedig tekintetes Apaffy László mint alperes között a Marosszékből fekvő Nyárádtó birtok területén lévő bizonyos székely örökségek miatt ugyanazon Marosszéken indított ügy fellebbezés folytán Udvarhelyszékhez került, ahol az említett

Pókai Balázs a nevezett Apaffy Lászlóval szemben előadta, hogy ugyanazon felperes a nevezett alperest a Nyárádtó nevű birtokon Marossszékből levő bizonyos székely örökségek használatától és birtoklásától három alkalommal törvényesen eltiltotta, de az alperes a háromszori törvényes eltiltás ellenére a nevezett örökségeket erőszakkal birtokolta. Az alperes ügyvédje azt válaszolta, hogy az alperes nem hatalmaskodva, hanem bírótól feloldásával és engedélyével birtokolta azokat, és igazolásul a bírót ugyanazon Marossszék elé akarta állítani. A felperes azt felelte, hogy az alperes vállalta ugyan állítását a bírót tanúságával bizonyítani, de akit akkor az alperes előállítani akart, az nem a bírót, hanem a kapitányt volt, s ezért ugyanazon kapitány bizonyosságának elfogadását megtagadta. Az alperes ügyvédje azonban azt mondta, hogy a felperesnek a kapitány tanúságát el kellett volna fogadnia, minthogy a bírót és a kapitányt egy s ugyanaz a személy. Továbbá, mivel ítéltő és bizonyosságlevelünkben senkinek a neve nem volt leírva, hanem az alperes vállalta állítását azzal a bíróval igazolni, aki ugyanazon alperes számára azokat az örökségeket feloldotta, Marossszék úgy ítélte, hogy a felperesnek ugyanazt a kapitányt el kell fogadnia, mivel ugyanazon ítéltő és bizonyosságlevelünkben senki sincs megnevezve, hanem csak azt tartalmazza, hogy az alperes a bírót bizonyosságával fogja állítását igazolni. Marossszék ezen ítéletét a felperes nem fogadván el, az ügyet Udvarhelyszékhez fellebbezte, ahol ugyanaz a szék azt kérte a felperestől, hogy mutassa be ítéltő és bizonyosságlevelünket, amellyel bizonyítani tudja, hogy az alperes vállalta: állítását a bírót bizonyosságával igazolni fogja. A felperes azt felelte, hogy ugyanazon levelünk, amelyet ő is kért előadni, az alperes ügyvédjénél van. Az alperes ügyvédje azt válaszolta, hogy azt előadni nem tartozik, mivel levelünknek a felperesnél is meg kell lennie. Ezért az említett Udvarhelyszék Marossszék ítéletét minden részében helybenhagyta, és a mondott felperest, mivel semmit sem tudott bizonyítani, teljes perében és keresetében vesztesnek és elmarasztaltnak ítélte. Mindezeket megértvén, azonkívül országunk ezen ügy tárgyalásában és vizsgálatában velünk együtt levő említett urai és nemesei érett tanácsát és megfontolt ítéletét elfogadva, mindkét említett szék előbb írt ítéletét minden pontjában, részében és szakaszában helyesnek véltük és helybenhagytuk, és a felperes perében és keresetében

előadott székely örökségeket örökre a nevezett alperes, és valamennyi örököse és utóda kezén hagyni, és ezen felül ugyanazt az alperest a nevezett felperes, valamint fiai: Ferenc és István, akikre ez az ügy ugyanazon felperes, az atyjuk halálával szállt, utolsó követelése és keresete alól feloldottnak és mentesnek lenni ítéltük és határoztuk, amint ítéljük és határozzuk jelen levelünkkel. Kelt Vécs várában, az előbb jelzett időpont harmadik napján, az Úr 1555. évében.

84.

SZÉKELYUDVARHELYI GYŰLÉS HATÁROZATAI (1555. április 28.)

1555 áprilisában a Székelyudvarhelyen összeülő székely nemzetgyűlés nagyszabású kodifikációs tevékenységet vitt végbe: összegyűjtötte és rendszerezte az ősi és az újabb keletű székely szokásjogot, létrehozva az addigi legrészletesebb székely joggyűjteményt. A határozatokat Kendy Ferenc és Dobó István, I. Ferdinánd erdélyi vajdái is megerősítették. A törvénygyűjtemény latin nyelvű eredetije elveszett; hitelesített kivonatok és magyar fordítások révén sikerült rekonstruálni.

Kiad.: SzO. II. 119–127. CCCXIV. sz.; ETJ. I. 19–28. (helyesírási eltérésekkel)

Municipalis consuetudo Siculorum ex Judiciis¹⁰⁰

1) Az mely széken az per elkezdetik bíró vagy hadnagy előtt, ha az első széken ellene mondás nem léssen, tehát a pert azon procurator¹⁰¹ végig viheti; ha hol ellene mondás léssen, bizonyítsa meg a bíróval vagy hadnagygyal, hogy vallott procuratora; ha meg bizonyíthatja, a más fél dolgát elveszti, ha meg nem bizonyíthatja, székely földén három gyrán marad, ki másfél forintot téssen, és a pert elveszti, s külömben fel nem veheti perét, hanem ha letészi az három gyrát; az után, ha akarja, ismét ugyanazon emberét procuratorává teheti.

2) Ha procurator hívás léssen, székely földén másfél forintot téssen.

- 3) Ha valamely perhez akárhány személy legyen kereső, együtt egy új ítélettel és egy sentenciával¹⁰² esik meg.
- 4) Az új ítélet árra egy forint, a sententia árra is egy forint; ha pedig valaki feles örököket vagy malmot nyer meg, három forint.
- 5) Székely földön a széktörés 24 gyra.
- 6) A székelység között való patvar 24 gyra, és a pernek örökös elvesztése.
- 7) A méltatlan keresetnek birsága a székelyek közt 3 gyra.
- 8) A pernek letétele a széken egy forint, a Fejedelem tábláján 3 forint.
- 9) Székely földön a széken egy gyra tészen 50 pénzt, vagy fél forintot, a Fejedelem tábláján egy forintot.
- 10) Valamely dologban sentenciát mondanak, kétszer terh nélkül bentilthatják, harmadszor terhe vagyon.
- 11) Valamely dologban sentenciát törnek, a sententia árra azé, a ki a sententia árrát megadta volt.
- 12) A sententia törés ha 12 forintot érő dologban jár, egy forint; ha pedig annak felette lészen, mindenkor 3 forint.
- 13) Valamely dologban sentenciát mondanak, ha a meggyőzött fél új ítéletet kér benne, miglen a sententia ki nem adatik, a meggyőzött fél nem tartozik a sententia árrát megfizetni.
- 14) Ha új ítélettel érik a sentenciát, miglen véle el nem járnak, tehát el ne jár hassanak a sentenciával; ha eljár tanak volna is, ha új ítélettel érik, a sentenciával elvitt marhákat tartozik kiadni, miglen az új ítélet mellett vége szakad.
- 15) Valamely alperes a felperesnek hitére hagyja az ő keresetét, ha megesküszik a felperes, megnyeri dolgát; ha pedig meg nem esküszik, az alperes ment lészen.
- 16) A felperes kérdőre nem veheti önnön hitét a bíró elől, az hol a per lészen.
- 17) Minden hadnagy és bíró tartozik minden törvényt elnapozni,¹⁰³ és ha el nem akarná napozni, admonícióval¹⁰⁴ kérdőre veheti, a ki akarja.

18) Valamely peres más székre akarja dolgát halasztani, szabad légyen; de tovább ne halaszthassa, hanem ha szék vagy ország dolgában vajda urakhoz vagy fejedelemhez küldtettnék.

19) Valamely per csak 3 forint érő dolgában jár, azt egyik székről a másikra ne vihesse, miképpen önnön hitét.

20) Valamely embernek fia, leánya vagyon, az örökség a fiat illeti; de úgy hogy a fiu a leányt, kiki a maga székének törvénye szerint, kiházassítsa.

21) Ha két férfiu egy ember gyermeke, egyiknek fia, a másiknak leánya vagyon, a leány olyan örökös az atyja örökségében mint a fiu.¹⁰⁵

22) Valamely embernek két leánya vagyon, fia nincsen, atyjokról maradt örökségek egyaránt illetik őket, de úgy, hogy a kisebbik választhasson a lakó helyben, de úgy hogy a másiknak hozzája hasonló légyen, egyaránt örökösödhesseken benne; ha pedig a kisebbik a nagyobbiknak hasonlót nem adhatna, tehát az örökség két felé osztassék.

23) Valamely embernek két leánya vagyon, egyik leánynak fia, a másiknak leánya vagyon, a leány is olyan örökös az atyja jószágában, mint a fiu; de ha a leánynak fia és leánya létszen, a fiu a leányt kiházassítja belőle.

24) Valamely székely örökségben 32 esztendő eltelik, indulatlan volt benne az ember, a más fél nem tartozik reá felelni.

25) A zállagos jószágban idő múlás nem tartatik.

26) Valamely ember vérgyökér valamely örökségben, abban idő múlás nincsen; mivel a vér atyafiai között a Decretum szerint idő múlás nem lehet.

27) Atyafi atyjafia ellen idegennek semmijét el nem adhassa, sem el nem vallhatja; ha elvallotta volna is, ha 32 esztendő közben tilalom lett volna benne, a vér gyökér vissza veheti, hanem ha öröksége helyébe ismét örökséget adtanak volna.

28) Ha valamely örököt eladnak, és a kit illetne meg nem kínálnák véle, ha ellene mond, 15-öd napig várják meg véle, ha megveheti az örökséget, adják néki; ha pedig meg nem veheti, vagy a kínáláskor ellene nem mond, adják annak, a ki az árrát letészi, s az után az atyafi ne perelhesse érte.

- 29) Az elveszett pert atyja életében a fia el nem kezdheti.
- 30) Székely ember örökségét semmiképpen el nem vesztheti, ha a fejét hitetlenségért elveszteni is, hanem atyjafiára marad.
- 31) Ha a pere vesztett ember a törvény kimondása után hozzája szólana, ha helyt nem adnak szavának, maradsága semmi nincsen.
- 32) Ha valakit kurva fiának, árulónak, hitetlennek mondanak, és törvénybe jutván megtagadja, hogy nem mondotta, ha a más fél megbizonyítja, hogy ő hozzája büntelen mondotta, eleven díján, azaz tizenharmad fél forinton marad: mert tisztességében jár. Ha pedig a bíró előtt szemében mondja, hogy ő mondotta és meg nem bizonyíthatja, a más fél megmenti magát, ő pedig nyelven marad érette.
- 33) Ha valaki orvnak mond valakit, ki őtet nem illeti, és reá nem bizonyíthatja, a más fél megmenti magát tőle, eleven díján marad érette; ha pedig káráért keres valakit orvnak, tolvajnak, vagy égetőnek mondja bírása előtt, érette semmin se marad.
- 34) Orozásról való gyanúság szabad személy ellen ha támad, ha az előtt suspicio¹⁰⁶ nem volt felőle, csak ő maga hitivel mentse magát; ha pedig a féle dolognak meglételekor a félének találtatik lenni, az ilyen személynek maga mentségére harmad magával kell megesküdni.
- 35) Parancsolattal senkit se hívhassanak se vajda urak, se ispány eleibe, hanem kit kit széken keressenek előbbszere, és a ki mit nem igazúl, az kérdőjével mehessen el ország törvénye szerint: de a széken mindjára törvényt láttassanak; ha pedig halasztás lenne perében, mindjára appellálhassa az ő szokott kérdőjét.
- 36) Az örökös székely meg ne tartassék a vajda urak tábláján, hanem ha halált érdemelne.
- 37) Szántszándékkal való halálért a gyilkos meghaljon; a vajda urak kegyelme még a király is meg ne oltalmazhassa a peres ellen.
- 38) Ha a szántszándékos gyilkost a véren megfoghatják, ugyanotán szolgáltatassék törvény reája; ha pedig meg nem foghatják a véren, úgy is megsententiázzák, és a mely széken megtalálják, ugyan ottan törvény szolgáltatassék reája.
- 39) Történettel való halálért¹⁰⁷ a vajda urak kegyelme használ estzendeig és három napig, de úgy, hogy a közben a halálosokon több

boszut ne tégyen; annak utánna ha az alatt meg nem békéllik, törvény szolgáltassék reája.

40) Ha valakinek szántsándékkal házára vagy ekéjére mennek, vagy meglesik utjában s megölik, valamennyin volnának, mind halált szenvedjenek érette.

41) Valamely ember valakinek házára mégyen hatalommal, s házánál megölheti, a díja is elvész.

42) Valamely ember valakinek házán vagy ekéjén vagy szekeren hatalmat téssen, 24 gyrán maradjon.

43) A hatalom cselekedés ló vagy barom elvételében 12 gyrát téssen; ettől megválva egy hatalom három gyrát téssen.

44) Ha valaki egyik a másikat a földre leüti, 6 gyrán marad; ha a földön veri, vagy vérét ontja, 24 gyrán marad.

45) Ha valaki egyik a másikat meg akarná ölni, a más ember oltalmazása miatt maradhat meg élete, 24 gyrán marad.

46) A tetem törés téssen 12 gyrát, a nagy seb is annyit, a szablya vágása is annyit, egy íznyi seb téssen egy gyrát.

47) Valamely peres valakit biró eleibe hivat, az alatt megbékéllik velle, a biró birságot 3 gyrát vehet rajta.

48) Ha egy személy valamely birónak tisztibe hág, 3 gyrán marad érette.

49) A földnek foglalása nem mégyen feljebb 12 gyránál, néha 3 gyra, néha 9 gyra, néha pedig 12 is, a hold földnek mivoltához képest.

50) A biró tilalma téssen 3 gyrát, t. i. ha egész falu szegi meg.

51) Az egész falu csak annyiban marad a potentiáért,¹⁰⁸ mint hatalmat cselekedett három személyek: mert három személyek egy egész falu felől mindenkor szabadon felelhetnek.

52) Valamely faluban a fő embernek, vagy ló főnek öröksége vagyon, a falu ellen is, a kinek pedig ott közöttök öröke nincsen, ellenek ott örököt nem vehet; ha ki vett volna is, ha ki akarják vetni, 32 esztendeig kivethetik.

53) A megítélt örökségnek megbocsáttásakor az adversa parsot¹⁰⁹ meg kell kínálni; mert különben a sententiának semmi ereje nem léssen.

54) Ha valaki székely örökségért mást perbe akarna fogni, tehát tartozik az actor¹¹⁰ minden atyjafia felől felelni, hogy ő véle más nem perel.

55) A székely örökségért, ki 3 forintot ér, királyig elmehetnek; tisztesség dolgával is elmehetnek: de ha elmennek, mind a két fél elmenjen, s kiki maga tulajdon dolgát folytassa.

56) Székely földön minden dolgot megítélhetnek, csak bajviadalt nem ítélhetnek, és új ítéletet nem adhatnak.

57) Székely földön a víz határt nem tehet, hanem csak a régi folyása.

58) Valaki adós egyik a másiknak, önnön hitére, valahol találja, megfoghatja s megtarthatja.

59) Valamely ember egyik a másikkal törvényben vagyon, ha az alatt valamelyik újabb törvénytelenséget tenne, 6 gyrán maradjon; ha pedig meg nem akarná adni, dolgától elmaradjon.

60) Az ítélet a székely földön ilyen: hogy a falu három igaz jámbort fogad, és az a három ember megfelel a faluért, és valakit kiad nyilván való tudással, azt megbüntetik, a mi marhája vagyon, az ő részét elveszik, felesége, gyermeke részét meghagyják; valakit pedig halomással felelnek ki, annak helyt nem adnak.

61) Ha földön lakó büntetetik meg, és annak megítélésében a hadnagy és királybíró jelen vagyon, a marháknak fele része a székülökkel a hadnagyé és királybíróé, más fele része pedig a földes uráé; de ha az ura a gonosztévő földön lakót, miglen a királybíró és hadnagy oda mégyen, megbünteti, minden marhája az urának marad.

62) A bűn alatt senki magát földön lakóvá nem teheti, ha ki tenné is, erőtelen lészen. Ha ki Lajos király után földön lakóvá tette magát, erőtelen, mert király nemese.

63) Székely földéről ha ki akart menni, szabad volt mindenkor, és ha valaki valahonnan székely földére akar jönni, az is szabad, erővel ki nem vethetik: de a nemes jobbágját bé nem fogadhatják, el se vethetik.

64) Valamely székely szolgálni akart menni, bár más országban is, ki országunknak védelmére nem volt, szabad volt szolgálni menni; de a szegődött szolgát megtartóztathatták.

65) Valamely embert Sz. Mihály napjáig¹¹¹ ki nem vethetnek házából, az után Sz. György napig¹¹² ki nem vethetik: met téli időben nem szokott az ember házat csinálni.

66) Valamely ember peresének valamit hitére hagy és megesküszik, új ítélet abban nem lehet.

67) Valamely dologban arbiter bíróra¹¹³ fog a peres, és addig új ítélettel el nem tiltják, abban az után új ítélet nem lehet.

68) Örökös székelyt törvényben éretlen meg nem foghatnak, hanem ha véren találják, vagy marhát fognak kezén. Ha törvényben elérik, miglen marhájában tart, addig örökségéhez nem nyulhatnak; ha sem marhája sem öröksége nem leszen, fejéhez is hozzá nyulhatnak.

69) Három törvénynyel való tilalmat törvény láthatlan senki el nem szabadíthat; de ha harmad nap reá nem akar szállani, a ki megtiltotta, a más fél kérésére a bíró megszabadíthatja.

70) Ha valaki kezességen valakit kivészen, és a praefigált napra¹¹⁴ elő nem viheti, három kereső napot adnak annak az embernek, a ki kezességen kivette, és ha akkor is elő nem adhatja, azon marad a kezes, a mint a dolog tartja.

71) Székely földön a nemesek között való jegyruha 24 forint, a lófő székelyek között való jegyruha 12 forint, a darabont székelyek között való jegyruha 6 forint, a paraszt székelyek között való jegyruha 3 forint.

72) Valaki eddig követséget vitt a táblára, és akkor a törvény elhaladott, a követséget pénz nélkül irták bé, mert két követséget a követ nem viselhet.

73) Valamely székely ember sóval akar kereskedni, Segesvár székben, Kóhalom székben, és Fogaras földén szabad volt kereskedni; de úgy, hogy a királybirótól pecsétet kell váltani, hat járombeli ökörtől 3 pénzen kell váltani, két ló vonása terhétől két pénzen. De ha pecsét nélkül elmegy, a királybiró marhája, szekere, a só pedig az emberé legyen. Ha igaz pecsét vagyona nála, és a királybiró még is háborítja, a szegény ember ha maga oltalmába megölheti is, egy só díja.

74) Székelységnek emlékezetére nem tudjuk azt, hogy sereg ilyenképpen lakott volna székely földén; mert soha törvényünk nem volt: annak okáért most is könyörgünk vajda uraknak ó Nagyságoknak,

mint kegyelmes urainknak, hogy a régi szabadságunk szerént éltesse-
nek, és ennek utánna azzal ne terheljenek.

75) A királybirák dolga ez, hogy a székhelyeken üljenek vagy lakjanak is, és biráktól várjanak, esztendeig a biráktól háromszor számot vehessenek: ha nem hiszik, hiteket vehetik; de ő magok biró nélkül birságot nem vehetnek.

76) Valamely széken vagy biró, vagy hadnagy, vagy királybiró törvénytelenül cselekednék, azon széken törvénye legyen benne; de ha birságért vagyon a per, azért a székről kérdőt nem viselhet.

77) Biró, hadnagy, királybiró másért nem procuratoroskodhatik,¹¹⁵ hanem maga személye dolgát viselheti.

78) A királybiráknak ilyen birságból vagyon részek: orv birságból, vér birságból, parázna birságból; azoknak mindenike három gyrát téssen, annak felével a biró és királybiró osztozik, a más felével a hadnagy a széktartókkal.

79) Ha házas ember vétkezett, annak része marháját elvették.

80) Birák, hadnagyok, királybirák, kiki csak az ő idejebeli birságot vehetett; de a vajda urak birságát, valamely királybiró idejében esett, de a jelen való királybirák megvehetik.

81) Valamely birónak, hadnagynak tisztí vagyon, addig vele nem perelhetnek annak előtte való dolgáért, hanem ha tisztiben esett dologért, és mikor tiszte eltelik, más szék napján perelhetnek vele.

82) A kit megölnek tetememelésben, három forint a biróé; ezt a gyilkoséból fizetik: de ha azon meg nem vehetné is, az övéből meg kell fizetni.

83) Kézdi széknek törvénye ennyiben különbözik, hogy valaki peresét hatalmon éri, a biró igazsága 45 oszpora, mely téssen 2 forintot és 25 pénzt, a királybirónak is 45 oszporán marad, ez is téssen 2 forintot, 25 pénzt, az hadnagynak 32 oszporán marad, mely téssen 1 forintot 60 pénzt. Vér birságban, parázna birságban is ugyan ezen feljül megirt birság vagyon.

84) Továbbá a vajda urak ítélete felől a volt a székelység törvénye, hogy mikor a nemes uraknak octavájok volt a vajda urak akaratjából,¹¹⁶ annak utánna való Sz. György¹¹⁷ és Pünkösöd között a vajda urak a székelységről ítéletet kívántak.

85) Minden széken ítélhetnek tizenötöd napig, s az alatt tartozott a székek 40 lóra élést adni. Azon székek, bíró, hadnagygyal egyetemben 12 személyt adtanak melléjük, és valami birság a vajda uraknak jutott, annak fele azon 12 személyeké volt.

86) A törvényre való hivatalra két pénzért adtanak czédulát.

87) Valamikor hadat, fegyvert adtanak székely földéről, annak készítését a föld népe készítette, kit ha vajda urak zászlója alá adtanak, ha kik akaradjok nélkül haza szöktének, azoknak büntetése a vajda uraké volt.

88) Valamely ember a széken vagy a vajda urak előtt leült perese előtt, a bíró időt adott benne, hogy reá bizonyíthassa, és ha reá nem bizonyíthatta, törvénye lett benne.

85.

A GYULAFEHÉRVÁRI ORSZÁGGYŰLÉS VÉGZÉSEI A SZÉKELYEK ÜGYÉBEN (1559. június 12.)

Az 1550-es évekre az erdélyi országgyűlések egyik fontos témájává nőtte ki magát a székelyek részéről felmerülő sérelmek és panaszok megtárgyalása, illetve az országgyűlési határozatokkal szembeni gyakori ellenállás. Az 1557. évi tordai gyűlés például kimondta, hogy amit két erdélyi nemzet elfogad, az a harmadikra nézve is kötelező; ez a rendelkezés az adófizetés megszavazásánál hátrányba hozta a székelyeket. Elfogadták ezeken az országgyűléseken a három nemzet közötti egyenlő teherviselés elvét is, ami megint csak a székelységnek volt hátrányos. A székely főemberek úgy próbálták a helyzetüket megkönnyíteni, hogy az adófizetés alól kivették saját zselléreiket, s annak terhét a közszékelyekre hárították. Ez utóbbiak az 1559. évi gyulafehérvári országgyűlésen kérték Szapolyai (II.) Jánost és Izabellát, hogy írják össze szabadságjogaikat és orvosolják panaszait. Az országgyűlés arra a formai kifogásra támaszkodva, hogy a székelyeknek nem ismeretes írott privilégiuma, csak arra vállalkozott, hogy „üket régi szabadságokban, a mennire lehetséges az üdönnek mi voltáért” megtartja. Ez jóval kevesebbet jelentett, mint amire a székelyek számítottak; így például az adófizetés terén sem sikerült lényegesebb enyhítést elérni (az erre vonatkozó cikkelyek az V. fejezetben olvashatók). A határozatok lényegében arra törekedtek, hogy a székelyek szabadságjo-

gait és régi kiváltságait összhangba hozzák a megváltozott történelmi körülmények követelményeivel. A törvénycikkelyek világosan mutatják, hogy a középkori székely kiváltságok ekkorra már számos ponton sérültek, s mintegy előrevetítik a pár év múlva bekövetkező katasztrófát. A végzések latin nyelvű eredetije mellett fennmaradt egykorú magyar fordításuk is. Ez utóbbit közöljük az alábbiakban.

Kiad.: EOE. II. 122–126. (részlet)

Az 1559. esztendőben Fejérváratt¹¹⁸ Szent Iván havának¹¹⁹ tizenkettőd napjára való gyűlésben ű Felségök által az székely uraim könyergése felől végeztetett articulusok¹²⁰

1) Miért hogy ű Felségök, az több engedelmes hívei között, az székely uraimhoz mindenkor kegyelmes és kegyes tekintetbe voltak, és az ű szabadságok meg tartásának kedveztek, mostan is be adott supplicatiójokat¹²¹ jó akarattal fogják, és űket régi szabadságokban, a mennire lehetséges az üdőnek mi voltáért, el tökéltették meg tartania. (...)

6) Királybirák adatnak tisztül, hogy dicsíretes szokással és az ű királyi Felségökhöz illendő méltósággal éljenek minden székeken, az bírság büntetés nem az ispánok akaratjára engedtetik, jóllehet azokat is ő felségök nem akarja úgy hátra hadni, hogy az ő jövedelmöktől akarmint el fogattassanak, avagy egyebek között semminek böcsültessenek. Mert nyilván látja ű Felségök, és minden székeknek hit alatt költ bizonságból veszik eszekbe, hogy az királybirák az székely tisztartók között mindennel hátrább hagyattattanak, és a bírságnak is méltó része, a mint kellene és illendő volna, és a mint az fejedelmek tisztartói érdemlenék, nekik úgy nem szolgáltatnék. Azért ezentül a királybirák minden székely székeken méltó tisztességbe és böcsületbe tartassanak, és abban legyenek a tekintetben melylyel az fejedelmek méltósága igazán, nyilván, és merőn ki tündököljék. Mert ű Felségök az ő személyeknek és méltóságoknak akarják kiválképpen való tekintetét állatni.

7) Annakokáért az királybiró, ha az ű felségök avagy az ország szolgálatjába foglalatos nem lészen, személye szerint, minden közönseges törvínben jelen legyen. Ha pedig személye szerint az ő felségök

avagy az ország szolgálatja, avagy egyéb bizonyos akadályok és okok miatt jelen nem leend, tehát helyibe mást valakit hagyjon.

8) Az nyilván való bűnesök és gonosztevők, törvínbűl meg sententiáztattak,¹²² az ország végezése és szokása szerint halállal büntetessenek, semmi sarczon meg ne menjenek, hanem ha Fejedelem gratiája¹²³ érendi.

9) Az lopóknak, gyilkosoknak, paráznáknak, vérontóknak, tag szakasztóknak, hamis hitűeknek, verekedőknek, és a kik kéket ejtnek, birsága minden székeken, Marus, Udvarhely, Aranyas, Csík, Gyirgyó, Kízdí és Orbai széken, fele részéből az király bíróa leszen, hasonfele ún köztök, az kapitán és az szék airája¹²⁴ s az szék ülök között az új szokások szerint osztassék.

10) Annak felette minden jövedelmekben, tudni illik appellatióknak birságában, a házra való menésben és minden féle hatalmak tételében, és az capitalis sententiában, és egyébben ki egy forintra és feljebb megyen az királbirónak hasonfele járjon.

11) Az birságért vött zálogot meg böcsüljék, és ha feljebb ér, mint a birság volna, ha meg nem váltják, az biró harmad nap mulva meg tarthatja magának, de az mennyivel többet ér, tartozzék meg fordítani.

12) Végeztetett továbbá, hogy minden restantiákat¹²⁵ az királbiro szedje a kapitánnal és az szék biróval.

13) Annak felette, hogy a királybiró az ő jövedelmit avagy birságát, akarmineműt, az negyedes biróval együtt szedhesse és vehesse fel, mely biró ha királbiróval ki nem menend, az királbiró negyedes biró nélkül is az új birságát fel szedhesse.

14) Továbbá, valamely faluba menend az királbiró, tisztességgel fogadtassék, és valahul akar szabadon ügyét követhesse, de azért az új költségén éljen, az községnek és egyébnek akarkinek bántása nélkül.

15) A só dolgában azért az só hordók maradtságából és birságából a régi mód tartassék, kinek birsága csak az király birónak jár.

16) Ha penig mi törvéntelen bántást tesznek az királbirák, akarják új Felségök, hogy azon széken törvint álljanak, a hol az bántódás lett, az egyéb vármegyék ispánja modja szerint, az nemesek között, holott az ispánok vétkeket tesznek, mindjárt íltetni szoktak, de azért az appellatio ereiben maradjon mind a két félnek az új Felségökre.

(...)

18) Azt is meg engedik ű felségök kegyelmesen, hogy innet Moldvába menőknek, avagy Moldvábúl ű felségekhezjövőknek, az ű felségök mandatuma nélkül lovat ne adjanak, de a hul ű felségök levele leszen, semmiképpen abban nem kedveskedhetnek, jóllehet csak igen szükséges dologba kénszerítettnek avval terheltetni.

19) Az görginyi tiszttartó mely víz vételt szerzett az ő nagy károkra, ű felségök a tiszttartótól meg érti, és el igazítják, ugy hogy arrúl ne panaszkodhassanak.

20) Az moldaiakkal és az havaseliekkel valo visszavonást, az barmok hajtogatását, ökröknek, lovaknak el vételit, és annyi erőszakot ű felségök ugy végeztek el csendesíteni, hogy mind Erdélybül mind Moldvábül és Havaselbül az visszavonások és ragadományok el csendesedjen(ek).

21) Továbbá, minthogy az székelyck semmi priuilegiumot¹²⁶ elő nem adtak, ő felségök semmi priuilegiumot sem adhatnak nekik, és nem confirmálhatnak.¹²⁷ Mindazáltal ez jelen való articulusokban kegyelmesen végeztenek, jó rendet szabni, és nekiek pecsét alatt ki adni, és úgy rendelték a dolgot, a mennyire lehetett, hogy ennyi nehéz dolgok között mind az közönséges szükségre és az ország meg tartására, mind penig az ő szabadságoknak meg oltalmazására kegyelmes gondot viselnek.

22) Ez articulusokat¹²⁸ penig parancsolja ű Felségök minden puntjaiban és részeiben jövendő időkbén minden koron minden meg szegés és rontás nélkül merőn meg tartatni.

Melnek nyilván való erősségére és bizonságára kéz írással és királyi pecséttel erősítették meg. Adatott Gyula Fejrváratt Kis Asszony havának¹²⁹ 14 napján, az 1559 esztendőben.

86.

FOGOTT BÍRÁK ELŐTTI EGYEZSÉGEK

Az alábbiakban olyan egyezségeket tartalmazó jogi iratokat közlünk, amelyeket nem az igazságszolgáltatás hivatalos tisztségviselői, hanem a felek által felkért, általában a helyi közösség tagjaiból álló ún. fogott bírák állítottak ki.

a)

BETHLENFALVI GERÉB JÁNOS ÉS HESTFALVI GERGELYNÉ
ZSÓFI ASSZONY BIRTOKCSERÉJE
(1560. november 6.)

Kiad.: *SzO. V. 77–78. 944. sz.*

Mi Szombatfalvi János Szombatfalváról, Semjén Gergely Sárdról, Sárpataki Márton Moháról, Ilkei Péter Eztelakáról, adjuk mindeneknek tudtára, hogy az Bethlenfalvi vitézlő János Geréb és Zsófi asszony, az vitézlő Hestfalvi Gergely felesége az ő fiával Pállal mi előttünk tűnek ilyen cserélést, hogy valami őstől maradott öröke az meg mondott vitézlő János Gerébnek nagygalambfalvi határon vagyon, ki ő része volna (az kis-galambfalvitól megválva), adta cserében az megmondott Zsofi asszonynak, az ő fiával Pállal, fiuról fiura, mind vizével, malomhelyeivel, erdejével, szénafüvével, szántóföldével, tavával és mindenféle az ő részével, kik az őstől maradott házhoz tartoznak nagy-galambfalvi határon, mindazokkal egyetemben, kik pénzen vétetennek és az mely örökség felől, kik azon határon vadnak, kik felől az megmondott János Geréb most törvényben vagyon, ha meg nyerheti, tehát az is ugyan ahhoz maradjon ezen cserelés alatt, ha peng elveszténi, tehát arról az megmondott személyek számot ne vehessenek; és az megmondott Zsófi asszony is, az ő fiával Pállal, ez megmondott örökért adta az megmondott János Gerébnek az ő része örökét, az bethlenfalvi házhoz tartozandót, fiuról fiura, mind házával, vizével, tavával, malomával, erdejével, szántóföldével, szénafüvével és mindennel, kik az őstől maradott házhoz tartoznak; és az vitézlő János Geréb ösfivá tötte az megmondott Zsófi asszonyt az ő fiával Pállal, az megmondott nagy-galambfalvi örökségben fiuról fiura. És azon Zsófi asszony is, azon fiával Pállal, ösfiuvá tette az megmondott János Gerébet az bethlenfalvi örökön fiuról fiura. Ezt mi felül megirattatott birák avagy szerzők, az mi hitünk szerént megirtuk és az mi pecsétünk alatt mindeneknek tudtára adtuk.

Datum ex Hestfalva, postero die domini Emerici, anno Domini 1560.¹³⁰

b)
LUKA ANTAL LEÁNYAINAK A BIRTOKELADÁSA
(1561. május 3.)

Kiad.: *SzO. V. 8182. 947. sz.*

In anno domini 1561. 3. die Mai.¹³¹

Mi, kik vagyunk ez alatt megirt dologban fogott bírák, Imeczi Damokos Orbai-széki imeczfalvi nemes ember, Osvat Lukacz de eadem,¹³² Szent-Katolnáról Cheh István, adjuk emlékezetre mindeneknek, az kiknek illik. Jövének mi előnkben ilyen jámbor személyek, egyfelől Kondorát István imecsfalvi lófő-személy, másfelől Luka Antal leányi Margit, Anna, minthogy Kondorát Istvánné, Annos, Luka Demeter leánya volt és az mely örökségen lakik Kondorát István, az Luka Antal leányival oszló volt mind falun, mezőn, adák azért az ő részek jószágot Imecsfalván levőt, mind falun, mind mezőn és akármilyen névvel nevezett helyen Kondorát Istvánnak, feleségének Annos asszonynak és maradváinak örök örökbe négy ökörért, melyet bevének pro flor. XIII.¹³³ és kisz pénzt is vőnek flor. XXVI.¹³⁴ ilyen ok alatt, hogy minden törvény szerint való háborgatók ellen menedékséget fogadának, az megnevezett Luka Antal leányi, kötelet is vevének magokra az Luka Antal leányi és Luka Demeter leánya, Annos asszony, szabad akaratjuk szerint, hogy valamelyik fél meg nem állaná, része vesszen, és az felett maradjon 25 flor., melynek bizonyására adtuk ez hit szerint való levelünket pecsétünkkel megerősítvén.

Datom ex Imeczifalva, die et anno supranotato.¹³⁵

Jegyzetek:

1. Az 1506. évi felkelésre: Rugonfalvi 1939. I. 211-213.
2. A székely társadalom XIV-XVI. századi fejlődéséről nyújt jó összefoglalást: Jakó 1997.
3. A nemzetségi szervezetre vonatkozó források felsorolása: Connert 1901. 5-6.; Németh 1935. 144. skk.
4. A székely nemzetségi szervezetre a fenti munkákon kívül: Szádeczky 1927. 25-29.; Rugonfalvi 1939. 143-151.; Bónis 1942. 37. skk.; Györffy 1990. 70. skk.; Göckenjan 1972. 129. skk.; Bodor 1983.
5. Györffy 1953. 106. Ld. a 80. sz. alatti szemelvényeket.
6. Németh 1935. 146.; Györffy 1953. 107.
7. Györffy 1990. 76.
8. A nem- és ágnevekre: Németh 1935. 121-124.; Benkő Loránd 1990. 118.
9. Először Lack székely ispán 1336. VII. 22-i oklevelében (Df. 252 741; DPIR. III. 587.).
10. Ld. az 153. sz. jegyzetet.

11. Györffy 1990. 76.
12. SzO II. 282-283.
13. Bodor 1983. 288-290.
14. Uo. 287.
15. Szádeczky 1927. 33. A királybírák szerepéről: Bónis 1942. 48-49.
16. Bónis 1942. 56. skk.
17. EOE. II. 75.
18. Közlebről nem meghatározható „tartomány”.
19. Közlebről nem azonosítható népesség.
20. Marchia főesperesség volt a pécsi egyházmegyében (Kristó Gyula in: KMTL. 442-443.).
21. A felsorolt „tartományok”, illetve „nagyhercegségek” valójában megyék, régiók és népek nehezen azonosítható sorrendjét jelentik, melyek csak a kisebb részét tartalmazzák a korabeli Magyarország közigazgatási egységeinek.
22. A nehézkes fogalmazású mondat értelme a következő: ha a székelyek között valakit sérelem ér, de nincsen olyan rokona, aki ezért bosszút állhatna, akkor a többiek feladata, hogy megtorolják az illetőt ért bántalmat.
23. Tomori Pál tudósítása arról tanúskodik, hogy a székelyek körében még a XVI. században is éltek a törzsi-nemzetségi berendezkedésre jellemző szokásjog és hiedelemvilág elemei, melyek a magyarok körében korábban szintén fellelhetőek voltak, ekkorra azonban már régen kivesztek. Erre utal az, hogy a XI. századi törvények tiltják a vérbosszú gyakorlatát (Zsoldos Attila in: KMTL. 725.). A XIV. századi krónikakompozíció pedig az Augsburgnál fogságba esett kalandozó vezérek, Bulcsú és Lél mondáját elbeszélve tesz tanúbizonyosságot a székelyekével megegyező hiedelem meglétéről. A történet szerint Lél vezér miközben kürtjével halálra sújtotta a német császárt, *„így szólott hozzá: «Elöttem fogsz menni és szolgám leszel a másvilágon.» Scytha hiedelem ugyanis, hogy azok, akiket megöltek, a másvilágon nekik fognak szolgálni»* (KK. 72., SRH. I. 308.).
24. A diplomáciai feladatokat is ellátó, külföldi kitekintéssel rendelkező humanista számára a székely berendezkedés a svájci szabad paraszti társadalom megfelelője volt.
25. Ld. a 47. sz. jegyzetet.
26. Kézai Simon szerint a megmaradt hunok, azaz a székelyek *„félvén a nyugat nemzeteitől Csigle mezéjén Árpád idejéig megmaradtak”* (3 a). Oláh Miklós a Csigle nevet Ceglédével azonosította, s ide helyezte a székelyek lakóhelyét (ld. még az 53. sz. jegyzetet).
27. Ld. a 43. sz. jegyzetet!
28. Erdély német *Siebenbürgen* (‘Hétvár’) elnevezése az itt található hét vármegyére utal. Oláh Miklós lényegében a XIV. századi krónikakompozíció mondai színezetű elbeszélését veszi át, mely szerint a magyarok a honfoglalás során megérkezve Erdélybe *„hét földvárat építettek, hogy abban őrizzék feleségüket és holmijukat, és egy darabig itt maradtak. A teutonok attól kezdve ezért hívták ezt a részt Simburgnak, vagyis Hétvárnak”* (KK. 42.; SRH. I. 286.).
29. Oláh Miklós a székely rovásírásra utal.
30. Tomorira lsd. az 55. sz. szemelvény bevezetőjét.
31. II. Ulászló (1490-1516).
32. A lázadásra fajult ökörsütésre 1506-ban került sor. Tomori Pál Marosvásárhely mellett szenvedett vereséget a székelyektől.

33. A Szapolyai ellen felkelt – főleg csíki – székelyeket a vajda-ispán Homoródszentpál közelében győzte le 1519 nyarán (Endes 1938. 29–30).
34. A szerzővel kapcsolatos tudnivalókat és a székelyek eredetére vonatkozó részletet ld. a **7.** sz. szemelvény alatt.
35. A rovásírásról van szó.
36. Román
37. Báthori István lengyel király (1575–1586) és erdélyi fejedelem (1571–1586).
38. Az unitárius (Szentháromságtagadó) protestáns felekezetről van szó.
39. *Capitani quinquagenarii, decinieri (o decurioni)*. Bizonyára azokról a katonai vezetőkről van szó, akikről az 1545. évi marosvásárhelyi országgyűlés határozatai azt írják, hogy ötven, illetve tizenkét forintnyi vagyonnal rendelkeznek, s megfelelő fegyverzet kiállítására is kötelezik őket (**26.** sz. szemelvény).
40. A szerzővel kapcsolatos tudnivalókat, valamint a székelyek eredetéről írott részletet ld. a **8.** sz. szemelvény alatt.
41. Vagyis katolikusok.
42. A rovásírásról van szó.
43. A *kerület* alatt itt település értendő.
44. „*Girgio a Georgianis Asianis nomen traxisse videtur*”. Az elnevezés a grúzokra utal. Szamosközyt a látszólagos névhasználat vezette erre a magyarázatra, amelynek semmilyen történeti alapja nincs.
45. Szamosközynek a székek elnevezésével kapcsolatos magyarázatai nélkülözik a hitelességet. Mint korábban már szó esett róla, a székek hely- és víznevekről nyerték elnevezésüket.
46. Szapolyai János Zsigmond (1556–1571).
47. Szamosközy a nemzeti szervezetre próbál magyarázatot adni.
48. Telegdszék 1448 után Udvarhelyszékként szerepel a forrásokban (Benkő Elek in: KMTL. 666.).
49. *“communitati Siculorum”*
50. Június 8.
51. *“Simone...de Sancta Ciuitate”*. A Sancta Ciuitas minden bizonnyal elírás a Sancta Trinitas (Szentháromság) helynév helyett (SzO. I. 163. 1. sz. jegyzet).
52. Az oklevél kiadója, Szabó Károly Máté helyett Mátyás apostolnak tulajdonította a keltezésben szereplő ünnepnapot, s tévesen február 24-vel oldotta fel a dátumot (SzO. I. 165.).
53. A XV. század közepén az erdélyi vajdai címet viselő főurak helyett a teendőket az alvajdák, illetve kormányzó (*gubernator*) végezte el (Janits 1940. 15–16.). Ilyen feladatkört töltött be a főkapitány (*supremus Capitaneus...Inpartibus Transsilvanijs*) címet viselő Vingárdi Geréb János is; az erdélyi vajdai méltóságot ekkor Rozgonyi Sebestyén és Kanizsai László viselték.
54. Október 13.
55. Október 15.
56. Orbai- és Sepsiszékről van szó.
57. Ld. a 262. sz. jegyzetet.
58. Helyesen: *primipilatus*.
59. *Officium primupulatus*.
60. II. Ulászló kiváltságleveléhez a bevezetést, valamint a székelyek hadkötelezettségével foglalkozó részét ld. a **23.** sz. szemelvényében. Az adózásra vonatkozó paragrafusokat az V. fejezetben közöljük.

61. Vagyis aki közjük beházasodik vagy betelepszik.
62. Vajdai szék, amelyet oktáviális, azaz nyolcados bíraskodásnak is neveztek, mivel bizonyos egyházi ünnepek nyolcadnapjához igazodott a kezdete (Janits 1940. 13-14.).
63. November 20.
64. Foganatosítson.
65. Május 10.
66. Április 13.
67. Marosszentgyörgy.
68. A keltezésben szereplő dátum feloldása 1508. április 28. lenne, ami azonban ellentmond annak, hogy a királyi ember meghallgatására csak május 10-én került sor. Az oklevél két másik fennmaradt példánya (Dl. 28 673 és Dl. 28 676) már helyes dátumozású, azaz a királyi ember meghallgatásához képest a tizenhatodik napon kelt, vagyis május 25-én. Az oklevél közlője, Szabó Károly május 6-ra keltezte a diplomát, ami azonban semmilyen szempontból sem fogadható el (SzO. III. 168.).
69. Werbőczy a székelyek eredetével kapcsolatosan a Petrus Ransanus és Antonio Bonfini krónikájában olvasható, s széles körben elterjedt nézetet követi (5., 6. sz. szemelvények).
70. Január 13.
71. Szapolyai János király (1526-1540).
72. November 6.
73. Martinuzzi (Fráter) György
74. Április 23.
75. Habsburg (I.) Ferdinánd (1526-1564).
76. II. Lajos (1516-1526).
77. SzO. II. 5-6. CCXLVIII. sz.
78. Az idézett okleveleken kívül ld. még a kolozsmonostori konvent
79. Június 4-én.
80. A „száz” szó kimaradt; a helyes dátum: 1507.
81. Helyesen Waj vagy Wajja ág, ami Vaja formában olvasandó
82. Hadnagyság beleértve. Az Úr 1548. évében.
83. Ez a kifejezés más forrásokban nagyon ritkán volt használatos.
84. A *Communitas* ebben az esetben a székelyek harmadik, *közrendjét* jelöli.
85. Székelyföld értendő a *Regnum* kifejezés alatt.
86. *Wdwarhelzek*.
87. Idáig tart a végrendelet latin bevezetője.
88. Ld. a 159. sz. jegyzetet.
89. Értsd: noha.
90. Az utolsó mondat latinul íródott.
91. Idáig tart a végrendelet latin nyelvű bevezetője.
92. A forrásra vonatkozó bevezetőt és a katonáskodással kapcsolatos cikkelyeket ld. a 26. sz. szemelvényben.
93. November 1.
94. Mircea Ciobanul (Mircse) először 1545-1552 között uralkodott, a későbbiekben még többször visszatért Havasalföld élére.
95. Már mint a székely előkelő.
96. Martinuzzi Fráter György
97. Petru Rareș (Rares Péter) 1541-1546 között uralkodott másodjára.

98. December 15.
99. Október 4. Az oklevél dátumozásával ellentétben 1555-ben Szent Ferenc ünnepe nem csütörtökre, hanem péntekre esett.
100. A székelyek peres eljárásokkal kapcsolatos helyhatósági szokásjoga
101. Ügyvéd.
102. A *sententia* ítéletet jelent.
103. Elnapolni.
104. Intés, figyelmeztetés.
105. Ez az úgynevezett *fiülcányság*, amikor a leány gyermeket jogi értelemben fiúnak tekintették.
106. Gyanú.
107. Nem szándékos, véletlen emberölésért.
108. Hatalmaskodásért.
109. Ellenfelet.
110. Felperes.
111. Szeptember 29.
112. Április 24.
113. Választott bíró.
114. Kitűzött napra.
115. Másnak ügyvédje nem lehet.
116. Az erdélyi vajda által tartott bírósági fórumról, a vajdai székről van szó, amely bizonyos egyházi ünnepek nyolcadnapjához (oktávájához) igazodott.
117. Lsd. a 390. sz. jegyzetet.
118. Gyulafehérvárott.
119. Szent Iván hava júniusnak felel meg.
120. Az adózásra vonatkozó határozatokat ld. a **93.** sz. szemelvényben.
121. Kérvényüket.
122. Elítéltettek.
123. Kegyelme.
124. Birája.
125. Tartozásokat.
126. Kiváltságlevelet.
127. Nem erősíthetnek meg.
128. Cikkelyeket.
129. Augusztus.
130. Kelt Hetfalván, Imre úr [ünnepe] utáni napon, az Úr 1560. évében.
131. Az Úr 1561. évében, május 3-án.
132. Ugyanonnan.
133. Tizennégy forintért.
134. Huszonhat forintért.
135. Kelt Imecsfalván az említett napon és esztendőben.